

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

EUGENIJA MČEDLIŠVILI

FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖ
ATSAKOMYBĖ EKONOMINĖS KRIZĖS SĄLYGOMIS
LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
prof. dr. Eugenija Martinaitytė

VILNIUS, 2013

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖ
ATSAKOMYBĖ EKONOMINĖS KRIZĖS SĄLYGOMIS
LIETUVOJE**

**Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10009**

**Recenzentas
2013 04**

**Vadovė
prof. dr. Eugenija Martinaitytė
2013 04**

**Atliko
FRmis0-01 gr. stud.
Eugenija Mėdlišvili
2013 04**

VILNIUS, 2013

TURINYS

ĮVADAS	7
1. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ IR ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TEORIJA	9
1.1. Socialinės atsakomybės samprata	9
1.2. Įmonių socialinės atsakomybės tyrimai Lietuvoje ir socialinė atsakomybė šiuolaikiniu ir lyginamuoju pasaulio valstybių požiūriu.....	12
1.3. Socialinę atsakomybę įtakojantys veiksniai ir nauda suinteresuotoms šalims	18
1.4. Finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas.....	21
1.4.1. Verslo įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje	21
1.4.2. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje.....	24
1.5. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės ypatumai.....	28
2. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TYRIMO METODOLOGIJA....	32
2.1. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės metodo pagrindimas	32
2.1. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės taikymo modeliai Europos Sąjungos valstybėse .	33
2.2. Etikos ir socialinės atsakomybės taikymo modeliai finansinėse institucijose Lietuvoje.....	38
3. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS VERTINIMO EKONOMINĖS KRIZĖS SĄLYGOMIS LIETUVOJE EMPIRINIS TYRIMAS	48
3.1. Finansinių institucijų sektoriaus sistema ir komercinių bankų reikšmė.....	48
3.2. Veiksniai, atspindintys finansinių institucijų socialinę atsakomybę.....	53
3.3. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis.....	74
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	77
LITERATŪROS SĄRAŠAS	80
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	84
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	86
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	87
PRIEDAI.....	88

PRIEDAI

1 priedas. Ilgalaikio skolinimosi reitingai.....	89
2 priedas. Socialinės atsakomybės aiškinamasis modelis.....	90
3 priedas. Finansinių institucijų socialinę atsakomybę apibūdinantys veiksniai.....	91

LENTELĖS

1 lentelė. Įmonių socialinės atsakomybės teorijų palyginimas.....	10
2 lentelė. Organizacijos atsakomybės evoliucija.....	11
3 lentelė. Darnaus verslo užtikrinimo veiksniai.....	18
4 lentelė. Įmonių socialinės atsakomybės nauda suinteresuotųjų grupėms.....	20
5 lentelė. Valstybinės institucijos dalyvaujančios ĮSA diegime ir jų funkcijos.....	22
6 lentelė. Dešimt Pasaulinio Susitarimo principų.....	23
7 lentelė. Lietuvos banko priežiūros funkcijos.....	26
8 lentelė. Organizacijos atsakomybės modelis.....	30
9 lentelė. Nedarbo lygis Lietuvoje	56
10 lentelė. Užimtieji pagal ekonomines veiklas.....	57
11 lentelė. Vartojimo kredito sutarčių ir kredito likučio pasiskirstymas 2011 gruodžio 31 d.....	59
12 lentelė. Vartojimo kredito rinkos rodikliai.....	59
13 lentelė. Pagrindiniai socialiniai rodikliai Lietuvoje.....	64
14 lentelė. Informacijos atskleidimo reikalavimai bankams.....	69
15 lentelė. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo aprašomasis modelis.....	75

PAVEIKSLAI

1 pav. Verslo organizacijos socialinės atsakomybės piramidė.....	17
2 pav. Finansų rinkų priežiūros struktūra iki reformos.....	25
3 pav. Nauja finansų rinkų priežiūros struktūra.....	25
4 pav. Finansinių institucijų pasiskirstymas pagal turta.....	48
5 pav. Bankų sektoriaus turto, paskolų ir indėlių kaita.....	49
6 pav. Bankų turto struktūra.....	49
7 pav. Bankų įsipareigojimų struktūra.....	50
8 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turta.....	51
9 pav. Naujų paskolų privačiajam sektoriui palūkanų normų kaitos veiksniai.....	54
10 pav. Namų ūkio pajamų, skirtų paskolos grąžinimui, dalies kaita	54
11 pav. Už bankų suteiktas paskolas namų ūkių kas mėnesį mokamų palūkanų kaitos veiksniai.....	55
12 pav. Darbo rinkos pagrindiniai rodikliai	56
13 pav. Vartojimo kredito sutartis sudariusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių.....	60
14 pav. Pradelstų sutarčių pasiskirstymas pagal kredito gavėjo amžių.....	61
15 pav. Bankų sektoriaus paskolų portfelio kaita ir namų ūkių įsiskolinimo lygis.....	62
16 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal sektorius 2009–2012 m. ketvirčiais.....	66
17 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal ekonominės veiklos rūšis antrąjį 2012 m. ketvirtį.....	67

IVADAS

Magistro darbo aktualumas.

Prieš kelis dešimtmečius žymiausi pasaulio ekonomistai buvo įsitikinę, kad vieninteliai sėkmingo verslo tikslai yra pelnas ir akcininkų lūkesčių patenkinimas. O visos kitos socialinės veiklos iškreipia laisvosios rinkos esmę. Tačiau vykstantys globalizacijos procesai, laisvosios rinkos, kaip modernaus vakarų pasaulio ideologijos, dominavimas, sparčiai besivystantis finansinių institucijų ir įmonių požiūris į aplinką, klientą, darbuotoją, atskleidė socialinės atsakomybės reikšmę ir paskatino daugelio šalių verslo subjektus orientuoti savo veiklą į socialiai atsakingo valdymo ir investavimo principus.

Sparčiai didėja socialiai atsakingo verslo idėjos aktualumas ir Lietuvos verslo atstovams, kaip veiksnys, didinantis jų įmonių konkurencingumą Europos Sąjungos rinkoje, gerinantis santykius su vartotojais, partneriais, investuotojais, užtikrinantis verslo ilgalaikiškumą bei stabilumą ir prisidedantis prie regiono bei Lietuvos darnaus vystymosi.

Šiandieninėje visuomenėje finansų įstaigų veikla turi didelę reikšmę kuriant šalies įvaizdį, daro įtaką šalies ekonomikos plėtrai. Vienas iš svarbiausių finansų rinkų dalyvių yra komerciniai bankai. Bankų veiklos principus visuomenė vis labiau perpranta, jų paslaugos yra būtinos ir tampa visuomenės veiklos dalimi. Finansų įstaigų, o ypač komercinių bankų, veiklos rezultatai vertinami ne tik ekonominiu, teisiniu, bet ir etikos, socialinės atsakomybės aspektu. Socialinės atsakomybės ir etikos normų laikymasis finansų įstaigose formuoja jų įvaizdį, reputaciją, keičia požiūrį į verslo pasaulį. Daugelis verslo atstovų mano, kad žino, kas yra įmonių socialinė atsakomybė ir teigia, kad moka atpažinti socialiai atsakingą verslą ar elgesį. Visuomenėje vyrauja nuomonė, kad socialinė atsakomybė yra susijusi su tokiais aspektais, kaip socialiai atsakingos paslaugos ar prekės, procesai, rūpinimasis aplinkosauga, gamtos tarša, socialiai atsakingais darbuotojais ir darbdavių santykiais, socialinės akcijos, labdara ir rėmimai. Tačiau ar iš tikrųjų profesionaliai, skaidrios veiklos principais yra vykdomi socialiai atsakingi procesai ir projektai Lietuvoje ir pasaulyje?

Pasaulinė finansų krizė atskleidė finansų sektoriaus reguliavimo spragas, nepakankamą tarptautinį bendradarbiavimą, sprendžiant sisteminius krizės valdymo klausimus. Taigi kokiais metodais yra vykdomas socialiai atsakingas verslas finansinėse institucijose tokiu sudėtingu pasaulyje etapu, kaip 2008 metais prasidėjusios ir dar tebesitęsiančios pasaulinės ekonominės krizės kontekste.

Magistro darbo mokslinė problema – ar galima išskirti ekonominių rodiklių (kiekybinių ir kokybinių) grupę, labiausiai atskleidžiančią socialinę atsakomybę finansinėse institucijose.

Darbo naujumas: literatūroje gana plačiai yra analizuojama ir aiškinama verslo įmonių socialinės atsakomybės sąvoka, tiriamos koncepcijos, nauda, praktiniai aspektai. Tačiau finansinių institucijų socialinė atsakomybė mokslinėje, ypač lietuvių literatūroje, analizuojama nedaug, netgi nepakankamai.

Darbo objektas: finansinių institucijų ir įmonių socialinė atsakomybė.

Darbo tikslas: išanalizuoti finansinių institucijų socialinę atsakomybę atspindinčius veiksnius ir sudaryti socialinės atsakomybės vertinimo aprašomąjį modelį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės sampratos analizę ir apibrėžti socialinę atsakomybę įtakančius veiksnius bei naudą suinteresuotosioms šalims.

2. Įvertinti, ar yra pakankamas finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje.

3. Išanalizuoti socialinės atsakomybės taikymo modelį didelę reikšmę turinčioje finansų įstaigų veikloje ir pateikti finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės metodo pagrindimą.

4. Įvertinti finansinių institucijų atsakomybę, kaip šiuolaikinio verslo valdymo instrumento, vaidmenį praktikoje.

5. Išanalizuoti finansinių institucijų socialinę atsakomybę atspindinčius rodiklius ir sudaryti vertinimo aiškinamąjį modelį.

6. Apibendrinti tyrimo rezultatus bei pateikti darbo išvadas ir rekomendacijas.

Darbo metodai: lyginamoji mokslinės literatūros, teisinių aktų analizė; analizuojama tema atliktų mokslinių tyrimo duomenų analizė; statistinė duomenų analizė.

Darbo struktūra.

Darbas susideda iš trijų pagrindinių skyrių. Pirmajame skyriuje „Finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės teorija“ yra nagrinėjama įmonių ir finansinių institucijų socialinės atsakomybės sąvoka Lietuvos ir pasaulio mokslininkų, ekonomistų teoriniu aspektu; socialinės atsakomybės samprata istoriniu Lietuvos ir palyginamuoju su kitomis valstybėmis požiūriu; analizuojami socialinę atsakomybę įtakojuojantys veiksniai; būtinumo priežastys; apibūdinamas socialinės atsakomybės reglamentavimas. Antrajame skyriuje „Finansinių institucijų socialinės atsakomybės metodologija“ yra apibrėžiamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės būtinumo pagrindimas; analizuojami ir vertinami finansinių institucijų socialinės atsakomybės taikymo modeliai Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse. Trečiame skyriuje „Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo ekonominės krizės sąlygomis Lietuvoje empirinis tyrimas“ yra analizuojami ir pateikiami rodikliai (rodiklių grupė) labiausiai atspindintys finansinių institucijų socialinę atsakomybę Lietuvoje; įvertinamas ekonominės krizės poveikis Lietuvos finansinių institucijų socialinei atsakomybei, sudaromas finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis. Skyriuje „Išvados ir rekomendacijos“ pateikiami magistro baigiamojo darbo įvado dalyje iškeltų uždavinių sprendimas, pagrindiniai darbo tyrimo rezultatai bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje nurodomas naudotas literatūros sąrašas. Prieduose pateikiama medžiaga bei informacija, reikalinga baigiamajam darbui.

1. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ IR ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TEORIJA

1.1. Socialinės atsakomybės samprata

Ūkio raidos tendencijos, informacinių technologijų panaudojimas bei pasaulio ekonomikos globalizacija pateikia naujų iššūkių ne tik įvairių šalių verslo visuomenei, vyriausybėms, bet ir visai žmonijai. Globalinėms, aplinkosauginėms, ekonominėms ir socialinėms problemoms spręsti reikalingi vis nauji sprendimo būdai. Aplinkos tarša, nykstantys gamtiniai išteklių, socialinė nelygybė neatitinka visuomenės lūkesčių. Siekiant pakeisti nusistovėjusią destruktivią praktiką, būtina verslą įtraukti į problemų sprendimų procesą ir kurti pasaulio ateitį, paremtą ekologine darna, taika, žmogaus teisėmis, socialiniu teisingumu, demokratija, gerove ir sąmoningumu.

Verslo santykiai su visuomene, valstybės institucijomis, organizacijomis keitėsi evoliucionuojant rinkos ūkiui, kuris yra susijęs su visuomenės raidos tendencijomis. Pirmą kartą įmonių socialinės atsakomybės terminas buvo pavartotas XIX – XX amžių sandūroje. Įmonių socialinės atsakomybės (ISA) atsiradimas daugiausia susijęs su išaugusia didelių korporacijų galia ir įtaka visuomenei, ypač Jungtinėse Amerikos valstijose. Verslo socialinių funkcijų klausimo ištakos siekia anglų klasikinės politinės ekonomijos atstovų darbus¹. Nors pati verslo socialinės atsakomybės kategorija moksliniuose terminuose atsirado tik beveik po pusantro šimto metų, klasikinės ekonomikos teorijos atstovus iš dalies galima teigti esant verslo socialinės atsakomybės modernių modelių pradininkais.

Vienas iš pirmųjų apie socialinės atsakomybės idėjas pradėjo kalbėti Adamas Smitas (Adam Smith)² pripažintame darbe „Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrinėjimas“, kuris parašytas 1776 metais. Šiame veikalė buvo atskleisti esminiai rinkos bruožai ir jos santykiai su visuomene. A. Smitas į visuomenę žiūrėjo kaip į mainų sąjungą, kurioje žmonės keičiasi tarpusavyje įvairiomis darbo rūšimis. Polinkis mainytis kyla iš žmonių prigimties ir besikeisdami individai vadovaujasi asmenine nauda. Siekdami asmeninių tikslų gamintojai neišvengiamai padeda visuomenės interesams: konkuruodami su kitais gamintojais efektyviai tenkina vartotojų poreikius, racionaliai naudoja turimus gamybos išteklius.

¹ (pagal V. Juščius „Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida“, 2007 m.).

² Adam Smith (1723 – 1790) škotų ekonomistas ir filosofas, klasikinės politinės ekonomijos pradininkas bei moralės filosofas. „Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrinėjimas“ (sutrumpintai Wealth of the Nations) 1776 m. Šioje knygoje A. Smitas pagrindė naujos teorinės krypties – klasikinės politinės ekonomijos – atsiradimą. Smito darbai padėjo sukurti modernią akademinę ekonomikos discipliną bei padėjo pagrindą kapitalizmo ir laisvosios rinkos teorijoms.

Adamo Smito pasekėjas Davidas Rikardas (David Ricardo)³ toliau plėtojo kapitalo kaupimo, pajamų paskirstymo, ekonomikos augimo teorijas, grindė jas laisvąja konkurencija, ekonominiu gamintojų atskirumu, mainais.

Taigi anglų ekonominės minties klasikų darbuose buvo išskirti verslo įmonių ekonominiai tikslai, - suprantami kaip pelno didinimas. Akivaizdu, kad tokiu principu remiantis visuomenė laukė vartotojų lūkesčius atitinkančių prekių ir paslaugų, pagamintų mažiausiomis sąnaudomis – dėl to socialinės atsakomybės principas negalėjo būti pažeidžiamas, jis turėjo būti įgyvendinamas.

Socialinės atsakomybės tyrimams, kaip opozicija klasikinei teorijai, yra įdomios marksistinės K. Markso idėjos. Jose aukščiausia rinkos ūkio išsivystymo forma buvo traktuojama kaip istoriškai ribota ir tarnaujanti tik tam tikrų visuomenės sluoksnių socialiniams interesams. Verslo įmonės buvo laikomos objektyviai negalinčiomis tarnauti visai visuomenei. Visgi K. Marksas pateikė ne tik rinkos ūkio, bet ir menamos visuomenės nuosavybės įmonės socialinės atsakomybės interpretaciją.

XX amžiuje santykiai tarp verslo ir visuomenės buvo tyrinėjami daugelio ekonominės teorijos krypčių atstovų darbuose. Pirmoje lentelėje pateikiamas įmonių socialinės atsakomybės teorijų palyginimas.

1 lentelė. Įmonių socialinės atsakomybės teorijų palyginimas

Teorija	Požiūris į ĮSA	ĮSA svarbos laipsnis	Požiūris į ĮSA kaštus	ĮSA tikslai	ĮSA motyvai	Pagrindiniai argumentai
Agentavimo teorija	Kategoriškai neigiamas	Nesvarbi	Įmonės išteklių švaistymas	Už verslo interesų ribų	Ne ekonominiai	Versle turi būti paisoma tik akcininkų interesų
Suinteresuotųjų grupių teorija	Teigiamas	Būtina	Pateisinami ilguoju laikotarpiu	Pašalinti ar sumažinti suint. grupių pasipriešinimą	Veiklos veiksmingumo didinimas	Ilgu laikotarpiu turi teigiamą įtaką įmonių finansiniams rezultatams
Atsakingo valdymo teorija	Teigiamas	Labai svarbi	Neigiami	Socialiniai-etiniai	Moraliniai	Vadovai privalo elgtis moraliai neatsižvelgdami į finansinę naudą
Išteklių teorija	Labai teigiamas	Svarba didėja	Būtinai	Ekonominių ir socialinių tikslų derinimas	Darni raida	Koreliacija tarp ĮSA kaštų ir ilgalaikio įmonės ekonominio efektyvumo

Šaltinis: V. Juščius „Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida“, 2007 m.

Neoklasikinės krypties šalininkai, paminėtinas Lewitt (1958) akcentavo, kad socialinė veikla yra valstybės prerogatyva „Valstybės veiklos sritis nėra verslas, verslas neturi kištis į valstybės veiklą“. Nobelio premijos laureatas M. Friedmanas, remdamasis neoklasikine ekonomikos teorija, išplėtojo

³ David Ricardo (1772 – 1823) - britų politinis ekonomistas, kuriam priskiriamas ekonomikos susistemėjimas, buvo vienas įtakingiausių klasikinės ekonomikos atstovų.

agentavimo teorija⁴, Friedman, 1970, kurioje skelbiama, kad ĮSA – tai įmonės išteklių švaistymo programos. Ši teorija remiasi prielaida, kad ĮSA išleidžiamos lėšos gali būti panaudotos įmonėje pridėtinei vertei kurti arba gražinamos akcininkams.

Svarbi ĮSA tyrimams buvo R. Freemano 1984 metais sukurta suinteresuotųjų grupių (angl. Stakeholders) teorija, kurioje ne tik išplėtotas suinteresuotųjų grupių sąrašas, bet ir pagaliau pripažinta įmonių socialinės atsakomybės svarba, netiesioginė finansinė nauda ir su ja susijusių kaštų būtinybė. R. Freemanas buvo įsitikinęs, kad įmonių vadovai privalo paisyti ne tik akcininkų ir savininkų interesų, bet ir atsižvelgti į visą visuomenę, jos lūkesčius ir interesus. Nepaisant minėtos teorijos populiarumo, ji vis dėlto nesulaukė besąlygiško pritarimo ir buvo kritikuojama tiek teoriniu, tiek empiriniu atžvilgiu. Kritikai tikino, kad įmonėms kyla problemų, kai vadovai per daug sureikškina įtakos grupių interesus, - tai iškraipo tiesioginį savininkų ir samdomų vadovų ryšį.

Išteklių požiūrio teoriją strateginio valdymo analitikai panaudojo tirdami įvairius kompanijų veiklai turinčius įtakos socialinius veiksnius. Jie nustatė, kad įmonės, dalyvaujančios socialinės atsakomybės programose, sėkmingiau įgyvendina savo strateginius siekius.

Nuo įmonių socialinės atsakomybės atsiradimo iki dabar ši koncepcija išsivystė į socialinės atsakomybės doktriną kaip įpareigojimą verslininkams vykdyti tokią politiką ir veikti kryptimis, kurios yra visuomenės tikslų ir vertybių požiūriu pageidautinos. Išskiriami keturi socialinės atsakomybės raidos etapai.

2 lentelė. Organizacijos atsakomybės evoliucija

Veiklos orientacija	Laikotarpis	Organizacijos atsakomybės išraiška
Filantropija	Iki 1950 m.	Aukojimas labdarai
Problemos suvokimas	1953 – 1967 m.	Atsakomybės suvokimas Įsitraukimas į visuomenės reikalus
Problemos sprendimas	1968 – 1973 m.	Susirūpinimas aplinkos apsauga Rasinės diskriminacijos problemų sprendimas
Socialinis jautrumas	Nuo 1974 iki dabar	Organizacijos etikos ir elgesio supratimas Socialiai atsakinga veikla

Šaltinis: Pruskus, V. (2003), Verslo socialinė ir etinė atsakomybė rinkodaros aspektu. Verslas: teorija ir praktika, T. III, Nr. 1, p. 43–52

Kiekviename organizacijos atsakomybės koncepcijos raidos laikotarpyje, ĮSA koncepcijos apimtis didėjo siekiant spręsti vis daugiau aktualių visuomeninių problemų. Suvokimas apie socialinę atsakomybę plėtojosi nuo filantropinės atsakomybės iki socialinio jautrumo. Argumentuojant tuo, kad socialiai atsakingas elgesys daugiausiai priklauso nuo organizacijai vadovaujančių asmenų moralių nuostatų, ĮSA raida sietina su organizacijų vadovų požiūriu į įmonių vaidmenį sprendžiant visuomenės problemas. Organizacijų vadovų požiūris kito priklausomai nuo ekonominių, technologinių, politinių, socialinių sąlygų.

⁴ Agentavimo teorija (Agency theory) išplėtotą XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje. Ji apima įgaliotojo (akcininko) ir agentų (įgaliotinių), t. y. samdomų kompanijos vadovų, santykius. Teorija modeliuoja konfliktus tarp akcininkų ir jų įgaliotinių – įmonių vadovų, sprendžia šių dviejų grupių interesų suderinimo klausimus, pagrindžia su tuo susijusius kaštus.

Nuo XX amžiaus 7 dešimtmečio imta diskutuoti apie verslo etiką, socialiai atsakingą verslą. Naujos ūkio raidos tendencijos, informacinių technologijų panaudojimas bei pasaulio ekonomikos globalizacija pateikia naujų iššūkių įvairių šalių verslo visuomenei, vyriausybėms ir visuomenei. XX amžiaus 10 – jame dešimtmetyje įmonių socialinės atsakomybės koncepcija papildyta aktualiais atsakingo verslo elementais ir išplėstas taikymas smulkaus ir vidutinio verslo organizacijose: pradėta analizuoti suinteresuotųjų grupių teorija, verslo etikos teorija, socialiai atsakingos veiklos principai. Vienas svarbiausių veiksnių – organizacijos suinteresuotųjų grupės. Tai asmuo, organizacija, grupė ar sistema, kuri daro įtaką organizacijos veiksams ir atvirkščiai. Carroll A. B. savo darbuose teigė, kad tarp įmonių socialinės atsakomybės ir įmonės suinteresuotųjų grupių yra natūralus suderinamumas. ĮSA nauda, kurią gauna suinteresuotosios grupės yra akivaizdi: įmonė, būdama socialiai atsakinga elgiasi kaip doras visuomenės pilietis, todėl veikia nekenkdamai aplinkai. Taigi ĮSA koncepcijoje įvardijamos suinteresuotųjų grupės – verslo dalyviai, vietinės bendruomenės ir visuomenė, bei ĮSA kryptys – socialiniai ir ekonominiai klausimai, bei gerovės kūrimas suinteresuotoms šalims. Įmonių socialinė atsakomybė yra ilgalaikis procesas apimantis visą produkto ar paslaugos gamybos kūrimo ciklą ir su tuo susijusius aplinkosauginius, socialinius, finansinius ir etinius aspektus.

Įmonių socialinės atsakomybės (ISA) idėja pirmą kartą kilo 1953 metais akademiniame pristatyme kompanijos HR Bowen kaip „verslo socialinė atsakomybė“. Nors idėja ir koncepcijos gyvuoja daugiau nei pusę amžiaus, vis dar nėra sutarimo dėl ISA apibrėžimo. Pasaulio Banko pateiktas apibrėžimas: „Įmonių socialinė atsakomybė - tai įmonių įsipareigojimas prisidėti prie tvarios ekonominės plėtros, dirbant su darbuotojais, jų šeimos, vietinės bendruomenės ir plačiosios visuomenės, siekiant pagerinti jų gyvenimus kas yra naudinga verslui ir plėtrai“.

1.2. Įmonių socialinės atsakomybės tyrimai Lietuvoje ir socialinė atsakomybė šiuolaikiniu ir lyginamuoju pasaulio valstybių požiūriu

Įmonių socialinės atsakomybės reiškinys Lietuvoje, palyginus su kitomis, ypač Vakarų pasaulio, šalimis, yra gana naujas. Dauguma publikacijų, parašytų lietuvių autorių, tokių kaip: 2005 metais Visockienė; 2005 metais Ruževskis, Moskva; 2006 metais Šimašius, remiasi užsienio autorių darbais. Neabejotinai išskirtinos N. Vasiljevienės, A. Vasiljevo. Viename iš pirmųjų straipsnių analizuojamas įmonių socialinės atsakomybės elementų vaidmuo taikant šiuolaikiškus žmogiškųjų išteklių valdymo metodus Lietuvos organizacijose. Daromos argumentuotos išvados, kad sėkminga organizacijų veikla priklauso nuo sugebėjimo panaudoti naujausias vadybos žinias ir valdymo modelius, integruojančius verslo etikos mokslo laimėjimus. V. Pruskus žvelgė į verslo socialinę ir etinę atsakomybę rinkodaros aspektu, aptarė būdus, kuriuos taikydama verslo organizacija galėtų bandyti išvengti organizacinių ir

socialinių problemų. S. Žirgutenė tyrinėjo visuotinės kokybės vadybos (VKV) vaidmenį vykstant Lietuvos ūkio globalizacijai. Pabrėždama, kad darni plėtra korporaciniu lygmeniu negali būti atskirta nuo VKV evoliucijos, autorė darniosios plėtros kontekste išskiria korporacinę socialinę atsakomybę, padedančią pasiekti ir išlaikyti konkurencinį pranašumą.

Įmonių socialinė atsakomybė mokslinėje literatūroje paprastai suprantama kaip įmonių gebėjimas prisidėti prie geresnio visuomenės gyvenimo kūrimo. Ji matuojama atsižvelgiant į tai, kaip įmonės geba tvarkyti savo verslo procesus ir su jais susijusius santykius, kokį poveikį daro gamtai ir visuomenei. Socialinės atsakomybės nuostatų suvokimas skatina praktiškai realizuoti humaniškumo principus. O tai yra esminė ne tik teorinė, bet ir praktinė žmonijos raidos problema, kurią nors ir sunkiai, XXI a. bando spręsti ekonomiškai išsivystę, pažinę save visuomenininkai imdamiesi sąmoningo ekonominių, socialinių ir ekologinių parametrų derinimo. Verslui čia numatytas lemiamas vaidmuo.

Sparčiai augantis vartotojiškumas, kurį siekiama patenkinti, sąlygoja vis didėjančią gamtos išteklių panaudojimą, pašalinių gamybos produktų išskyrimą į aplinką. Šie ir dar daug kitų globalizacijos padarinių turi tiesioginę, kartais net plika akimi pastebimą žalą visuomenei ir aplinkai. XX a. viduryje pradėta šnekėti apie tai, kaip įmonės gali ir nori prisidėti prie darnaus vystymosi, vėliau atsirado sąvoka įmonių socialinė atsakomybė. Paašškinti bendrinį šį trijų žodžių junginį yra pakankamai sudėtinga, nes tai labai plati ir dažnai įvairių diskusijų sulaukianti sąvoka, o ir sukurti bendrą apibrėžimą yra sudėtinga, nes nėra metodikos siekiant patikrinti ar apibrėžimas yra objektyvus. Tačiau tai dar nereiškia, kad ši sąvoka neturi apibrėžimo, atvirkščiai jų yra daug ir įvairių. Peržvelgsiu keletą svarbiausių.

Pagrindinės Lietuvos Respublikos institucijos atsakingos už ĮSA kaip už viešosios politikos sritį yra: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ūkio ministerija, Trišalė taryba. Šių ir kitų institucijų iniciatyva atliekami įmonių socialinės atsakomybės tyrimai Lietuvoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto puslapyje galima rasti štai tokią socialinės atsakomybės sąvoką: Įmonių socialinė atsakomybė (toliau vadinama – ĮSA) – įmonių politika ir praktika, kai jos, laikydamosi įstatymų, tarptautinių susitarimų ir sutartų elgsenos normų, į savo veiklos vidinius procesus ir išorinius santykius savanoriškai integruoja socialinius, aplinkosaugos ir skaidraus verslo principus. Įmonės kartu su visuomeniniais ir valstybinio sektoriaus partneriais ieško novatoriškų sisteminių socialinių, aplinkosaugos ir platesnių ekonominės gerovės problemų sprendimų.

Įmonių socialinės atsakomybės (dar vadinama – atsakingo verslo) koncepcija yra plataus spektro procesas, apimantis visą produkto / paslaugos gamybos / kūrimo ciklą ir su tuo susijusius aplinkosauginius, socialinius, finansinius bei etinius aspektus.

ĮSA plėtros vizija: konkurencingos įmonės besikeičiančiomis globalios ekonomikos sąlygomis; saugi, ekologiškai švari aplinka; stipri socialinė sanglauda; skaidri ir etiška verslo praktika.

Kiekviena Lietuvos įmonė, suvokdama savo socialinę atsakomybę ir savo noru prisiimdama papildomus įsipareigojimus tobulinti verslo praktiką, diegti modernias žmogiškųjų išteklių vadybos technologijas, savo praktikoje naudoja gamtos išteklius tausojančias technologijas, žmogaus sveikatai nekenksmingas medžiagas bei gamybos procesus, kurdami savo verslo strateginius planus numato galimas neigiamas pasekmes gamtinei bei socialinei aplinkai, harmonizuoja darbo santykius bei aktyviai dalyvauja socialiniame dialoge, planuodama savo veiklą, atsižvelgia į suinteresuotų dalyvių išreikštas pozicijas bei visuomenės lūkesčius, užtikrindama skaidrų valdymą ir plėtodama etiškus santykius su partneriais, laiduoja bendrą teigiamą verslo klimatą šalyje.

Valstybės prioritetas ĮSA srityje – skatinti įmonių socialinės atsakomybės plėtrą įgalinančią aplinką, bendradarbiaujant su ekonominiais, socialiniais ir tarptautiniais partneriais.

LR Ūkio ministerija socialinę atsakomybę apibrėžia taip: Įmonių socialinė atsakomybė (ĮSA) - tai veiklos principai, pagal kuriuos įmonės savanoriškai siekia socialinių ir aplinkosaugos tikslų, taip atsižvelgdamos į visų suinteresuotųjų pusių (vartotojų, darbuotojų, bendruomenės, verslo atstovų, valdžios, visuomenės ir kt.) interesus. Įmonės, veikdamos pagal socialinės atsakomybės principus, ne tik laikosi nustatytų įstatymų, tarptautinių normų ir etikos standartų, tačiau taip pat puoselėja pagarbą žmogui, visuomenei ir gamtai. ĮSA kuria vertę ir visuomenei, ir įmonėms. Taikant ĮSA principus sukuriama palankios sąlygos konkurencingumui ir inovacijoms skatinti, vystomas tvaraus verslo modelis, stiprinami verslo ir bendruomenės santykiai, ugdomas žmogiškasis kapitalas, per įstatymų, tarptautinių normų ir etikos standartų laikymąsi mažinama veiklos rizika, gerinami santykiai su užsienio partneriais.

Nacionalinėje ĮSA plėtros programoje 2009-2013⁵ metams apibrėžta: įmonių socialinė atsakomybė – tai įmonių politika ir praktika, kai jos, laikydamosi įstatymų, tarptautinių susitarimų ir sutartų elgsenos normų, į savo veiklos vidinius procesus ir išorinius santykius savanoriškai integruoja socialinius, aplinkosaugos ir skaidraus verslo principus. Įmonės kartu su visuomeniniais ir valstybinio sektoriaus partneriais ieško novatoriškų sistemų socialinių, aplinkosaugos ir platesnių ekonominės gerovės problemų sprendimų.

Atnaujintoje ES įmonių socialinės atsakomybės strategijoje 2011–2014⁶ metams pateikiama nauja apibrėžtis, kuri įvardijama kaip „įmonių atsakomybė už jų poveikį visuomenei“. Ši atsakomybė neatsiejama nuo galiojančių teisės aktų ir socialinių partnerių kolektyvinių sutarčių laikymosi. Kad

⁵ Šaltinis: Nacionalinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2013 metų programa, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 53, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=363948

⁶ Šaltinis: Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: atnaujinta ES įmonių socialinės atsakomybės strategija 2011–14 m. (angl. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility), http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=7010

galėtų visiškai priimti socialinę atsakomybę, įmonės turėtų būti įdiegusios aplinkosaugos, etinių, žmogaus teisių ir vartotojų aspektų integravimo į verslo veiklą ir pagrindinę strategiją, glaudžiai bendradarbiaujant su suinteresuotomis šalimis.

Atnaujintoje 2011 – 2014 m. įmonių socialinės atsakomybės strategijoje pateikiamas platesnis ĮSA koncepcijos apibrėžimas: įmonių socialinė atsakomybė – tai įmonių atsakomybė dėl daromos įtakos visuomenei. Tam, kad būtų socialiai atsakingos, įmonės turėtų apjungti socialinius, aplinkosaugos, etinius, žmogaus teisių ir vartotojo interesus į savo verslo operacijas bei pagrindinę strategiją, glaudžiai bendradarbiauti su suinteresuotomis šalimis, siekiant šių tikslų: intensyvinti bendros vertės savininkams ir kitoms suinteresuotoms šalims bei visuomenei; apskritai kūrimą; nustatyti galimą neigiamą poveikį, užkirsti jam kelią arba jį sušvelninti.

Antrasis ĮSA apibrėžimas papildo ir patikslina pirmąjį, todėl šiame ĮSA taikymo plane ir gairėse minint ĮSA, turima omenyje abiejų apibrėžimų pateikiamos nuostatos. Nuostatos apima šias temines sritis: socialinius, aplinkosauginius, skaidraus verslo, etinius, žmogaus teisių, vartotojų principus.

Europos komisija ĮSA terminą apibrėžia kaip „konceptiją kuomet įmonės savanoriškai integruoja socialinius ir aplinkosauginius veiksnius į verslo praktiką ir savo santykius su suinteresuotomis grupėmis“.

Taigi Lietuvoje susidomėjimas verslo socialine atsakomybe pastebimai didėja. Jis yra palaikomas Europos bendrijų komisijos, Jungtinių Tautų vystymo programos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir kitų institucijų. Vis dėl to modernių žmogiškųjų išteklių valdymo modelių taikymą Lietuvoje sunkina suinteresuotųjų grupių branda. Dėl to susidaro situacija: senosiose Europos Sąjungos šalyse verslo socialinės atsakomybės vaidmenį vaidina suinteresuotosios grupės, o Lietuvoje šis vaidmuo atitenka daugiausia valstybės institucijoms, tarptautinėms organizacijoms ir modernaus verslo iniciatyvoms.

Analizuojant ir nagrinėjant šiuolaikinio verslo poveikį aplinkai ir visuomenei atsiranda naujas požiūris į tai, kokia turėtų būti XXI amžiaus verslo formulė. Svarbu yra siekti, kad įmonės nepaisant pagrindinio finansinio tikslo pelno, pradėtų labiau rūpintis saugia, ekologiška ir švaria aplinka. Kaip formuoti humaniškesnį verslą? Juk aplinka ir verslas yra susiję, o verslo ilgalaikė sėkmė priklauso nuo to, kaip įmonės sugeba darniai integruotis į aplinką ir jausti visuomenės socialines nuotaikas.

Kiekvienoje šalyje egzistuoja savitas supratimas apie tai, kas yra ĮSA.

Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, įmonės socialinė atsakomybė dažniausiai siejama su darbuotojų teisių puoselėjimu darbo vietoje, lygių ir saugių darbo sąlygų sudarymu, mokymosi visą gyvenimą propagavimu, o taip pat verslo dalyvavimu bendruomenės iniciatyvose. Jungtinės karalystės vyriausybė teigia, kad privataus sektoriaus platesni komerciniai interesai reikalauja valdyti šio

sektorius poveikį visuomenei ir aplinkai. Tai sąlygoja būtinybę atkreipti dėmesį į partnerystę su: darbuotojais, klientais, tiekėjais, investuotojais, bendruomenėmis.

Socialinės rinkos ekonomikos šalyje Vokietijoje valstybė garantuoja laisvą ekonominę veiklą, tačiau ir rūpinasi socialinio balanso kūrimu. Šios pokario laikotarpiu tuometinio ekonomikos ministro Liudvigo Erhardo populiarintos koncepcijos dėka Vokietijoje, net ir sunkios ekonominės padėties laikotarpiu, viešpatauja socialinė taika, pasireiškianti ypač retais streikais. Socialinė profsajungų ir darbdavių partnerystė yra įtvirtinta institucionalizuotu konfliktų reguliavimu, tai yra kolektyvine darbo teise. Pagrindinis įstatymas garantuoja tarifų autonomiją, suteikiančią darbdaviams ir profsajungoms asmenine atsakomybe sureguliuoti darbo sąlygas tarifų sutartimis. Būtina paminėti ir sėkmingas valstybines programas, skirtas transporto kelių rekonstrukcijai, mokyklų ir kitų visuomeninių pastatų modernizavimui, taip pat ir tarptautiniu mastu dedamos pastangos (2009 metais – ekonominės krizės laiku) išlaikyti darbo vietas, nepaisant nepilno apkrovimo („sutrumpintas darbas“).

Dauguma Prancūzijoje veikiančių didelių įmonių pastaraisiais metais ėmėsi priemonių norėdamos tapti socialiai atsakingomis. Šios priemonės pasiteisina – darbuotojai tampa labiau patenkinti ir tai atsispindi jų darbo rezultatuose. Tačiau dar vis neišnyksta dvi pagrindinės globalaus masto problemos. Pirmoji, dabartinėje Prancūzijoje dar labai daug įmonių teikia pirmenybę akcininkų atsakomybei. Šios problemos padarinys vis didėjantis įmonių darbuotojų savižudybių skaičius. Visuomeninę problemą sąlygoja per dideli reikalavimai ir nuolatinis spaudimas darbuotojams, tai kenkia žmonių psichologijai ir mažina darbo našumą. Problemos išsprendimo keliai galimi: svarbiausia, kad darbuotojams būtų suteiktas svarbesnis vaidmuo, jie būtų įtraukiami į įmonės valdymą. Šiuo metu darbuotojai gali dalyvauti profesinių sąjungų ar komitetų veiklose, tačiau taip pat jie turi turėti galimybę dalyvauti priimančias strateginius sprendimus – tam tikros diskusijų, debatų erdvės, daugiau demokratijos. Įmonė pirmiausia turėtų rūpintis savo darbuotojų profesine karjera, turi būti užtikrinta tinkama darbo užmokesčio politika. Būtina nepamiršti ir bendruomenės, t. y. visuomeninės atsakomybės. Antroji problema tai socialinės atsakomybės naudojimas kaip reklama. Pavyzdžiui, viena tokių bendrovių „Total“ . Naftos ir dujų kompanija skelbia esanti socialiai atsakinga, kai tuo tarpu išnaudoja gamtinius išteklius Afrikoje, bendradarbiauja su autoritariniais režimais Mianmare, sudaro sutartis su korumpuotomis vyriausybėmis.

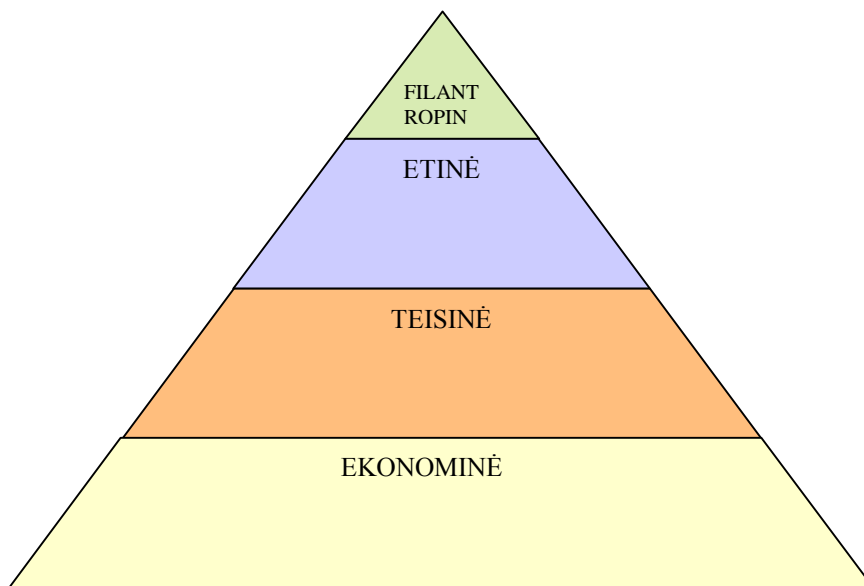
Jungtinėse Amerikos Valstijose socialinė atsakomybė siejama su filantropijos modeliais, kai verslo įmonės dalį pelno skiria labdarai. (Paužolienė J., Šimanskienė L.)

Akivaizdu, kad socialinę atsakomybę lengviau pasiekti išsivysčiusiose šalyse, tačiau toje pačioje Kinijoje situacija taip pat keičiasi. Darbuotojai rengia streikus, drastiškomis priemonėmis bando išreikšti savo interesus. Besivystančiose šalyse kartu vystosi ir darbo sąlygos bei darbo teisė. Netolimoje ateityje bus galima kalbėti apie išaugusią įmonių socialinę atsakomybę ir Kinijoje.

Besivystančiose šalyse, tokiose kaip Gana randamas toks apibrėžimas: „ĮSA teikia pastovius pragyvenimo šaltinius, gerbia kultūrų skirtumus, ir suranda verslo galimybes, kuriant darbuotojų bendruomenės ir valdžios gerovę (Jurkaitis M., Mažeika, D., Semaškaitė K. 2011 m.).

Socialinės atsakomybės diskurso skirtumai tarp Rytų ir Vakarų valstybių išryškėja. Akivaizdu, kad Vakaruose ĮSA suprantama kaip koncepcija, integruota visose įmonės veiklose, tuo tarpu Rytų valstybės (Baltarusija, Rusija) įmonių socialinę atsakomybę akcentuoja kaip labiau neatsiejamą nuo ryšių su visuomene dalį.

Įmonių socialinė atsakomybė yra dinamiškas procesas, kuriame įmonė nuolat kinta, tobulėja, taip prisidedama prie darnaus vystymosi. Posovietinių šalių verslas turi savas patirtis ir savą kelią. Laisvesnė visuomenė vis labiau pradeda vertinti tuos, kurie yra šalia, labiau kreipiamas dėmesys į aplinką, labiau tampama savimi. Tai lyg kopimas į piramidę⁷, (žr. 1 pav.) kurios apačioje – ekonominė – būti pelningam, aukščiau – teisinė – laikytis „žaidimo“ taisyklių, dar aukščiau – etinė: daryti tai, kas teisinga ir garbinga, o pačioje viršūnėje – filantropinė – atsakomybė dalytis ištekliais ir gerinti visuomenės gyvenimo kokybę.

Šaltinis: pagal V. Pruskus, 2003, p. 216

1 pav. **Verslo organizacijos socialinės atsakomybės piramidė**

Ekonominė atsakomybė yra pamatas visoms kitoms atsakomybėms, nes pati verslo prigimtis sąlygoja pelno siekimą. Tačiau siekis uždirbti pelną bet kokia kaina dažnai prieštarauja visuomenės norams ir gali pakenkti mus supančiam pasauliui. Išmintingi verslininkai supranta, kad, ignoruodami socialinius tikslus, negalės pasiekti ir svarbiausio tikslo – ilgalaikės verslo sėkmės ir didelių pelnų ateityje. Tačiau dalyvaujant socialiai atsakingoje veikloje galima pasiekti piramidės viršūnę.

⁷ Archie Carol 1996 metais išskyrė keturias glaudžiai tarpusavyje susijusias socialinės atsakomybės rūšis: ekonominę, juridinę, etinę ir filantropinę.

1.3. Socialinę atsakomybę įtakojantys veiksniai ir nauda suinteresuotoms šalims

Lietuvoje ir apskritai kitose valstybėse, aplinkos apsauga ir ypač socialinė atsakomybė dar gana neįprasti rūpesčiai daugumai verslo atstovų. Jų nuomone, įmonių socialinė atsakomybė apsiriboja įstatymų laikymusi, pelno siekimu, mokesčių mokėjimu ir darbo vietų saugumo užtikrinimu. Akivaizdu, kad toks požiūris per siauras pasaulinės globalizacijos kontekste, kuriame visuomenės lūkesčiai verslo atžvilgiu pastebimai pasikeitė. Vis dažniau prabylama apie būtinybę suvienyti valdžios, visuomenės ir verslo pastangas, kuriant socialinės atsakomybės ugdymui palankią aplinką. Įmonių socialinės atsakomybės menkus praktikos rezultatus lemia silpnos varomosios jėgos: nėra vartotojų / visuomenės spaudimo, kadangi dar nesugebama organizuotai ginti savo interesų, valstybės pozicija ĮSA atžvilgiu nėra aiški, verslo įmonės, veikiamos besikeičiančių tarptautinių tendencijų, imasi tik pavienių iniciatyvų, nėra specialistų, gebančių kompetentingai valdyti ĮSA procesus (Gembickienė V., Leonienė B.).

Akivaizdu, kad globalizacijos amžiuje šalia pelno kūrimo įmonės turi pradėti daugiau rūpintis aplinka bei visuomene. Juk verslas ir visuomenė yra susiję, o verslo ilgalaikė sėkmė priklauso nuo to, kaip įmonės sugeba darniai integruotis į aplinką ir jausti socialines nuotaikas. Siekiant išvengti destruktivaus globalizacijos poveikio ir stengiamasi įtraukti verslą į dialogą su visuomene ir bendromis jėgomis kurti aplinką, kuri remtųsi ekologine darna, socialiniu teisingumu, žmogaus teisėmis, sąmoningumu bei panašiomis universaliomis žmogiškomis vertybėmis.

3 lentelė. Darnaus verslo užtikrinimo veiksniai

Veiksniai	Svarba
Ekonominiai / verslo	Verslui būtina palanki aplinka, kuriai priskiriama: vartotojai, darbuotojai, tiekėjai, galimybės gauti informaciją ir naudotis ja (apskaitos standartai, finansavimo šaltiniai, verslą reglamentuojantys dokumentai).
Socialiniai	Sveikatos apsaugos ir švietimo sistemų funkcionavimas užtikrina į verslą ateinančiųjų sveikatos ir kompetencijos lygį, o socialinės atskirties nebuvimas ir stipri vidutinė visuomenės klasė lemia rinkos stabilumą, žemą nusikaltimų, savižudybių lygį, didina visuomenės narių saugumą.
Aplinkosauginiai	Gamta yra gyvybę palaikanti sistema, jos ištekliai riboti ir neatsinaujinantys, todėl negalima jos niokoti.

Šaltinis: sudaryta pagal leidinį „Atsakingo verslo praktika“

Pinigai versle yra sulyginami su „krauju“, kuris užtikrina sėkmingą įmonės veiklos funkcionavimą. Kad įmonė galėtų sėkmingai vykdyti savo veiklą ir siekti tikslų būtina tam tikra palanki aplinka – tiekėjai ir pirkėjai, darbuotojai, apskaitos standartai, reikalingos informacijos gavimas, korupcijos nebuvimas, priėjimas prie finansavimo šaltinių: akcijų, bankai, biržos, aukštos infliacijos ir defliacijos nebuvimas, verslo veiklą reglamentuojantys įstatymai. Jei nebūtų gerai funkcionuojančios švietimo sistemos, verslui būtų sudėtinga veikti, nes versle yra išsilavinusių žmonių, gavusių ne tik pagrindus, bet ir specialių profesinių žinių. Verslo sėkmė taip pat priklauso nuo

gerai veikiančios sveikatos sistemos – padeda užtikrinti darbuotojų gerą sveikatą ir būseną. „Atsiedami aplinkos apsaugos informaciją nuo ekonominio vystymosi modelio, kertame šaką, ant kurios sėdime. Kai pasaulyje neliks nė vieno medžio, kai paskutinė upė bus užteršta, ir joje neliks nė vienos žuvies, tada žmogus supras, kad pinigai yra nevalgomi“ („Atsakingo verslo praktika“, 2007). Riboti neatsinaujinantys gamtos ištekliai šiandien jau yra tie ribojantys veiksniai, į kuriuos neatsižvelgti negalime. Įmonėje būtina žinoti šiuos principus ir stengtis juos diegti savo veikloje, kuriant naujus produktus ir procesus: negalime išgauti daugiau išteklių nei galime saugiai panaudoti; negalime sutrikdyti jautrios ekologinės pusiausvyros įvesdami produktus, kurie yra svetimi, toksiški ir pavojingi natūraliai aplinkai; gamta yra gyvybę palaikanti sistema – negalime jos niokoti.

Įmonių socialinė atsakomybė yra ne kas kita, kaip praktinis darnaus vystymosi principų taikymo savo veikloje procesas, kuriam vykstant ne mažiau nei paties produkto kūrimas yra svarbūs aplinkos apsaugos, finansiniai ir socialiniai, etiniai veiklos aspektai.

Kadangi verslo įmonių pelnas paprastai yra kaupiamas kitų verslo sudėtinių dalių: gamtos, darbuotojų, visuomenės, sąskaita, todėl ydinga praktika atsisuka prieš verslą dideles problemas keliančiais reiškiniais: senka natūralūs gamtos ištekliai; mažėja galimybės patenkinti nuolatinį energijos poreikio didėjimą; gausėja globalaus masto ekologinių problemų; didėja darbuotojų sergamumas; tarpusavyje susijusių socialinių, aplinkosauginių ir ekonominių veiksnių nepaisymas sukuria nestabilią ir nesaugią aplinką. Šie reiškiniai riboja verslo plėtrą, verčia atsisakyti tradiciniu mąstymu pagrįstų sprendimų, skatina inovacijas. Galima teigti, kad socialiai atsakingo verslo klausimai neišvengiamai tampa strateginiai, jų aktualumas verčia socialinius ir aplinkos apsaugos aspektus integruoti į veiklos strategiją ir kasdienę veiklą. Įmonių socialinė atsakomybė yra strateginis, apmąstytas pasirinkimas, būnant rinkos dalyviu, paisyti aplinkos apsaugos reikalavimų, savo darbuotojų poreikių, visuomenės lūkesčių.

Viena iš ĮSA teorijų, vadinamoji trijų „P“ teorija apibrėžia lygiavertį naudos aspektą, akcentuodama „Pelną, Žmones ir Planetą“ (iš anglų kalbos: profit, people, planet) (K. D. Rimkevičius, 2012). Taigi, įmonių socialinė atsakomybė yra glaudžiai susijusi su pačiu verslo planavimu ir valdymu. Tai neabejotinai vertes kurianti veikla, susijusi su vertybių puoselėjimu. Stambių korporacijų įtaka visuomenei ir aplinkai didėja. Auga ir visuomenės lūkesčiai ir reikalavimai. Kai klientai, investuotojai stebi rinkos lyderius, bet kokie socialiai jautrūs sprendimai gali turėti didelės įtakos pelno pokyčiams. Tad strategiškai mąstantis vadovas sutelks dėmesį į darbuotojų poreikius, jų darbo aplinką, socialinius projektus visuomenei, atliekų rūšiavimą ar tiesiog estetinį vaizdą. Pradedančioms mažoms įmonėms taip pat naudinga dalyvauti ĮSA procesuose, dėl to, kad formuojantis verslo socialinės atsakomybės kultūrai, socialiai atsakingos įmonės tampa vis labiau atpažįstamos ir matomos ne dėl savo dydžio, bet bent jau dėl socialinio jautrumo. Kita vertus, mažoms įmonėms socialinė atsakomybė gali tapti akstinu jungtis į didesnes kompanijas ar telkti bendras jėgas rinkų paieškoms.

Socialinės atsakomybės naudos aspektai

Įmonių socialinės atsakomybės klausimas šiandien jau yra nagrinėjamas kaip strateginės reikšmės ir svarstoma, kaip aplinkosauginius ir socialinius aspektus integruoti į įmonės strategiją ir praktiką.

Atsakingo verslo praktikos taikymas gali padėti įmonei atverti novatoriškų galimybių, sukurti konkurencinį pranašumą, padėti sumažinti veiklos kaštus. Teigiama, kad dirbti atsakingai yra brangu, tačiau profesionalus atsakingo verslo praktinis taikymas rodo, kad galima pagerinti įmonės pelningumo rodiklius. Viešai pateikiama informacija apie įmonės socialinę atsakomybę padeda užsitarnauti didesnę pasitikėjimą, suformuoti patrauklaus darbdavio įvaizdį visuomenėje, pritraukti ir išlaikyti darbuotojus. Literatūroje galima rasti nemažai argumentų „už“ socialinės atsakomybės diegimą įmonėse, tai pavaizduota 4 lentelėje.

4 lentelė. Įmonių socialinės atsakomybės nauda suinteresuotųjų grupėms

Suinteresuotųjų grupė	Nauda
Direktoriai	Didesnė nepriklausomybė, savarankiškumas; išlaidų sumažėjimas, taupiau naudojant išteklius, geriausių darbuotojų pritraukimas ir išlaikymas; verslo diferencijavimas
Akcininkai	Padidėjusios investicijos iš etika pagrįstų pensijų fondų, geras įmonės įvaizdis visuomenėje, reputacijos ir saugumo užtikrinimas
Vadybininkai	Geresnės žinios apie etikos problemas – didesnis pasitikėjimas darbuotojais, geresnės žmonių išteklių politikos priemonės – padidėjusi darbuotojų motyvacija; naujų produktų kūrimas
Darbuotojai	Teisingas ir etiškas vadovų elgesys – padidėjęs našumas; sumažėję ginčai ir streikai; geresnės darbo sąlygos; pritraukimas aukštos kvalifikacijos darbuotojų; pagerėjusi darbuotojų, darbo aplinka, sveikata ir gerovė
Vartotojai / pirkėjai	Etiškas vartojimas; mažiau ginčų ir nusiskundimų; prekybos ženklo kokybės pripažinimas
Tiekėjai	Didesnis pasitikėjimas; lankstesni santykiai
Visuomenė / bendruomenė	Didesnis noras priimti naujas investicijas, geresnė gyvenimo kokybė
Vyriausybė	Pasitikėjimas organizacija; mažiau teisinių ginčų; palankesnis prekybos režimas; efektyvesnis bendradarbiavimas su socialinės politikos institucijomis

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis: Gembickienė V., Leonienė B., „Darnaus vystymosi principų įgyvendinimas Lietuvos verslo įmonėse“, 2010; ĮSA plėtojimo pagrindai, 2006

Taigi matome, kad įmonių socialinės atsakomybės nauda yra įvairiapusė. Visi šie aukščiau nurodyti veiksniai lemia bendrą verslo klimata valstybėje ir atspindi naują verslo vaidmenį visuomenėje. Tai gali paskatinti sėkmingiau sprendžiant aplinkos taršos, masinės emigracijos, konkurencingumo užsienio rinkose problemas. Galima teigti, kad šiuolaikiniame pasaulyje ĮSA tampa efektyvios savireguliacijos forma. Tai nulėmė pokyčiai, kurie siejami su pokyčiais darbo santykių ir ilgalaikės gerovės kūrimo srityse. „Štai kodėl įmonių socialinė atsakomybė tampa esmine darnaus vystymosi sąlyga ir pilietinės visuomenės brandumo rodikliu“ (Gembickienė V.). Globalizacijos sąlygomis valstybės poveikis tarptautinių įmonių veiklai silpnėja, tuo tarpu tarptautinių įmonių (korporacijų) galia ir įtaka labai stiprėja, jos tampa lyg pačios valstybės ir gali paveikti silpnas šalis

(tiekėjus) nustatant elgesio ir standartų kodeksus. Toks tarptautinių verslo grupių (korporacijų) vaidmens didėjimas nesant tarptautiniam reguliavimui, skatina jas prisiimti socialinės atsakomybės įsipareigojimus.

1. 4. Finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas

1.4.1. Verslo įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje privaloma socialinės atsakomybės veikla pakankamai griežtai reglamentuojama įstatymų: Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo, Lietuvos vertybinių popierių įstatymo bei kai kurių LR Vyriausybės nutarimų (Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009 -2013 metų programa). Privaloma socialinės atsakomybės veikla galima įvardinti įmonių veiklą, sietiną su finansine atskaitomybe, skelbiant finansines įmonių ataskaitas: LR akcinių bendrovių įstatyme (7 sk., Bendrovės finansinė atskaitomybė ir pelno paskirstymas, 58 paragrafas) nurodyta, kad AB kasmet tvirtina finansinę ataskaitą visuotiniame narių susirinkime, LR vertybinių popierių įstatyme (3 sk., Periodinės ir einamosios informacijos atskleidimas, 20, 21, 22 str.) nurodoma, kad įmonės, prekiaujančios vertybiniais popieriais, privalo teikti metinę ir tarpinę informaciją apie įmonės veiklos finansinę situaciją.

Pagrindinės Lietuvos Respublikos institucijos, atsakingos už įmonių socialinės atsakomybės sritį yra šios: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ūkio ministerija, Finansų ministerija, Aplinkos ministerija, Trišalė taryba.

Įgyvendinant įmonių socialinės atsakomybės nuostatas Lietuvoje pagrindinis uždavinys teko Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (SADM). Lietuvos Respublikos SADM kiekvienais metais supažindina su priemonių, skatinančių ĮSA, įgyvendinimo rezultatais asocijuotas verslo struktūras, atsižvelgia į šių struktūrų pateiktus pasiūlymus dėl plėtros priemonių atnaujinimo. Siekiant nuolat sekti ĮSA padėtį, išorės ir vidaus sąlygų pakeitimus, turinčius įtakos ĮSA plėtros priemonių tobulinimui, vykdomi tyrimai, kurių tikslas – įvertinti ĮSA būklę ir nustatyti tolesnį paramos poreikį ir galimybes. (Skeiverytė A., Gaulė E. Įmonių socialinės atsakomybės koncepcija ir taikymo modeliai ES valstybėse, 2012).

Lietuvos Respublikos trišalė taryba skiria dėmesį visiems aktualiems ekonominės ir socialinės raidos klausimams, makroekonominiam ir socialiniam šalies stabilumui, todėl veikla atitinka šalies tikslus ir uždavinius ir telkia visuomenę jiems įgyvendinti. Ji skatina plėtoti nacionalinę ir europinę savimonę. Savo sudėtimi Taryba atstovauja Lietuvos visuomenės ekonominėms ir socialinėms jėgoms. Visos interesų grupės turi realias galimybes pateikti Tarybai savo nuomonę, iškelti problemas ir pateikti pasiūlymus. Trišalė taryba yra diskusijų ir parengiamojo darbo vieta, svarstomais klausimais

kompetentinga įvertinti iškilusias problemas, suformuluoti ir pareikšti išvadas bei siūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei, ministerijoms, Lietuvos Respublikos Seimui ir šalies visuomenei. Tarybos veikla demokratiška, vieša ir skaidri, atvira dialogui ir kompromisams.

5 lentelė. Valstybinės institucijos dalyvaujančios ĮSA diegime ir jų funkcijos

Institucija	Funkcijos ĮSA įgyvendinime
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pasiūlymų dėl darbo rinkos ir užimtumo didinimo teikimas; ▪ socialinių išmokų koordinavimas; ▪ informacijos apie ĮSA teikimas.
Ūkio ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pasiūlymų dėl įmonių socialinių iniciatyvų skatinimo teikimas; ▪ viešųjų pirkimų strategijos rengimas; ▪ taikomojo mokslinio tyrimo „Socialinių iniciatyvų versle analizė: nauda, kaštai, įtaka verslui ir visuomenei“ vykdymas.
Finansų ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ leidžiamų atskaitymų, mažinančių apmokestinamąjį pelną pripažinimo tvarkos supaprastinimo galimybių analizė
Aplinkos ministerija	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos peržiūra; ▪ Nacionalinės žaliųjų pirkimų įgyvendinimo programos rengimas
Trišalė taryba	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuoja socialines, ekonomines ir darbo problemas bei kitus visuomenei aktualius klausimus, teikia pasiūlymus šiems problemoms spręsti; ▪ svarsto įstatymų, kitų teisės aktų socialinėje, ekonominėje bei darbo srityje projektus, teikia išvadas ir rekomendacijas Lietuvos Respublikos Seimui ir LR Vyriausybei; ▪ koordinuoja kitų tarybų ir komisijų (saugos darbe, gyventojų užimtumo ir kt.) socialiniais, ekonominiais ir darbo klausimais veiklą, aukščiausiu lygmeniu sprendžia jų keliamas problemas

Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal: Skeiverytė A., Gaulė E. „Įmonių socialinės atsakomybės koncepcija ir taikymo modeliai ES valstybėse“; LR trišalė taryba <http://www.lrtt.lt/>; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija <http://www.socmin.lt/>

Įmonių socialinės atsakomybės taikymas aktualus, siekiant tiek nacionalinių, tiek tarptautinių socio-ekonominio vystymo tikslų, todėl jas remia valstybių valdžia ir tarptautinės organizacijos. Svarbiausios tarptautinės organizacijos, skatinančios ir remiančios įmonių socialinei atsakomybei taikymą, yra Jungtinių Tautų organizacija, Pasaulio bankas, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija bei Europos Sąjungos institucijos.

Iš tarptautinių ir nevyriausybinų organizacijų Vyriausybei ĮSA srityje labiausiai talkina Jungtinių Tautų vystymo programa (JTVP). JTVP Lietuvoje yra pasaulinio Jungtinių Tautų pagalbos vystymuisi tinklo dalis. JTVP skatina visuomenės socialinę raidą, teikia šalims ekspertines žinias ir vykdo patirties sklaidą skaidraus valstybės valdymo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo, energetikos, aplinkosaugos ir kitose srityse. Jungtinių Tautų vystymo programos aktyvūs šviečiamieji veiksmai paskatino Nacionalinio atsakingo verslo įmonių tinklo⁸ sukūrimą, taip pat Pasaulinio

⁸ Lietuvos nacionalinis atsakingo verslo tinklas buvo įsteigtas 2005 m. balandį. 2009 m. gruodžio 31 d. duomenimis jis jau vienijo 61 įmonę ir organizaciją. JT Pasaulinio susitarimo iniciatyvos nares. Tinklo misija – skatinti atsakingo verslo plėtrą kaip darnaus vystymosi Lietuvoje sąlygą. Nacionalinio tinklo paskirtis – keisti informacija, patirtimi ir naujovėmis, organizuoti bendrus mokymosi forumus, taip gerinant verslo strategijas ir įgyvendinant bendrus projektus visuomenės naudai.

Susitarimo⁹ idėjų sklaidą Lietuvoje ir suaktyvino diskusiją atsakingo verslo temomis. Pasaulinis susitarimas – tai didžiausia savanoriška įmonių socialinės atsakomybės iniciatyva, kuria siekiama dviejų pagrindinių tikslų: visų pirma, padėti įmonėms įdiegti Pasaulinio susitarimo principus į įmonės verslo strategiją, antra, skatinti bendradarbiavimą ir partnerystę tarp įvairių sektorių, valstybėje ir už jos ribų, siekiant universalių pasaulio plėtros tikslų. Pasaulinis susitarimas apima keturias pagrindines veiklos sritis: žmogaus teisių, darbuotojų teisių ir aplinkos apsaugą, bei kovą su korupcija, ir 10 veiklos principų, kurie pavaizduoti 6 lentelėje. Šiais principais turėtų vadovautis organizacijos, norinčios tapti socialiai atsakingomis ir prisidėti prie Pasaulinio Susitarimo iniciatyvos.

6 lentelė. Dešimt Pasaulinio Susitarimo principų

Žmogaus teisės	
1 principas	Siekama, kad verslo organizacijos remtų ir gerbtų tarptautinę žmogaus teisių apsaugą savo įtakos srityje;
2 principas	Užtikrintų, kad jos pačios neprisidėtų prie žmogaus teisių pažeidinėjimo.
Darbo jėga	
3 principas	Siekama, kad verslo organizacijos paremtų asociacijų laisvę ir pripažintų teisę į veiksmingas bendras derybas;
4 principas	Bet kokios formos privalomojo ar priverstinio darbo eliminavimas;
5 principas	Vaikų darbo panaikinimas
6 principas	Diskriminacijos, susijusios su įdarbinimu ir profesija, panaikinimas.
Aplinkos apsauga	
7 principas	Siekama, kad verslo organizacijos paremtų prevencines programas, užtikrinančias aplinkos apsaugą;
8 principas	Imtusi iniciatyvų aplinkosaugos atsakomybei didinti;
9 principas	Skatintų aplinkai palankių technologijų vystymąsi ir platinimą.
Kova su korupcija	
10 principas	Verslo organizacijos turi kovoti prieš visas korupcijos formas (tarp jų ir papirkinėjimą bei kyšininkavimą)

Šaltinis: Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje

Pasaulinio susitarimo veiklos nėra orientuotos į įmonių veiklos priežiūrą, stebėjimą ar vertinimą, susitarimas remiasi savanoriška įmonių iniciatyva, vieša atskaitomybe ir skaidrumu. JTO Pasaulinio susitarimo tinklas organizuoja reguliarius susitikimus ir dalinasi gerąja patirtimi. Aktyviai dalyvauja rengiant ataskaitas, palaiko ryšius su mažomis ir vidutinėmis įmonėmis. Įmonių socialinė atsakomybė verslui naudinga daugelyje veiklos sričių: gerina įmonės įvaizdį pasauliniame kontekste, didina įmonės konkurencingumą, padeda pritraukti ir išlaikyti klientus, skatina partnerių pasitikėjimą. Įmonės sėkmė įtakoja visuomenės požiūris į įmonę, todėl organizacijos imasi įgyvendinti socialinės atsakomybės nuostatas savo veikloje.

Atsižvelgiant į tarptautines ir europines tendencijas bei siekiant skatinti privačias įmones laikytis ĮSA principų Lietuvoje, būtina sukurti tam palankias sąlygas, siejamas su reikalingos informacijos

⁹ Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Kofi Annanas pirmą kartą pristatė Pasaulinį susitarimą 1999 m. Pasaulio ekonomikos forumo metu. Jis pakvietė verslo lyderius jungtis prie iniciatyvos, kuri suvienijo veikti kartu verslo įmones bei organizacijas, Jungtinių Tautų organizaciją (JTO) ir pilietinę visuomenę, remiantis dešimčia universalių principų žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkos apsaugos ir kovos su korupcija srityse.

pateikimu, aiškiais ir skaidriais atskaitomybės kriterijais, korupcijos prevencija, palankiomis sąlygomis naudotis įvairiais finansavimo šaltiniais.

Prioritetinės sritys [SA skatinimui galėtų būti: viešųjų pirkimų nukreipimas į socialiai atsakingus tikslus, socialiai atsakingų investicijų skatinimas, intensyvesnė korupcijos prevencija, įmonių atskaitomybės tobulinimas, siekiant, kad joje atsispindėtų ir socialinė bei aplinkosauginė informacija, reikalinga įmonių socialinės atsakomybės realizavimui.

1.4.2. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje

Finansų ir kredito įstaigos turi neabejotiną reikšmę šalies ekonomikai. Lietuvoje bankai sudaro didžiąją dalį finansų rinkos. Bankai stengiasi kuo geriau suteikti platų spektrą paslaugų. Tai indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas; skolinimas; finansinė nuoma (lizingas); mokėjimo paslaugos; investicinės paslaugos; elektroninių pinigų leidimas; valiutos keitimas ir kt.

Bankininkystėje, kaip ir kitose verslo srityse, viskas pagrįsta santykiais: bankų santykiai su klientais, darbuotojais, verslo partneriais, valstybe. Verslo sėkmė priklauso nuo verslininkų moralės ir tuo pagrindu igyto pasitikėjimo. Etikos normų nesilaikymas, socialinės atsakomybės nebuvimas, neskaidraus verslo plėtra buvo viena iš priežasčių, sukėlusių pasaulio finansų krizę ir kai kurių šalių bankininkystės problemas. Bankų, kaip svarbių valstybės ir visuomenės atžvilgiu institucijų veikla betarpiškai turi įtakos kiekvienam, todėl svarbu ištirti kiek svarbus darnus vystymasis šioms institucijoms ir kokiomis priemonėmis: teisinėmis, įstatymų, kodeksų ir kt. socialinė atsakomybė yra reglamentuojama Lietuvoje.

Kredito įstaigų priežiūrą Lietuvoje reglamentuoja keli įstatymai, apimantys bankų ir kredito unijų veiklą bei jos priežiūrą: Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas, Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas, Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas ir Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas, LR mokėjimų įstatymas, LR mokėjimo įstaigų įstatymas, LR vertybinių popierių įstatymas, LR finansinių priemonių rinkų įstatymas, LR draudimo įstatymas. Lietuvos finansų rinkas prižiūri Lietuvos bankas, jis yra svarbiausia priežiūros ir kontrolės institucija.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 metais patvirtino Finansų rinkų priežiūros institucijų sujungimo koncepciją. Koncepciją parengti paskatino kintamos sąlygos finansų rinkose, didėjanti finansų rinkų integracija tiek Europos Sąjungos, tiek pasaulio mastu. Koncepcijos tikslas – nustatyti LR finansų rinkos priežiūros institucijų pertvarkos kryptis ir sutelkti finansų rinkos priežiūros funkcijas vienoje institucijoje. Iki finansų rinkos priežiūros reformos veikė ir priežiūrą vykdė trys finansų rinkos priežiūros institucijos: Lietuvos bankas, Vertybinių popierių komisija ir Draudimo priežiūros komisija (žr. 2 pav.)

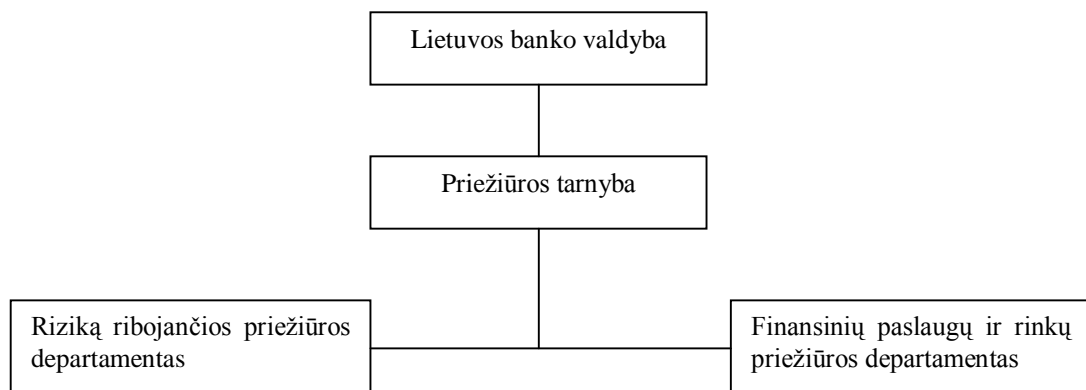
Bankų sektorius		Draudimo sektorius	Vertybinių popierių sektorius
Lietuvos bankas	Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba	Draudimo priežiūros komisija	Vertybinių popierių komisija
Riziką ribojanti priežiūra	Paslaugų teikimo priežiūra	Riziką ribojanti priežiūra ir paslaugų teikimo priežiūra	

Šaltinis: Jasevičienė F. „Finansų įstaigų veikla ir etika“

2 pav. Finansų rinkų priežiūros struktūra iki reformos

Lietuvos bankas vykdė Lietuvos banko licenciją turinčių kredito įstaigų veiklos priežiūrą: licencijavimas, prižiūrimų įstaigų veiklos ir finansinės būklės vertinimas, įstaigų inspektavimas, įstatymų nustatytų poveikio priemonių joms taikymas ir kt. Vertybinių popierių komisija atliko finansų maklerio įmonių, valdymo įmonių, finansų patarėjo įmonių riziką ribojančią ir paslaugų teikimo klientams priežiūrą, taip pat licencijavo ir prižiūrėjo institucinių finansinių produktų rinką – kolektyvinio investavimo subjektus, pensijų fondus, finansinių priemonių prekybos vietas (reguliuojamas rinkas, daugiašales prekybos sistemas), prižiūrėjo vertybinių popierių apskaitos sistemas. Draudimo priežiūros komisija vykdė draudimo, perdraudimo įmonių, taip pat draudimo tarpininkų riziką ribojančią priežiūrą, atliko vartotojų teisių apsaugos ir ginčų bei skundų nagrinėjimo funkciją. Draudimo priežiūros komisija išdavė ir panaikino draudimo veiklos ir draudimo brokerių įmonių veiklos licencijas, stebėjo, analizavo ir tikrino draudimo įmones, Lietuvoje įsteigtų kitų užsienio valstybių draudimo įmones.¹⁰

Efektyvus finansų rinkų subjektų viešasis administravimas yra ypač svarbus kiekvienos Europos Sąjungos valstybės narės ekonominei plėtrai. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos siekį tobulinti valstybių narių finansų rinkų priežiūrą, Lietuvoje nuo 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos finansų rinkos priežiūros reforma, pagal kurią pradėjo veikti viena finansų rinkų priežiūros institucija – Lietuvos bankas. Lietuvos bankas įsteigė priežiūros tarnybą su dviem departamentais 3 pav.

3 pav. Nauja finansų rinkų priežiūros struktūra

Šaltinis: Jasevičienė F. „Finansų įstaigų veikla ir etika“

¹⁰ Jasevičienė F. Finansų įstaigų veikla ir etika // Mokslo studija // Vilniaus Universitetas, Vilniaus Universiteto leidykla, 2012, p. 239. – ISBN 978-609-459-097-9.

Palyginimui pateikiami Europos Sąjungoje skiriami pagrindiniai finansų rinkos priežiūros instituciniai modeliai¹¹:

- 1) įsteigiama viena finansų rinkos priežiūros institucija, kuri prižiūri rizikos ribojimą ir paslaugų teikimą (vadinamasis centralizuotas modelis taikomas, pvz., Belgijoje, Suomijoje);
- 2) įsteigiama priežiūros institucija, kuri prižiūri vertybinių popierių rinką, ir viena ar kelios priežiūros institucijos, kurios prižiūri draudimo, pensijų rinkas (pvz., Portugalija, Ispanija);
- 3) įsteigiamos atskiros paslaugų teikimo ir rizikos ribojimo priežiūrą vykdančios priežiūros institucijos (vadinamasis Twin-Peaks modelis (pvz., Olandijoje).

Apibendrinus kitų valstybių patirtį ir atsižvelgus į tarptautinių organizacijų ir Europos Sąjungos nustatytus finansų rinkos priežiūros reikalavimus, Lietuvoje taip pat buvo renkama tarp kelių finansų rinkos priežiūros institucinių modelių, tačiau nuspręsta pasirinkti populiariausią, t. y. centralizuotą, modelį. Šiai nuomonei pritarė ir Europos centrinis bankas, kuris, atsižvelgdamas į Čekijos finansų priežiūros institucijų sujungimo patirtį, teigė, kad Lietuvos finansų rinka yra santykinai maža, todėl šiai valstybei narei toks priežiūrų sujungimo modelis yra tinkamiausias. Galima manyti, kad Lietuvos pasirinkimą iš dalies lėmė ir tai, kad centralizuotas modelis yra įgyvendintas Skandinavijos šalyse. Žinant, kad Lietuvos finansų sektorius yra glaudžiai susijęs su Skandinavijos kapitalu (ypač bankų sektorius), galima laukti, jog šis modelis padės pritraukti Skandinavijos šalių investicijas.

Finansų rinkos priežiūros perėjimas Lietuvos bankui sudarė sąlygas vykdyti instituciškai bendrą finansų rinkos priežiūrą. Lietuvos banko priežiūros funkcijos pateikiamos 7 lentelėje.

7 lentelė. Lietuvos banko priežiūros funkcijos

Kredito įstaigų riziką ribojanti priežiūra	Atlieka finansinę būklės analizę, vertina jų veiklą, kontroliuoja kaip vykdomi veiklos riziką ribojantys normatyvai ¹² ir kiti reikalavimai, analizuoja kredito ir mokėjimo įstaigų sistemos veiklos rodiklius bei tendencijas, suteikia įstaigoms veiklos licencijas, leidimus, sutikimus.
	Lietuvos bankas nuolat inspektuoja ir tikrina kredito įstaigas. Daugiausia dėmesio skiriama jų veiklos didžiausios rizikos sritims – kaip valdoma kredito, likvidumo, rinkos ir operacinė rizika. Jei inspektavimo metu nustatoma veiklos trūkumų, reikalaujama juos pašalinti, o prireikus taikomos teisės aktuose nustatytos poveikio priemonės.

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹¹ Šenavičius V., Talutis T. Finansų rinkos priežiūra Europos Sąjungoje ir jos įtaka Lietuvai, 2012

¹² **Kapitalo pakankamumo normatyvas** – banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai. **Likvidumo normatyvas** – banko likvidžiojo turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis negali būti mažesnis negu 30 procentų. **Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas** – leidžiamas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis – yra ne daugiau kaip 25 procentai banko kapitalo, o vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atviros pozicijos dydis – ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo. **Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas** – paskolų suma vienam skolininkui neturi būti didesnė kaip 25 procentai banko kapitalo. Paskolų suma, suteikta jį patronuojančiajai įmonei, kitoms šios patronuojančiosios įmonės patronuojamosioms įmonėms arba savo patronuojamosioms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali būti didesnė kaip 75 procentai banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį patronuojančiajai įmonei, kitoms šios patronuojančiosios įmonės patronuojamosioms įmonėms arba savo patronuojamosioms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali būti didesnė kaip 20 procentų banko kapitalo.

7 lentelės tęsinys

Mokėjimo įstaigų riziką ribojanti priežiūra	Atlieka nuolatinę mokėjimo įstaigų teikiamų mokėjimo paslaugų dokumentinę priežiūrą, inspektuoja, rengia teisės aktus. Teikia metodinę pagalbą įgyvendinant įstatymų ir LB valdybos priimtų teisės aktų rizikos valdymo, vidaus kontrolės reikalavimus.
Draudimo rinkos dalyvių priežiūra	Draudikų ir draudimo tarpininkų priežiūros tikslas – užtikrinti draudimo sistemos patikimumą, veiksmingumą, saugumą ir stabilumą bei draudėjų, apdraustųjų bei naudos gavėjų interesų ir teisių apsaugą. Priežiūra vykdoma analizuojant finansinių ir statistinių ataskaitų duomenis, atliekant dokumentinę priežiūrą. Nuolat analizuoja draudimo rinkos rodiklius ir prognozuoja jos vystymosi tendencijas. Stebi draudimo įmonių finansinę būklę, kontroliuoja, kaip vykdomi techninių atidėjimų pakankamumo, jų padengimo turtu, mokumo atsargos, garantinio fondo reikalavimai. Draudikai privalo laikytis nustatytų viešai skelbiamos informacijos reikalavimų, interneto svetainėse privalo būti esminė informacija apie įmonę, finansinės ataskaitos, produktų aprašymai, išmokų išmokėjimo ir kt.
Finansinių priemonių rinkų priežiūra	Finansinių priemonių rinkos dalyviai – tai finansų maklerių įmonės, finansų patarėjo įmonės, valdymo įmonės, investicinės bendrovės, Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas bei sąskaitų tvarkytojai. Finansinių rinkos dalyvių priežiūros pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad šalies finansų rinka veiktų sąžiningai, efektyviai ir skaidriai, mažinti rinkos sisteminę riziką, skatinti tvarią plėtrą ir užtikrinti investuotojų informavimą ir apsaugą. Lietuvos bankas prižiūri, kad reguliuojamos rinkos dalyviai laikytųsi sąžiningos prekybos taisyklių, o investuotojai laiku gautų visą teisės aktuose nustatytą privalomą atskleisti informaciją. Kartu siekiama, kad teikiant investicines paslaugas su investuotojais būtų elgiamasi sąžiningai, teisingai ir profesionaliai.

Saltinis: Lietuvos bankas

Rizikai valdyti skiriamas ypatingas dėmesys. Lietuvos bankas yra nustatęs kad banke turi būti įdiegta veiksminga kredito rizikos valdymo sistema, apimanti kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, kredito rizikos limitų sistemas, kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą. Banko kredito rizikos valdymą reglamentuojantys dokumentai turi atitikti banko kreditavimo veiklos pobūdį ir sudėtingumą. Banke turi būti įdiegta veiksminga vadovų informavimo sistema. Vertindamas skolininkų ir pozicijų kredito riziką, bankas turi naudoti tinkamus, aiškiai apibrėžtus ir aprašytus dokumentuose kriterijus. Bankas turi atsižvelgti į skolininko finansinę padėtį, jo gebėjimą gražinti lėšas ir, kai reikia, į gautą užtikrinimo priemonę ir užtikrinimo priemonės objekto srautus. Vertindamas įmonių kredito riziką, bankas turi įvertinti: ekonominės veiklos srities, kuriai priklauso skolininkas, situaciją ir specifinių šios ekonominės veiklos srities rodiklių ir bendros makroekonominės situacijos rodiklių ryšį.

Kita institucija, atsakinga už priežiūros kontrolę yra Lietuvos bankų asociacija. Asociacijos misija – siekti efektyvios reguliacinės aplinkos ir priežiūros, sudarančios palankias prielaidas bankams prisidėti kuriant klientų ir visuomenės ekonominę gerovę. Strateginės kryptys: glaudžiai ir atvirai bendradarbiauti su reguliuojančiomis institucijomis; skatinti tvaraus ekonominio augimo, stabilios ir efektyvios bankininkystės bei finansų sistemos iniciatyvas; plėtoti savireguliaciją ir kuriant taisykles bendrą bankininkystės veiklos interesų srityje; remti verslumą ir plėtoti teisingą verslo etiką; stiprinti finansinį švietimą ir mažinti finansinę atskirtį; informuoti visuomenę apie bankų sektorių.

Lietuvos Respublikoje palyginus seniai veikia Lietuvos bankų asociacija, Lietuvos finansų maklerių asociacija, Lietuvos draudikų asociacija, vienijančias gausius finansinius ir organizacinius išteklius turinčias įmones, veikiančias finansų rinkoje, bei ginančias jų interesus. Asociacijos, kurios suvienytų pavienius asmenis ir verslininkus, t.y. pačius pažeidžiamus visuomenės narius, vienaip ar kitaip turinčius santykių su finansų įstaigomis, iki 2010 metų Lietuvoje nebuvo.

2010 metų kovo mėnesį Lietuvoje buvo įsteigta Lietuvos Bankų Klientų Asociacija. Ši Asociacija – tai Lietuvoje veikiančių bankų klientų susivienijimas, kurio pagrindinis tikslas yra užtikrinti socialiai teisingos bankininkystės principų įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje. LBKA susikūrimą įtakoją skirtingai susiklosčiusios banko klientų ir kredito įstaigų santykių reglamentavimo sąlygos Lietuvos Respublikoje. Valstybė turi pareigą užtikrinti ne tik finansinės sistemos stabilumą ir jos saugią plėtrą, bet ir socialiai teisingą bei atsakingą požiūrį į savo piliečius. Lietuvos bankų klientų asociacija visomis teisėtomis priemonėmis siekia įtvirtinti teisių pusiausvyrą finansų įstaigų ir jų klientų tarpusavio santykiuose, formuoja atsakingo skolinimo principus, įpareigojančius bankus vertinant kiekvieną kreditą atsižvelgti ne tik į rizikos faktorius bet ir prisiimti socialinę atsakomybę už išduodamus kreditus, bei teikia pagalbą pažeidžiamoms visuomenės grupėms – vartotojams ir smulkiesiems verslininkams, vienaip ar kitaip bendradarbiaujantiems su finansų įstaigomis.

1.5. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės ypatumai

Įmonių socialinė atsakomybė dažniausiai siejama su akivaizdžiais veiksniais: socialiai atsakingi produktai, aplinkos apsauga, taršos prevencija ir pan. Finansinių institucijų, tokių kaip draudimo bendrovių, lizingo, kredito unijų ir svarbiausia bankų veiklos socialinės atsakomybės nebuvimas gali sudaryti labai rimtų pasekmių tiek šalies ekonomikoje, tiek viso pasaulio ekonomikos rinkose.

Analizuojant mokslinę literatūrą, pastebėta, kad finansinių įstaigų, iš jų bankų socialinės atsakomybės principai nėra plačiai nagrinėjami (ypač lietuvių literatūroje).

Verslo etikos prigimtį ir esmę, verslo etikos nuostatų taikymą nagrinėjo tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių mokslininkai. Išsamiai verslo etikos problemas ir kitus svarbius etikos klausimus nagrinėjo V. Pruskus, D. Vyšniauskienė, V. Kundrotas, V. Vasiljevienė, P. Kozłowski, A. Paulavičiūtė, F. Jasevičienė ir kiti. Pastaruoju metu yra tik kelios išsamesnės knygos, kuriose aprašoma finansų, bankininkystės ir kapitalo rinkos etikos principai, detalizuojant, kaip laikomasi ir kaip reikėtų laikytis etikos principų teikiant bankų bei investicines paslaugas. Viena jų tai Kozłowski P, 2011 „The Ethics of Banking“. Knygoje nemažai vietos skiriama kredito ir kapitalo rinkų etikai. Gerai veikiant kredito ir kapitalo rinkai, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad nereikia laikytis etikos normų. Tačiau tai klaidinga. Atvirkščiai, tiek atliekant kredito, tiek kapitalo operacijas būtina kur kas labiau laikytis etikos reikalavimų, nes kaip rodo praktika, šiose rinkose vykdomos neskaidrios, rizikingos operacijos

sukelia krizes, turinčias neigiamų pasekmių. Antroji knyga – Filomena Jasevičienė „Finansų įstaigų veikla ir etika“ (2012). Šioje knygoje pirmą kartą Lietuvoje išnagrinėta tam tikrų finansų įstaigų, ypač bankininkystės, etika. Literatūroje pasigendama kompleksinio etikos ir socialinės atsakomybės nuostatų teorinio ir taikomojo tyrimo, t.y. kaip šių nuostatų laikomasi kai kuriose finansų įstaigose, išskiriant svarbiausius šios rinkos dalyvius komercinius bankus.

Finansų įstaigų veiklos socialinė atsakomybė dažnai yra sulyginama su verslo etika. Daugelis autorių šio žodžio reikšmę nurodo šiek tiek skirtingai. Vyšniauskienė, D. M.; Kundrotas, V. 1999. vadovėlyje verslo etiką apibrėžia taip – tai etikos sritis, kuri atsiranda verslui ir etikai sąveikaujant, moralės principų, normų, taisyklių, padedančių verslo pasauliui, visuma. Verslo etika – etikos sritis, besiremianti moralės principų ir verslo pasaulyje veikiančių standartų visuma, atsirandanti sąveikaujant verslui ir etikai. Verslo etika stengiasi suformuoti atsakomybės suvokimą, supažindinti su esamais požiūriais, analizuoti savo ir kitų elgesį priimant sprendimus. Etiškas elgesys – tai moralės normų laikymasis, kuris svarbus finansų sektoriuje, ypač bankininkystėje, nes bankai turi plėtoti veiklą pasitikėjimu grįstais principais – tai yra saugiai valdyti klientų patikėtus pinigus. Etiškas elgesys – toks, kai sugebama derintis ir nepažeisti kitų interesų ir nebloginti situacijos. Verslo etika apima institucinę analizę, finansinio sektoriaus finansinės veiklos taisyklių, socialinės ir ekonominės veiklos vertinimą etikos požiūriu. P. Kozłowski teigia, kad pinigų, paskolų kapitalo rinka yra ekonomikos stimulatoriai, kurie turi įtakos ekonomikos plėtrai. Etika padeda atskleisti pagrindinius veiksmus, kurie yra teisingi ar neteisingi, juos argumentuoti arba patikslinti ar paneigti argumentus (Jasevičienė, F., 2012). Misevičius V. „Verslo etikos ir bendravimo organizavimo pagrinduose“ aiškina, kad verslo etika – etikos kodeksų kūrimas verslo organizacijose, įprastų etiketo taisyklių laikymasis, švietimo ir pilietiškumo ugdymo gerinimas. Be to, tai ir verslo machinacijų atskleidimas ir viešos informacijos paskelbimas, vartotojų interesų gynėjų aktyvinimas.

Verslo etika apima institucinę analizę, finansinio sektoriaus finansinės veiklos taisyklių, socialinės ir ekonominės veiklos vertinimą etikos požiūriu. Finansų ir kredito įstaigos turi neabejotiną reikšmę šalies ekonomikai. Lietuvoje bankai sudaro didžiausią dalį finansų rinkos. Bankininkystėje, kaip ir kitose verslo srityse, viskas pagrįsta santykiais: bankų santykiai su klientais, darbuotojais verslo partneriais, valstybe. Verslo sėkmė priklauso nuo verslininkų moralės ir tuo pagrindu įgyto pasitikėjimo. Iki krizės kai kuriems bankams ar kitoms finansų institucijoms atrodė, kad jų verslas nėra svarbus etikos požiūriu ir etikos normų laikymasis yra tik šalutinis veiksnys (Kosłowski, 2011).

Susiformavo nuostata, kad etiškas elgesys – tai moralės normų laikymasis, kuris ypač svarbus bankininkystėje, nes bankai turėtų vykdyti savo veiklą pasitikėjimo principu: saugiai valdyti pinigus. Etika padeda atskleisti pagrindinius veiksmus, kurie yra teisingi ar neteisingi, geri ar blogi. Kaip rodo bankų veiklos patirtis, sėkmę lemia aukšti paslaugų kokybės, klientų aptarnavimo kultūros, vadybos, darbuotojų kvalifikacijos ir jų darbo vertinimo etikos reikalavimai. Etikos normų nesilaikymas, o

kartais ir neskaidraus verslo plėtra buvo viena iš priežasčių, sukėlusią pasaulinę finansų krizę ir šalių bankininkystės problemas. Vienas iš svarbiausių sėkmingos bankininkystės garantų yra pasitikėjimas bankais. Užtikrinti bankų veiklos saugumą ir pasitikėjimą nėra lengva, tam didelę reikšmę turi ne tik šalies ekonomikos būklė, bet ir pasaulio raidos tendencijos. Vykstanti integracija, internacionalizacija, nuolatinės finansinės inovacijos mažina galimybes daryti tiesioginę įtaką bankų veiklai. Pasitikėjimo bankais reitingą nemažai lemia tinkama ir kvalifikuota priežiūra ir tinkamas jos supratimas.

Vieną iš labiausiai paplitusių organizacijos socialinės atsakomybės modelių pateikia Draftas, 1994 m., jį galima pritaikyti ir finansų įstaigoms ir bankams. Autorius siūlo keturias atsakomybės rūšis: ekonominę atsakomybę, moralinę atsakomybę, įstatyminę atsakomybę, laisvo pasirinkimo atsakomybę.

8 lentelė. Organizacijos atsakomybės modelis

Ekonominė atsakomybė	Kiekvienos įmonės (finansų įstaigos ar banko) tikslas – gaminti prekes ar teikti paslaugas. Tačiau pelno siekimas neturėtų užgožti etikos ir moralės normų laikymosi, kuris teigiamai veikia darbo našumą ir rezultatus
Įstatyminė atsakomybė	Įmonių (finansų įstaigų ir bankų) veiklą reglamentuoja įstatymai, teisės aktai, taisyklės, kurių įstaigos privalo laikytis, vykdydamos savo užduotis ir siekdamos užsibrėžtų tikslų.
Moralinė atsakomybė	Ši atsakomybė apima veiklą, kurios nereglamentuoja įstatymai, teisės aktai ar taisyklės. Šią atsakomybę galima apibūdinti kaip įsipareigojimą daryti tai, kas etiška ir teisinga, sąžininga, nedaryti žalos kitiems ir nekenkti kitų interesams.
Laisvo pasirinkimo atsakomybė	Ši atsakomybės rūšis reiškia, kad įmonė (finansų įstaiga, bankas) turi tikslą ir siekia suteikti pagalbą visuomenei ir jos nariams. Šiai rūšiai labiausiai būdinga įvairių iniciatyvų rėmimas, labdara ir pan.

Šaltinis: Jasevičienė F. Finansų įstaigų veikla ir etika

Taigi apibendrinant galima teigti, kad pirmą kartą įmonių socialinės atsakomybės terminas buvo pavartotas XIX – XX amžių sandūroje. Nuo ĮSA sąvokos atsiradimo iki dabar ši koncepcija išsivystė į socialinės atsakomybės doktriną kaip įpareigojimą verslininkams vykdyti tokią politiką, priimti tokius sprendimus ir veikti tomis kryptimis, kurios yra visuomenės tikslų ir vertybių požiūriu pageidautinos. Literatūroje daug yra analizuojama ir aiškinama, kas yra įmonių socialinė atsakomybė. Tai savanoriškos verslo įmonių pastangos įtraukti socialines ir aplinkos problemas į jų bendras veiklas ir ryšius su suinteresuotomis šalimis. Taip pat galima teigti, kad įmonių socialinė atsakomybė yra aukštesnių standartų socialiniame gyvenime, aplinkos apsaugoje realizavimas kasdieninėje veikloje. Mokslinėje lietuvių ir užsienio literatūroje, spaudoje yra pakankamai daug informacijos apie įmonių socialinę atsakomybę, principai, nuostatos ir problemos yra akivaizdžiai analizuojamos ir skelbiamos.

Tačiau finansinių institucijų, tokių kaip draudimo bendrovių, lizingo, kredito unijų ir svarbiausia bankų veiklos socialinės atsakomybės nebuvimas gali sudaryti labai rimtų pasekmių tiek šalies ekonomikoje, tiek viso pasaulio ekonomikos rinkose. Analizuojant mokslinę literatūrą, pastebėta, kad finansinių įstaigų, iš jų bankų socialinės atsakomybės principai nėra plačiai nagrinėjami (ypač lietuvių literatūroje). Finansų įstaigų veiklos socialinė atsakomybė dažnai yra sulyginama su verslo etika.

Verslo etika apima institucinę analizę, finansinio sektoriaus finansinės veiklos taisyklių, socialinės ir ekonominės veiklos vertinimą etikos požiūriu.

Literatūroje apibrėžimo kas yra finansinių institucijų socialinė atsakomybė nėra. Tačiau išanalizavus teorinius aspektus galima susisteminti, kad finansinių institucijų socialinė atsakomybė yra atsakingi tarpininkavimo su visuomenės lėšomis principai: tai yra laikytis įstatymų ir teisės aktų, paskirstyti išteklius atsakingai, plėsti paslaugų apimtį, pagal klientų poreikius (mikrokreditai, mobili bankininkystė ir pan.) , skatinti ir vystyti visuomenės finansinį švietimą, teikti paslaugas etiškai, investuoti lėšas į atsakingas veiklas ir žinoma atlikti kasdienes operacijas socialiniais ir aplinkosauginiais aspektais.

Taigi labai svarbu išanalizuoti kaip, kokiais principais, metodais ir aspektais gali būti apibūdinama finansinių institucijų socialinė atsakomybė. Kokie rodikliai labiausiai atspindi finansinių institucijų socialinę atsakomybę Lietuvoje. Tai yra aiškinama ir analizuojama kitose magistro darbo dalyse.

2. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS TYRIMO METODOLOGIJA

Magistro darbo teorinėje dalyje buvo išanalizuoti teoriniai šaltiniai socialinės atsakomybės tema ir apžvelgti atlikti tyrimai. Pastebėta, kad literatūroje yra detalai išanalizuota įmonių socialinės atsakomybės samprata, taikymo modeliai ir koncepcijos. Tačiau mokslinėje, ypač lietuvių literatūroje, sąvokos finansinių institucijų socialinė atsakomybė analizės pasigendama.

Baigiamojo darbo empirinis tyrimas susideda iš veiksmų, įtakojančių finansinių institucijų socialinės atsakomybės aspektus, analizės ir socialinės atsakomybės vertinimo modelio sudarymo.

Nagrinėjant kokybinius ir kiekybinius rodiklius bus taikoma duomenų palyginamoji, grupavimo, detalizavimo, grafiniai ir apibendrinimo metodai.

Yra iškeliamos šios hipotezės nagrinėjama tema:

H1: Lietuvoje yra pakankamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės reglamentavimas.

H2: Lietuvoje finansinių institucijų socialinė atsakomybė egzistuoja.

H3: Ekonominių rodiklių grupė gali atspindėti finansinių institucijų socialinę atsakomybę.

2.1. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės metodo pagrindimas

Finansinės institucijos atlieka labai svarbų vaidmenį finansų sistemoje. Jų veikla daro įtaką ekonomikos plėtrai, bendrojo vidaus produkto augimui, taip pat turi didelę reikšmę kuriant valstybės įvaizdį. Lietuvoje bankai sudaro didžiąją dalį finansų rinkos, teikia tokias finansines paslaugas: indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas, skolinimas, lizingas, investicinės ir mokėjimo paslaugos, valiutos keitimas, finansinio tarpininkavimo ir kitos paslaugos. Vienas iš svarbiausių sėkmingos bankininkystės garantų yra pasitikėjimas bankais. Bankai sėkmingai gali veikti tada, kai visuomenė, klientai jais pasitiki, tačiau užtikrinti bankų veiklos saugumą ir pasitikėjimą nėra lengvas uždavinys. Tam tikrų abejonių, ar iš tiesų bankas yra patikimas, gali atskleisti agresyvi reklama. Analogiškas pavyzdys banko Snoras situacija: pastaruosius metus, ypač prieš banko bankrotą, buvo skelbiamos įvairios proginės ir neproginės akcijos apie indėlių priėmimą su didesnėmis palūkanomis. Dažnai buvo pabrėžiama, kad tai patikimas bankas. Nepakankamas informacijos skaidrumas ir jos iškraipymas viena iš didžiausių problemų, kurių nepaisymas sukelia skaudžius padarinius. Negatyvus pavyzdys - Bankas Snoras, kuris teikė visuomenei ir priežiūros institucijai neišsamią, klaidinančią informaciją, kuri, deja, buvo patvirtinta ir tarptautinės audito kompanijos, veikla. Pagal Lietuvos banką: „Banko „Snoras“ bankroto priežastys – reguliarius centrinio banko nurodymų nevykdymas, prašomos informacijos nepateikimas, klaidingos informacijos pateikimas ir bloga banko turto kokybė“. Apie socialinės atsakomybės nebuvimą rodo ir dar vienas atvejis, neseniai sukrėtęs Lietuvą – AB Ūkio

banko veiklos sustabdymas. Bankas vykdė rizikingą veiklą, netinkamai vertino prisiimamą kredito riziką, ne visais atvejais įsitikino skolininkų galimybėmis vykdyti skolinius įsipareigojimus, neformavo pakankamų specialiųjų atidėjinių probleminėms paskoloms, taikė nepriimtinas sandorių atvaizdavimo apskaitoje būdus ir taip pažeidė riziką ribojančius teisės aktus. Pasaulyje vykstanti integracija, internacionalizacija, nuolatinės finansinės inovacijos mažina galimybes daryti tiesioginę įtaką bankų veiklai, todėl labai svarbus veiksnys yra rinkos dalyvių požiūris, pasitikėjimas. Žinoma ne mažiau svarbus yra tinkamas, o svarbiausia profesionalus ir adekvatus finansinių institucijų priežiūros ir kontrolės mechanizmas šalyje.

Pasaulinė finansų krizė labai akivaizdžiai atskleidė finansų sektoriaus reguliavimo spragas, nepakankamą tarptautinį bendradarbiavimą, sprendžiant sisteminius krizės valdymo klausimus. Būtent neskaidraus verslo plėtra, etikos ir socialinės atsakomybės nebuvimas buvo vienos iš priežasčių, sukėlusių šalių bankininkystės problemas, o vėliau išsivysčiusios į pasaulinę ekonominę krizę. Bankų kaip svarbių valstybės ir visuomenės atžvilgiu institucijų veikla betarpiškai turi įtakos kiekvienam, todėl svarbu ištirti kiek svarbus darnus vystymasis šioms institucijoms, kokiomis priemonėmis, būdais bei kaip sėkmingai jos įgyvendina socialinės atsakomybės aspektus.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, straipsnius, galima teigti, kad finansų įstaigų, iš jų bankų, socialinės atsakomybės ir etikos principai iš esmės nėra plačiai nagrinėjami (ypač lietuvių literatūroje). Taigi šio magistrinio darbo analitinėje dalyje yra analizuojami veiksniai / rodikliai (kokybiniai ir kiekybiniai), kurie labiausiai atskleidžia finansinių institucijų socialinės atsakomybės aspektus.

2.1. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės taikymo modeliai Europos Sąjungos valstybėse

Pasaulyje ir Europoje finansinių institucijų socialinė atsakomybė yra vertinama ir pripažįstama kaip valdymą bei atskaitomybę gerinantys principai ir iniciatyvos, kurios kartu skatina įmonių patikimumą, gerina konkurencingumą, patrauklumą klientams, investuotojams. Įvairiose valstybėse veikiančios ir priežiūrą vykdančios institucijos yra numačiusios rekomendacijas ar privalomus reikalavimus dėl socialinės ir aplinkosauginės atskaitomybės. Daugelyje šalių socialinės atsakomybės ataskaitos pateikiamos savanoriškai ir laisva forma. Tačiau kai kurios Europos Sąjungos valstybės narės jau įstatymais apibrėžė socialiai atsakingos veiklos atskaitomybę. Vieša atskaitomybė apie bendrovės socialinę ir aplinkosauginę veiklą pagal įstatymus privaloma pateikti Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Prancūzijoje ir Didžiojoje Britanijoje. Verta pabrėžti, kad šiandien ekonomikos ir verslo kontekste, be formalių teisės aktuose apibrėžtų reikalavimų bendrovių valdymui, vis reikšmingesni tampa etiniai teisiškai neprivalomi valdymo aspektai, kuriuos rekomenduoja bendrovės valdymo kodeksai.

Europos Sąjungos valstybes pagal socialinės atsakomybės taikymą galima suskirstyti į 5 grupes

– taikymo modelius.

1. **Šiaurės modelis (Danija, Suomija, Švedija, Nyderlandai)** grįstas tarpsektoriniu bendradarbiavimu. Šiose šalyse valstybės išlaidos socialinėms reikmėms yra didžiausios, o kartu garantuojama universali gerovė kiekvienam piliečiui, taikant pajamų perskirstymą. Darbo rinka palyginus mažai reguliuojama, tačiau taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Danija, Švedija, Norvegija ir Olandija įstatymais apibrėžė socialinės atsakomybės ataskaitų pateikimą. Švedija buvo pirmoji valstybė, kuri pradėjo reikalauti iš bendrovių teikti socialinės atsakomybės ataskaitas. Šiose valstybėse suprantama, kad kuriant verslą svarbu atsižvelgti į klimato kaitą, lyčių lygybę, žmogaus teises, kovą su korupcija, investuotojų apsaugą. Pagrindinis valstybių tikslas – į įmonių ir institucijų socialinę atsakomybę įtraukti ir bendruomenes, bei skatinti diskusiją tarp verslo ir valstybinių įstaigų.
2. **Anglo – saksų modelis (Airija, Jungtinė Karalystė)** užtikrina socialinę pagalbą gyventojams perskirstant pajamas, kurių didžioji dalis skiriama darbingo amžiaus bedarbiams remti. Socialinė atsakomybė siejama su darbuotojų teisių apsauga darbo vietoje, lygių ir saugių darbo sąlygų sudarymu, mokymosi visą gyvenimą propagavimu, bendrovių dalyvavime bendruomenės iniciatyvose. Jungtinė Karalystė išsiskiria iš kitų valstybių tuo, kad Vyriausybėje dirba socialinės atsakomybės ministras. Ministerijos pareiga yra remti socialinės atsakomybės veiklą ir skatinti pažangios praktikos įgyvendinimą.
3. **Reino žemių modelis (Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija, Liuksemburgas)** – grįstas socialine parama daugiausia bedarbiams bei pensijų užtikrinimui. Didelis dėmesys skiriamas aplinkosaugai. Vokietijoje finansų sistema pagrįsta bankais, čia bankai aprūpina įmones finansiniais resursais, tarpininkauja rinkoje atliekant įvairias operacijas. Vokietiją, kaip ir visas pramonines šalis, palietė pasaulinė bankų, ekonominė ir finansinė krizė, kurią sukėlė spekuliacijos JAV nekilnojamojo turto rinkoje. Kaip veiksmingą atsaką į sisteminę finansų ekonomikos krizę bei siekdama stabilizuoti padėtį finansų rinkose, Vokietijos Federalinė vyriausybė 2008–2009 m. žiemą, panašiai kaip ir kitos šalys (JAV, Prancūzija, Didžioji Britanija), bankams parengė du milijardinius gelbėjimo paketus bei ekonomikai skyrė du didelius konjunktūrinius paketus. Sėkmingos buvo valstybinės programos, skirtos transporto kelių rekonstrukcijai, mokyklų ir kitų visuomeninių pastatų modernizavimui, taip pat ir tarptautiniu mastu dedamos pastangos išlaikyti darbo vietas.
4. **Viduržemio modelis (Graikija, Italija, Portugalija, Ispanija)** grįstas valstybės išlaidomis pensininkams ir pašalpomis bedarbiams. Graikijoje socialinės atsakomybės klausimais užsiima Graikijos viešoji administracija, Graikijos darbo ir socialinių reikalų ministerija ir Graikijos plėtros ministerija. Graikijos valstybė per du paskutinius dešimtmečius susidūrė sunkumais politinėje, ekonominėje ir socialinėje sistemose įtakojama dominuojančių politinių partijų. Kiekvienos politinės partijos tikslas buvo kovoti su ekonomine, socialine ir aplinkos krize ir, kad taptų konkurencinga

šalimi kaip ir daugelis Europos valstybių. Šiuo metu ekonominės krizės įtaka nepadedą išspręsti pagrindinių šalies problemų: nedarbo, skurdo, aplinkos taršos – tai žymi apie socialinės atsakomybės nebuvimą. Biurokratijos ir korupcijos rodikliai valstybės valdžioje įtakoja piliečių nepasitikėjimą valdžios atstovais ir yra viena pagrindinių priežasčių, trukdančių suvokti socialinę atsakomybę šalyje.

Pasaulinės tendencijos rodo, kad visuomenei, klientams, investuotojams svarbi ne tik bendrovių finansinė atskaitomybė, bet ir jų veikla, pasiekimai socialinėje atsakomybėje bei darnaus vystymosi srityse. Pasauliniu mastu Europos šalys pirmauja socialinės atskaitomybės srityje – 71 % didžiųjų bendrovių teikia socialinės atsakomybės ataskaitas. Įvertinus 100 didžiausių įvairių šalių bendrovių socialinės veiklos atskaitomybę bei jos viešinimą, pateikiami socialinės atsakomybės atskaitomybės reitingai: Didžioji Britanija - 100 %; Prancūzija – 94 %; Danija – 91 %; Ispanija – 88 %; Suomija – 85 %; Vokietija – 62 %; Rusija – 58 %; Ukraina – 53 %; Graikija – 33 %. Lietuvoje šio rodiklio reikšmė ~ 13 % (2009, 2010 m. duomenimis).¹³

Europos teisė nustato bendrovėms reikalavimus dėl metinėje ataskaitoje reikalingos pateikti informacijos: „tiek, kiek tai reikalinga siekiant suvokti bendrovės veiklos pokyčius, veiklos rezultatus ir būklę, analizuojami ir finansiniai, ir, tam tikrais atvejais, nefinansiniai svarbiausios veiklos rezultatų rodikliai, susiję su konkrečia veikla, taip pat ir su aplinkos ir personalo klausimais susijusi informacija“¹⁴. Lietuvos Respublikos Įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme¹⁵ (25 straipsnis, 2 punktas) nustatyta, kad metiniame pranešime turi būti pateikiama įmonės arba įmonių grupės finansinių ir nefinansinių veiklos rezultatų analizė, su aplinkosaugos ir personalo klausimais susijusi informacija. Informacijos, susijusios su ĮSA atskleidimas yra savanoriškas. Dalis didžiųjų Lietuvos bendrovių periodiškai teikia atskaitomybę apie savo vykdomą socialiai atsakingą veiklą. Pavyzdžiui, AB „ORLEN Lietuva“ nuo 1998 m. kasmet rengia metines veiklos ataskaitas, kuriose pateikiama informacija ir apie bendrovės su socialine atsakomybe susijusią veiklą¹⁶; AB „TEO LT“ nuo 2006 m. kasmet rengia socialinės atsakomybės ataskaitas¹⁷. Pastebėtina, kad Lietuvos bendrovės rengia arba atskiras socialinės atsakomybės ataskaitas (pavyzdžiui, AB „Swedbank“), arba metinėse veiklos ataskaitose atskiruose skyriuose pateikia informaciją apie bendrovės socialiai atsakingą veiklą. Dalis bendrovių socialinės atsakomybės ataskaitas rengia ir viešina, nes tai daryti jas įpareigoja dalyvavimas Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinkle. Šių bendrovių socialinės atsakomybės ataskaitos rengiamos pagal Pasaulinio susitarimo principus.

¹³ Įmonių socialinės atsakomybės pažangos Lietuvoje šalies lygmeniu 2008 – 2010 m. vertinimo ataskaita. Parengta vykdamas JTVP projektą „VARTAI: Socialinės ir aplinkosauginės verslo inovacijos“.

¹⁴ 1 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/51/EB, 2003 m. Šaltinis: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0051:LT:HTML>

¹⁵ Lietuvos Respublikos Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas; 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-575, Vilnius (su pakeitimais). Šaltinis: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=401151

¹⁶ 5AB „ORLEN Lietuva“ interneto tinklalapis Šaltinis: <http://www.orlenlietuva.lt/lt/main/news/news>

¹⁷ AB „TEO LT“ interneto tinklalapis Šaltinis: <http://www.teo.lt/node/10>

AB „Swedbank“, UAB „Medicinos bankas“, rengia pažangos ataskaitas pagal Pasaulinio susitarimo 10 principų. AB „Swedbank“ atsižvelgia į bendruomenės interesus, į šią veiklą įtraukia savo darbuotojus skatindami savanorystę¹⁸. AB „Swedbank“ skatina savo darbuotojus prisijungti prie savanoriškos veiklos iniciatyvų, banke veikia savanorystės klubas. Darbuotojams sudarytos sąlygos užsiimti savanoriška veikla, jie skatinami siūlyti būdus, kaip prisidėti prie visuomeninių organizacijų veiklos ne tik padedant atlikti kasdienes darbus, tačiau ir išnaudojant žinių, gebėjimų bei kompetencijos potencialą. 2011 m. banko savanoriai tradiciškai padėjo „Maisto banko“ maisto produktų rinkimo akcijų metu prekybos centruose rinkti paramą bei pritaikė savo žinias ir gebėjimus „Maisto banko“ veiklai gerinti. Banko darbuotojai noriai dalyvauja kasmetinėse aplinkos tvarkymo akcijose „Darom“.

Danske Bank A/S Lietuvos filialas, atsižvelgdamas į darbuotojų interesus, siekia „tapti geresniu banku“. „Tai socialinės veiklos kryptis, kuria siekiama sukurti darbuotojams kuo geresnes sąlygas dirbti, tobulėti, bendrauti ir bendradarbiauti“¹⁹. Danske Bank A/S Lietuvos filialas yra vienas iš didžiausių finansinių įmonių Lietuvoje ir vaidina svarbų vaidmenį šalies ekonominiame bei socialiniame gyvenime. Vienas iš banko aiškiai išskiriamų ilgalaikių tikslų yra būti aktyviu visuomenės nariu ir prisidėti prie socialinės gerovės kūrimo bei skatinimo. Planuodamas ilgalaikę socialiai atsakingą veiklą Danske bankas 2010 metais patvirtino Socialinės atsakomybės politiką. Joje numatomos prioritetingos socialinės atsakomybės sritys: klientai, darbuotojai, aplinka ir visuomenė. Danske banko socialinės atsakomybės veikla – tai ne atsitiktiniai projektai, o nuosekli banko patvirtinta politika, kuri remiasi „Danske Bank“ Grupės ir Lietuvos filiale dirbančių žmonių filosofija bei įsitraukimu. Atsakingą požiūrį į socialinę atsakomybę ir visuomenės solidarumą Danske bankas išreiškė prisijungdamas prie Pasaulinio susitarimo, tapdamas Nacionalinio atsakingo verslo įmonių tinklo nariu. „Danske Bank“ Grupė nuo 2007 metų yra įsitraukusi į JT Pasaulinio susitarimo veiklą, Danske Bank A/S Lietuvos filialas į JT Pasaulinio susitarimo veiklą įsijungė 2010 m. sausį. Rūpinantis socialinės veiklos tęstinumu ir kryptingumu, Danske banke dirba socialinės veiklos koordinatorius, kuris yra atsakingas už projektų koordinavimą, darbuotojų įsitraukimą, pagalbą inicijuojant naujus projektus ir kita.

SEB bankų grupės socialinės atsakomybės struktūra remiasi SEB verslo elgesio kodeksu ir kitomis politikos kryptimis, susijusiomis su įmonės atsakomybe. Jas nustato Valdyba, Prezidentas prižiūri šių politikos kryptių įgyvendinimą. Kiekvieno skyriaus ir verslo srities vadovas atsakingas už tai, kad būtų laikomasi politikos. Socialinės atsakomybės komitetas yra atsakingas už pagalbą

¹⁸ 9 AB „Swedbank“ Pažangos ataskaita už 2011 m.

http://www.swedbank.lt/files/PDF/Swedbank_pazangos_ataskaita_2011.pdf

¹⁹ Danske banko Socialinės atsakomybės ataskaita, 2010 m.

Šaltinis: http://www.danskebankas.lt/files/soc.ataskaita_2010.pdf

padaliniais įgyvendinant politikos įsipareigojimus. Komitetą sudaro atstovai iš visų padalinių²⁰. Banko vaidmuo visuomenės gyvenime yra labai svarbus. AB SEB bankas savo veiklą grindžia pasitikėjimu, ilgalaikiais ryšiais su klientais, darbuotojais ir visa visuomene. Vienas iš pagrindinių tikslų yra būti geru visuomenės nariu tose šalyse, kuriose veikia SEB grupės padaliniai. AB SEB bankas pasisako už tvirtus moralinius principus ir vertybes, prisideda prie darnios plėtros procesų, visą savo veiklą grįsdamas pagrindinėmis vertybėmis – teštinumu, atsakomybe, profesionalumu ir pagarba. 2003 m. gruodį valdyba patvirtino SEB grupės verslo socialinės atsakomybės politiką. AB SEB banko socialinė politika reiškia ilgalaikę atsakomybę kasdieninėje veikloje, kuri grindžiama etikos principais, nes visa tai turi tiesioginę įtaką klientų verslui ir darbuotojams, o taip pat atsakomybę visuomenei plačiąja prasme. Be to, socialinė politika reiškia, kad SEB pritaria JT tarptautinės iniciatyvos – Pasaulinio susitarimo – principams ir vadovaujasi OECD rekomendacijoms²¹ didžiausioms tarptautinėms bendrovėms.

Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius socialinę atsakomybę vertina kaip kitokį požiūrį į verslą, kuris padeda prisitaikyti prie kintančių aplinkos sąlygų ir leidžia optimizuoti ilgalaikę veiklą. Savo veikloje laikosi principo, jog patikimas verslas kuria tvarius verslo rezultatus, todėl ir stengiasi, kad patikimumas taptų neatsiejama verslo ir organizacijos identiteto dalimi. Socialinė atsakomybė banke apima verslo, darbuotojų, visuomenės ir aplinkos sritis. Pagrindinė nuostata ta, kad atsakomybė pirmiausia formuojama organizacijos viduje. Tai pasireiškia rūpinimusi darbuotojų gerove, pastangomis išlaikyti jų finansinį stabilumą. Banko automobiliams galioja automobilių išmetamo anglies dioksido apribojimas. Kredituodami įmones atsižvelgia į jų socialinės atsakomybės veiklą, pasitelkdami įvairius vertinimo metodus: prieš suteikdami kreditą įvertina įmonės daromą žalą aplinkai, atsižvelgia į jos dalyvavimą socialinėje ir politinėje veikloje. Paprasčiau kredituoja įmones, plėtojančias atsinaujinančių išteklių energetikos projektus. Dalį uždirbto pelno kasmet skiria kilniems tikslams: sveikatos apsaugai, mokslams, kultūrai ir kilniems ar pozityviems visuomeniniams projektams, tokiems kaip „Lietuvos garbė“, „Maisto bankas“ ir kt. Tačiau pirmiausia socialinės atsakomybės esmė vis dėlto yra pagarba darbuotojams, klientams, verslo partneriams ir supančiai aplinkai.

2008 m. prie Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinklo prisijungęs AB Šiaulių bankas, savo veiklą vykdo skaidriai, sąžiningai ir atsakingai, gerbdamas darbuotojų žmogaus ir darbo teises, klientų teises, saugodamas aplinką, užkirsdamas kelią korupcijos ar kitokioms galimoms nesąžiningumo apraiškoms, atsakingai rūpindamasis visuomene ir taip prisidėdamas prie darnaus jos vystymosi. Viena didžiausių Šiaulių banko vertybių – darbuotojai. Bankas ir banko grupė su darbuotojais

²⁰ 2 SEB Corporate Responsibility Report, 2008 m. Šaltinis:

http://www.seb.lt/pow/content/seb_lt/pdf/lt/SEB_Corporate_Responsibility_Report2008eng.pdf

²¹ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) rekomendacijos daugiašalėms įmonėms (angl. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises) yra svarbi daugiašalė iniciatyva, skirta problemoms spręsti.

puoselėja atsakingus santykius, rūpinasi jų gerove. Bankas tobulina darbuotojų skatinimo sistemą – už pasiektus rezultatus 2011 m. pradėti mokėti ketvirtiniai priedai. 2011 m. bankas aktyviai dirbo su smulkiuoju ir vidutiniu verslu, teikdamas lengvatinius kreditus verslininkams, žemdirbiams, mikrokreditus labai mažoms įmonėms, individualioms įmonėms, pavieniams verslininkams, ypač palankiomis sąlygomis moterims verslininkėms, taip pat kreditus daugiabučių gyvenamųjų namų bendrijoms. Bankas neabejingas aplinkosaugai, atsakingam vartojimui, gamtos išteklių tausojimui. Darbuotojai bei klientai raginami, pasitelkus elektronines dokumentų tvarkymo galimybes, mažinti popieriaus vartojimą. Bankas bei jo dukterinės įmonės skatina atsisakyti nesvarbių dokumentų spausdinimo, pagal galimybes naudoti dvipusį spausdinimą.²² Jungtinių Tautų vystymo programos (JTVP) Lietuvoje projekto „VARTAI: socialinės ir aplinkosauginės verslo inovacijos“ renginyje, skirtame įmonių socialinės atsakomybės skatinimui regionuose, AB Šiaulių bankui įteiktas apdovanojimas už aktyvumą, atstovaujant atsakingo verslo idėjoms. Šiaulių bankas pripažintas įmonių socialinės atsakomybės lyderiu Šiaulių regione.

2.2. Etikos ir socialinės atsakomybės taikymo modeliai finansinėse institucijose Lietuvoje

Bankų asociacijos geros bankų praktikos kodekso principai

2010 metais Lietuvos bankų asociacija patvirtino Geros bankų praktikos kodeksą²³. Priimti šį kodeksą paskatino svarbus bankų vaidmuo Lietuvos ekonominiame ir visuomeniniame gyvenime, būtinumas užtikrinti finansų sistemos stabilumą ir skaidrumą, vartotojų teisių apsaugą. Rengiant šį kodeksą, atsižvelgta į susiformavusią gerą bankų praktiką. Geros bankų praktikos kodeksu siekiama puoselėti banko ir kliento santykius, skatinti gerą bankų praktiką nustatant bankų veiklos bendruosius principus ir reikalavimus, įskaitant ir tuos, kurių nenustato teisės aktai, o taip pat siektiną elgsenos modelį.

Bankai apie kodeksą savo klientus, darbuotojus ir kitus suinteresuotus asmenis informuoja įprastais būdais. Kodeksas skelbiamas viešai Lietuvos bankų asociacijos interneto svetainėje.

Šiame dokumente trumpai ir aiškiai dėstomi bankų elgesio principai, apibrėžti jų pačių vidaus taisyklėse bei finansų rinkų reguliavimo teises aktuose. Kodeksas yra paprastas ir naudotinas įrankis banko klientui, norinčiam suvokti ir įvertinti bankų elgesį. Nors kodekse išdėstytos bendros nuostatos, tačiau bankai, rengdami savo etikos kodeksus ir vidaus nuostatus, atsižvelgia į Lietuvos bankų asociacijos patvirtinto kodekso nuostatas, įtraukdami specifinius reikalavimus, įvertindami kai kurios banko veiklos išskirtinumą.

²² AB Šiaulių banko socialinės atsakomybės ataskaita 2011

http://www.sb.lt/lt/banko_investuotojams/socialine_politika?durl=04d8ed609af91effe72f5423c48b5be6

²³ Geros bankų praktikos kodeksas: <http://lba.lt/index.php?-1720901939>

Kodekso skyriuje bendrosios nuostatos pabrėžiama, kad „Bankas teikia savo klientams finansines paslaugas laikydamasis kompetentingų institucijų teisės aktuose nustatytų normų ir reikalavimų. Banko santykiai su klientais grindžiami abipusiu lojalumu, pasitikėjimu ir ilgalaikiu bendradarbiavimu. Vykdydamas veiklą, bankas pagal savo galimybes ir priimtina riziką atsižvelgia į klientų interesus, bankas nedalyvauja sudarant korupcijos požymių turinčius sandorius, bankas netoleruoja neteisėtos kliento veiklos“. Laikydamasis kodekse nustatytų kliento pažinimo nuostatų įgyvendina labai svarbų reikalavimą visiems bankams „Pažink savo klientą“. Vadovaudamasis gera bankų praktika, bankas susipažįsta su savo klientais ir, jei reikalinga, jų finansine padėtimi. Bankas gali atsisakyti užmegzti ar tęsti santykius su klientais, vengiančiais pateikti reikiamą informaciją. Labai svarbūs kodekso skyriai: Kreditavimo ir taupymo ir investavimo paslaugos, kuriame pabrėžiama: „Bankas sudaro klientams galimybę susipažinti su informacija apie banko teikiamo kreditavimo rūšis, pagrindines sąlygas ir tvarką. Teikdamas paskolą klientui, bankas, remdamasis jam prieinama informacija, nustato, ar klientas galės įvykdyti įsipareigojimus bankui ir užtikrinimo priemones. Teikdamas kreditavimo paslaugas, bankas veikia atsakingai, daug dėmesio skiria tam, kad būtų užtikrintas kliento finansinis saugumas. Teikdamas investavimo paslaugas, bankas teikia klientui turimą informaciją, kuri gali lemti kliento apsisprendimą inicijuoti atitinkamą sandorį. Bankas vengia interesų konflikto, o jei jo išvengti nepavyksta, informuoja klientą prieš suteikdamas paslaugą“. Banko verslo sėkmę ir klientų bei visuomenės pasitikėjimą lemia tai, kaip bankas skaidriai veikia ar pakankamai atskleidžia informaciją. Kodekse numatyta, kad bankas sudaro galimybę klientams susipažinti su paslaugų įkainiais, teikiamomis finansinėmis paslaugomis. Bankas neatskleidžia jo paslaptį sudarančios informacijos tretiesiems asmenims, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus. Geros bankų praktikos kodeksas 2011 metais buvo papildytas nuostata klientų skundai, numatyta, kad bankai turi turėti skundų nagrinėjimo tvarką, konsultuoti klientus skundų pateikimo ir nagrinėjimo klausimais.

Šis kodeksas ir jo įgyvendinimas nėra reglamentuoti teisės aktuose, todėl bankai, vykdydami savo veiklą, siekia užtikrinti kodekso įgyvendinimą kasdieninėje veikloje savarankiškai. Lietuvos bankų asociacija renka informaciją, kaip laikomasi šio kodekso, tačiau ar tai yra pakankama priežiūra ir kontrolė?

Pastebėtina ir dar viena labai svarbi problema: Geros bankų praktikos kodekse išdėstyti teiginiai, principai ir nuostatos iš esmės yra teoriniai aspektai. Pasigendama konkrečių problemų sprendimo būdų pateikimo, pavyzdžiui, kaip turėtų būti sprendžiamos problemos, iškylančios santykiuose su verslu. Kodekso teiginys „Atvirai ir sąžiningai bendradarbiaujantiems klientams, susidūrusiems su netikėtais finansiniais sunkumais vykdant prisiimtus įsipareigojimus, bankas siūlo spręsti problemas kartu, kruopščiai įvertindamas kiekvieno kliento individualias aplinkybes“ – tai bene vienintelis principas, kuriuo remiantis būtų sprendžiama konkreti problema. Tačiau kodekse trūksta daugiau

praktinių principų, pavyzdžiui, kokia praktika būtų taikoma, kai kliento pajamos sumažėja, sumažėja įkeisto turto vertė, - kas tokiu atveju būtų daroma, kad klientas nepatirtų nuostolių, kad automatiškai būtų keičiamos ankstesnės sąlygos: pakeisti mokėjimų terminai, nekeliamos palūkanos, nebloginamos sąlygos ir panašiai. Taigi kodekse trūkumų yra, todėl atsakingos institucijos turėtų imtis atitinkamų veiksmų, kad praktikoje turėtume gerų pavyzdžių.

Bankų etikos kodeksai

Praktiškai visi veikiantys komerciniai bankai turi savo etikos kodeksus, daugiausiai patvirtintus banko valdybos. Yra bankų, kurie vadovaujasi bendru visai bankų grupei patvirtintu etikos kodeksu. Bankų etikos kodekso struktūroje galima išskirti šias pagrindines dalis: Pagrindinės nuostatos, atsakomybės prisiėmimas, sąžiningumas ir nepriekaištingumas, reikalavimai darbuotojams, reikalavimai darbui su klientais, interesų konfliktų vengimas, klientų informacijos ir banko konfidencialumo saugojimas, bankų santykiai su visuomene, teisingas sprendimų priėmimas, pagrįstas rizikos ribojimo principais, vykdant finansinius sandorius, ginčų ir konfliktų vengimas. (Jasevičienė F. „Finansų įstaigų veikla ir etika“). Gali būti išskiriama pinigų plovimo ir sukčiavimo prevencijos svarba. Bankų etikos vertybėmis kodeksuose nurodoma tikslinga veikla, pasitikėjimas, komandinis darbas, novatoriškumas. Bankai savo veikloje siekia sveikos konkurencijos, siūlydami savo paslaugų ir darbuotojų profesionalumą. Bankų veikla turi būti skirta įgyvendinti iškeltus tikslus. Tai gali pavykti skatinant darbuotojų profesionalumą ir kompetenciją. Daugiausia dėmesio bankų etikos kodeksuose skiriama darbu su klientais. Užsienio bankų kontroliuojamų bankų etikos kodeksuose nurodoma, kad jie klientus laiko savo veiklos centre, stengiasi suprasti ekonominę ir politinę aplinką, kurioje klientai gyvena ir vykdo veiklą, ir, atsižvelgdami į esamą situaciją, siūlo sprendimus, atitinkančius klientų poreikius. Svarbus dėmesys skiriamas klientų skundams. Kodekse nurodoma, kad klientų skundai turi būti išnagrinėti, išaiškintos jų atsiradimo priežastys ir stengiamasi išspręsti kilusias pretenzijas greitai ir kiek įmanoma kliento naudai.

Banko įvaizdis, reputacija ir pasitikėjimas banku daug priklauso nuo banko darbuotojo elgesio, mokėjimo bendrauti, būti dėmesingiems su kolegomis ir klientais. „Danske“ banko grupės žmogiškųjų išteklių politikoje apibrėžta nemažai patarimų ir reikalavimų darbuotojams. Darbuotojas turi ieškoti tinkamo tiek klientui, tiek bankui sprendimo, stengtis nežadėti neatsakingai. Ugdyti bendravimo įgūdžius padeda tam specialiai organizuojami mokymai bankuose.

Banko etikos kodeksuose turėtų būti labiau apibrėžta atsakomybės sąvoka ir pasekmės. Pavyzdžiui, kodekse turėtų būti numatyta atsakomybė už banko paslapties nesilaikymą. Neturėtų būti piktnaudžiaujama prisidengiant banko paslaptimi ir neatskleidžiant visuomenei svarbios informacijos. Taip pat numatyta atsakomybė už etikos kodekso nuostatų nevykdymą, turi būti numatyta atsakomybė

ir poveikio priemonės, netgi darbo sutarties nutraukimas. Jeigu banko etikos kodekso nuostatos nebus vykdomos, jų nesilaikoma, tai anksčiau ar vėliau neigiamai atsilieps banko reputacijai, klientų ir visuomenės pasitikėjimui banku bei jo veiklos tęstinumui.

Kodekso įgyvendinimas nėra reglamentuotas teisės aktais, todėl bankai savarankiškai turi imtis visų priemonių ir užtikrinti, kad etikos kodekso nuostatų būtų besąlygiškai laikomasi. Turėtų būti numatyta banko etikos kodekso laikymosi nuostata, kad darbuotojai, pastebėję, kad nesilaikoma kodekso reikalavimų ar net įstatymų pažeidimai, privalėtų pranešti apie tai savo vadovams.

Kredito unijų veiklos ypatumai ir nuostatos

Kredito unijų veiklą Lietuvoje reglamentuoja Kredito unijų įstatymas, kurio patikslinta redakcija įsigaliojo nuo 2009 metų sausio 1 dienos. Įstatymas nustato kredito steigimo, licencijavimo, paslaugų rūšis, taip pat kas gali tapti kredito unijų nariais. Kredito unijos teikia trumpalaikes ir ilgalaikes paskolas. Jos teikiamos šioms paskirtims: vartojamosios, verslo, būstui įsigyti ir remontuoti, studijoms, refinansavimo paskolos. Lietuvos kredito unijos vykdo projektą „Verslumo skatinimas“, kurio tikslai:

- sudaryti sąlygas labai mažoms ir mažoms įmonėms bei fiziniams asmenims pradėti savo verslą;
- padėti socialinėms įmonėms plėtoti savo verslą;
- skatinti verslumą ir savarankišką užimtumą, teikiant finansinę paramą paskolomis ir konsultuojant bei mokant pradedančiuosius verslo pagrindų.

Viena iš svarbiausių sričių, susijusi su socialinės atsakomybės nuostatų laikymusi ir labai svarbi tiek kredito unijų nariams, tiek kitiems verslo atstovams, - atskleisti išsamią ir patikimą informaciją visuomenei. Galima teigti, kad nors ir nedaug bet yra kredito unijų (iš viso Lietuvos banko duomenimis 2012 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė 74 kredito unijos), kurios nesilaiko etikos ir socialinės atsakomybės nuostatų. Visų pirma tai susiję su nepakankamos informacijos apie galimą riziką atskleidimas. Ypač aktyvi reklama, skelbiant apie priimamus indėlius ir taikomas kur kas didesnes palūkanas, negu siūlo komerciniai bankai Lietuvoje. Siekiant užtikrinti, kad kredito unijos veiktų pagal etikos nuostatas, reikėtų stiprinti rizikos valdymą. Turėtų būti daugiau dėmesio skiriama likvidumo rizikai valdyti, taip pat finansinių srautų kontrolei. Lietuvos centrinė kredito unija²⁴ yra parengusi Kredito unijų etikos kodeksą. Vienas svarbiausių reikalavimų yra išipareigojimų nariams ir klientams vykdymas, taip pat informacijos skaidrumas. Numatyta, kad kredito unijos nariai ir klientai turi teisę lengvai ir operatyviai gauti informaciją apie operacijas, paslaugas. Taip pat kredito unijos turi viešai skelbti finansines ataskaitas – balansą, pelno nuostolių ataskaitą, taip pat paskolų, kurios kredito

²⁴ Lietuvos centrinė kredito unija – strateginis visų Lietuvos kredito unijų partneris, teikiantis finansinę ir metodinę pagalbą kredito unijoms, padeda aktyviai dalyvauti finansų rinkoje, užtikrinant jų saugumą, stabilumą ir konkurencingumą. LCKU pažymi socialinės atsakomybės svarbą valdant finansus, taip pat kredito unijų veiklos skaidrumą, atkleidžiant pakankamą informaciją nariams ir visuomenei.

unijose sudaro didžiausią turto dalį, kokybinius rodiklius.

Finansų maklerio įmonių etikos ir socialinės atsakomybės nuostatos

Pagrindinis įstatymas apibrėžiantis finansų maklerio įmonių veiklą yra Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. Įstatyme nurodoma, kad nuolat ir profesionaliai teikti investicines paslaugas LR gali tik finansų maklerio įmonės, turinčios priežiūros institucijos išduotą licenciją, taip pat LR ar kitoje valstybėje narėje licencijuotos kredito įstaigos ir finansų patarėjo įmonės, taip pat turinčios licenciją. Pareiga nuolat laikytis finansų maklerio įmonės veiklai keliamų reikalavimų ir teikti periodinę informaciją. Finansų maklerio įmonių pasitikėjimas priklauso nuo to, kaip jos laikosi etikos reikalavimų. Vienas iš svarbesnių etikos normų yra teisingos informacijos atskleidimas visuomenei.

Detalesnius reikalavimus nustato etikos kodeksai. Pavyzdžiui, Nacionalinės finansų maklerių asociacijos vertybinių popierių apyvartos tarpininkų etikos kodekse numatyta informuoti klientus apie paslaugų ir įkainių nustatymo principus. Klientai turi būti supažindinti su iš klientų reikalaujamu užtikrinimo prievolių užtikrinimo būdais. Gauta apie klientą informacija turi būti konfidenciali. Finansų maklerio įmonės neturi teisės rekomenduoti įsigyti spekuliacinių vertybinių popierių, mėgindamos gauti informaciją apie kliento poreikius ir interesus. Kodekse pabrėžiama darbo su visuomene svarba. Pirmiausia tai susiję su reklama – ji neturi būti klaidinanti ir nepagrįsta. Teikdama rekomendaciją visuomenei finansų maklerio įmonė turi turėti pakankamą pagrindą tokioms rekomendacijoms, o jų turinys turi būti suprantamas kiekvienam norinčiam įsigyti finansinę priemonę.

Pats svarbiausias dalykas, kad darbuotojai laikytųsi etikos reikalavimų. Bankų ir finansų maklerių įmonių darbuotojai, disponuodami didelėmis pinigų sumomis, kartais siekdami pelno tinkamai neįvertina rizikos, o planui nepasisėkus gali pridaryti didžiulių nuostolių ne tik finansų maklerio įmonei, bankui, bet ir visai bankų rinkai.

Draudimo įmonių socialinės atsakomybės reglamentavimas

Lietuvoje draudimo veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Draudimas - tai rizikos valdymo priemonė naudojama apsisaugoti nuo galimų finansinių nuostolių rizikos. Draudimu siekiama iš anksto apsisaugoti nuo galimų neigiamų padarinių, kurių atsiranda dėl draudžiamojo įvykio.

Socialinės atsakomybės ir etikos nuostatų laikymasis yra labai svarbus draudimo įmonių veiklos patikimumo garantas. Lietuvos gyvybės draudimo asociacijos kodekse numatyti etikos normų laikymosi principai santykiuose tarp darbuotojų, su vadovais, asociacijos narių išipareigojimais, ryšiai

su visuomene, socialinė atsakomybė ir konfidencialumas. Panašios nuostatos nurodytos ir Nacionalinės draudimo brokerių įmonių asociacijos etikos kodekse, 2006 m.

Nemažai sukčiavimo atvejų pastebima draudimo rinkoje ir tai žinoma neatitinka etikos ir socialinės atsakomybės principų. Išskiriamos 2 grupės (pagal Baltuonis, Lezgovko, 2003):

1. Vidinis sukčiavimas: įmokų pasisavinimas – draudikas pasisavina įmokas, neišduoda / išduoda suklastotą polisą; netikri / suklastoti dokumentai; apgaulingas pranešimas – draudikas užpildo klaidingą pranešimą apie draudiminį įvykį.
2. Išorinis sukčiavimas: apgaulingo ieškinio pateikimas – tyčinis padegimas pasipelnymo tikslu arba apgaulingas ieškinio pateikimas: inscenizuotas autoįvykis, apgaulingas pranešimas; apie vagystę ir pan.; nuostolių padidinimas – dažniausiai pasitaikantis atvejis, kai padidinami realiai patirti nuostoliai; klaidingas duomenų apie faktą pateikimas – klaidingas pareiškimas apie negalią ir kt.

Bendro ir plačiai taikomo sukčiavimo draudime apibrėžimo nėra nenumatyta ir specifinė atsakomybė už šiuos nusikaltimus. Daugelyje šalių nusikaltimai, padaromi draudimo srityje, patenka į bendrą nusikaltimų sąrašą ir jiems taikomi tie patys baudžiamojo kodekso straipsniai, kaip nusikaltimams, padaromiems ne draudimo srityje.

Šešėlinė bankininkystė ir pinigų plovimo prevencija

Pasaulinę finansų sistemą sukėtusi pasaulinė finansų krizė privertė priežiūros institucijas labiau sekti bankų veiksmus, tačiau kur kas didesnę pavojų kelia išgalinti šešėlinė bankininkystė. Kai kurios institucijos neteisėtai pasivadinusios „bankais“ ar kitaip panašiai, teikia paslaugas, panašias į bankų paslaugas. Europos finansinio stabilumo tarybos 2012 metų pranešime yra teigiama, kad „pastaruosiu metu finansų prižiūrėtojų dėmesį labiau patraukia ne didieji pasaulio bankai, o vadinamoji šešėlinės bankininkystės sistema. Tradicinius kreditorius pasitraukti privertė 2008 m. krizė, vėliaus juos destabilizavo euro zonoje prasidėjusi skolų krizė. Atsiradusia laisva niša suskubo pasinaudoti plataus profilio institucijos ir mechanizmai – nuo įvairių investicinių fondų iki nesuskaičiuojamos galybės vertybinių popierių pirkimo, keitimosi ir skolinimo sandorių.“ Pagrindinė šios šešėlinės bankininkystės problema yra ta, kad nėra šio sektoriaus priežiūros ir kontrolės. Pranešime nurodoma, kad „į šešėlinės bankininkystės apibrėžimą įeinantys subjektai dažnai tampa pagrindiniais investuotojų ir paskolą gauti norinčių asmenų ar ūkio subjektų tarpininkais. Jie teikia kreditus ir užtikrina likvidumą, tačiau, kitaip nei įprasti bankai, nepriima indėlių. Lietuvoje šešėlinės bankininkystės pavyzdžiu laikoma 2012 metais veikusi Rusijos bendrovė, kuri neteisėtai surinko iš Lietuvos gyventojų apie 1,5 mln. litų indėlių,²⁵

²⁵ Finansinė sistema „MMM-2011“ buvo reklamuojama keturiuose interneto tinklapiuose, taip pat ant automobilių bei skelbimų lentose. Nustatyta, kad įtariamieji, pažeisdami finansų įstaigų įstatymą bei bankų įstatymą, neturėdami Lietuvos banko nustatyta tvarka išduoto leidimo teikti licencines paslaugas, versliškai užsiėmė neteisėta finansine veikla. Įtariamieji vykdė indėlių ir kitų gražintinių lėšų priėmimą iš neprofesionalių rinkos dalyvių.

vėliau, įsikišus teisėsaugos institucijoms, jos veikla buvo sustabdyta. Lietuvoje populiarėja šešėlinė bankininkystė – taip Lietuvos bankų asociacija vadina įmonių, kurios skolinasi pinigus iš gyventojų už palūkanas, veiklą. Pritrūkusios investicijų, kai kurios įmonės pinigų pasiskolina iš gyventojų ir verslo įmonių žadėdamos nuo 6 iki net 24 procentų palūkanas. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, tokių įmonių bankroto rizika yra didesnė nei vidutinė, o įmonei bankrutavus, gyventojai vargu ar atgautų savo indėlius. Bankų asociacija mano, kad tokia veikla nelegali, nors įmonės teigia įstatymų nepažeidžiančios. Indėlius gali priimti tik institucijos, kurios turi pakankamai kapitalo, kurios turi patirtį, kurios yra reguliuojamos, prižiūrimos ir kurios prisiima riziką ir dar turi papildomai indėlių draudimą. Šiuo atveju iš esmės nieko nėra. Ir tų įmonių rizikingumas bankrutuoti yra didesnis nei vidutinis – akivaizdu, kad yra pakankamai didelė rizika.

Didžiausia problema yra tai, kad niekas neprižiūri ir nekontroliuoja šių įmonių veiklos, todėl didelėmis palūkanomis susivilioję gyventojai neturi jokių garantijų. Plėtojant šešėlinę bankininkystę nepaisome etikos normų, nekalbant apie socialinės atsakomybės nebuvimą, pažeidžiami paslaugų vartotojų interesai, kartais atskleidžiama neobjektyvi informacija, siekiant nepamatuotos naudos.

Pinigų plovimas yra veiksmai, kuriais siekiama įteisinti nusikalstamu būdu įgytus pinigus ar kitą turtą arba nusišlėpti jų kilmę. Šiuos veiksmus dažniausiai atlieka narkotikų prekeiviai, plėšikai, teroristai, įsilaužėliai, mokesčių grobstytojai, kontrabandininkai, kyšininkai ir su jais susiję asmenys.

2008 m. pradžioje įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas. Jis nustato, kokių prevencinių priemonių ir kada privalo imtis bankai ir kiti subjektai, kad užkirstų kelią pinigų plovimui ir teroristų finansavimui. Įstatymas įpareigoja bankus tam tikrais atvejais nustatyti kliento tapatybę. Bankas privalo vadovautis principu „Pažink savo klientą“. Tai reiškia, kad banko tarnautojai turi suprasti kliento veiksmus. Norėdami pažinti klientą bei jo veiklos pobūdį, bankai prašo klientų užpildyti fizinio ar juridinio asmens klausimyną. Jei klientas nori atlikti neįprastą pinigine operaciją ar bankui neaiškus operacijos tikslas, banko tarnautojai privalo pateikti klientui klausimų, susijusių su pinigine operacijos tikslu ar lėšų kilme. Ypatingais atvejais bankas gali paprašyti pateikti sutartis, sąskaitas ar kitus dokumentus, liudijančius kliento paaiškinimus. Jeigu klientas atsisako pateikti bankui prašomą informaciją apie lėšų ar kito turto kilmę (arba kitus papildomus duomenis), bankui draudžiama atlikti pinigine operaciją ir jis gali nutraukti sandorius arba dalykinius santykius su klientu. Jei, vadovaujantis Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymu, galima daryti prielaidą, kad yra galimybė plauti pinigus, bankas privalo informuoti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Jei bankas nesilaiko teisės akto, reglamentuojančių pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją, minėtoji finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba gali

imtis sankcijų, o užsienio valstybės gali rekomenduoti savo kredito įstaigoms nutraukti santykius su tuo banku. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, siekdama užkirsti kelią pinigų plovimui ir teroristų finansavimui, kontroliuoja bankų ir jų klientų santykius.

Greitųjų vartojimo kreditų teikimas - nuostatos, etika ir socialinė atsakomybė

Bendrovės, teikiančios vartojimo – greituosius – kreditus, rinkoje veikia gana aktyviai, tačiau jų veiksmai dažnai prasilenkia su etikos normomis ir aplenkia socialinės atsakomybės principus. Šiandien rinkoje pasiskolinti pinigų yra labai lengva ir paprasta. Tai galima atlikti mobiliuoju telefonu, pašte, internete, prekybos centruose. Greitieji vartojimo kreditai – tai nedidelės paskolos, sutiekiamos visiems Lietuvos piliečiams, sulaukusiems 18 metų ir nepažeidusiems skolų įsipareigojimų kitose finansų institucijose. Vartojimo kreditų bendrovės teikia nelicencines finansines paslaugas ir jų veiklos iki 2012 metų sausio 1 dienos niekas nekontroliavo, iki tai buvo pavesta prižiūrėti Lietuvos bankui.

Didžiausia problema yra ta, kad žmonės į šias bendroves kreipiasi kaip į bankus, kurie turi gerą vardą ir kurie dirba pagal griežtas taisykles. Bankų ir kredito unijų veikla yra licencijuojama, o greitųjų kreditų išdavimo tvarka, prisiimamos rizikos laipsnis nėra reglamentuojama. Greituosius kreditus teikiančios bendrovės dažnai savo pavadinimuose ar reklamose naudoja tokius žodžius kaip bankas, kredito institucija, ir taip neretai suklaidina klientus ir visuomenę. Pastebima, kad tokios bendrovės savo veikloje kuria agresyvią reklamą, stengdamosi pritraukti kuo daugiau potencialių klientų. 2010 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Vartojimo kreditų įstatymą, kurio 4 straipsnyje yra nurodomi reikalavimai reklamai:

Vartojimo kredito sutarties reklamai, kurioje nurodoma palūkanų norma arba bet kokios su vartojimo kreditu susijusios išlaidos, privalo būti aiškiai, glaustai ir pastebimai nurodyta ši standartinė informacija:

1. *fiksuotoji ir (arba) kintamoji vartojimo kredito palūkanų norma ir informacija apie išlaidas, įtrauktas į bendrą vartojimo kredito kainą;*
2. *bendra vartojimo kredito suma;*
3. *bendros vartojimo kredito kainos metinė norma;*
4. *jei taikoma, vartojimo kredito sutarties trukmė ir vartojimo kredito grąžinimo terminas (kai jie nesutampa);*
5. *prekių ar paslaugų kaina ir bet kokio išankstinio apmokėjimo suma, kai vartojimo kreditas suteikiamas atidedant mokėjimą už konkrečias prekes ar paslaugas;*
6. *jei taikoma, bendra vartojimo kredito gavėjo mokama suma ir dalinių mokėjimų suma.*

Bendra vartojimo kredito kaina turi būti pagrįsta, atitikti sąžiningos verslo praktikos

reikalavimus ir nepažeisti vartojimo kredito gavėjo ir vartojimo kredito davėjų interesų pusiausvyros²⁶. Įstatymo įsigaliojimas yra labai svarbi greitųjų kreditų reglamentavimo priemonė, nes iki šiol kreditų davėjai galėjo nevaržomai didinti palūkanas, todėl pasitaikydavo itin skaudžių atvejų, kai klientai paėmę kreditus buvo klampinami į dar didesnes skolas. Egzistuoja dar viena problema, kuri neatitinka socialinės atsakomybės nuostatų, tai nepakankamos ir neišsamios informacijos pateikimas. Nėra pakankamai patikimos ir statistinės informacijos apie kredito davėjus, apie siūlomų kreditų sąlygas. Neabejotinai, tai turėtų būti patvirtinta atsakingos priežiūros institucijos Lietuvos banko nutarimais ir įsakymais.

Lietuvos smulkiųjų vartojimo kreditų asociacija yra patvirtinusi savo narių etikos kodeksą, kurioje viena pagrindinių nuostatų – vartotojų teisės. Vartotojams turi būti pateikiama išsami ir teisinga informacija, pamatuojama, priimat sprendimą naudotis bendrovės paslaugomis ar ne. Kita nuostata susijusi su kriterijais, kuriuos turi atitikti asociacijos nariai: vadovų nepriekaištinga reputacija, reikiamos kvalifikacijos darbuotojai ir pan. Tačiau realybėje šios labai svarbios etikos nuostatos yra dažnai pažeidžiamos – tai labai svarbus rodiklis, parodantis, kad šioje srityje yra nepakankamas reglamentavimas ir nepilna atsakingų institucijų priežiūra.

Vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 metų ataskaitoje skelbiama, kad tarnyba susilaukia vartotojų skundų, kuriuose nurodo, kad klientai yra išiskolinę keletui greituosius kreditus teikiančių bendrovių. Esminė ir didžiausia tokių situacijų problema yra vartotojų klaidingas informacijos pateikimas vartojimo kredito gavėjui. Pastarajam nėra galimybės patikrinti kiek kredito sutarčių vartotojas jau yra sudaręs. Lietuvoje šiandien nėra kaupiama duomenų apie vartotojų sudarytas kredito sutartis. Tik kai klientas išiskolina ir nesugeba gražinti kreditų – neigiama informacija yra kaupiama UAB „Creditinfo Lietuva“ duomenų bazėje, tačiau teikiamos skolinimosi informacijos kol kas čia nėra kaupiamos.

Taigi, galime daryti išvadą, kad finansinės institucijos atlieka labai svarbų vaidmenį finansų sistemoje. Lietuvoje bankai sudaro didžiąją dalį finansų rinkos, jų veikla daro įtaką ekonomikos plėtrai, todėl būtent bankų veiklos analizė yra labai svarbi. Pasaulinė finansų krizė išryškino finansų sektoriaus reguliavimo spragas. Būtent neskaidraus verslo plėtra, etikos ir socialinės atsakomybės nebuvimas buvo vienos iš priežasčių, sukėlusių šalių bankininkystės problemas. Bankų kaip svarbių valstybės ir visuomenės atžvilgiu institucijų veikla betarpiškai turi įtakos kiekvienam, todėl svarbu iširti kiek svarbus darnus vystymasis šioms institucijoms, kokiomis priemonėmis, būdais bei kaip sėkmingai jos įgyvendina socialinės atsakomybės aspektus.

Išanalizuoti pagrindiniai bankų veiklos priežiūrą nusakantys dokumentai ir veiksniai. Geros

²⁶ Taikoma, kad bendra vartojimo kredito kaina neatitinka nustatytų reikalavimų, jei vartojimo kredito sutartyje nustatyta bendros vartojimo kredito kainos metinė norma sutarties sudarymo metu yra didesnė nei 200 procentų.

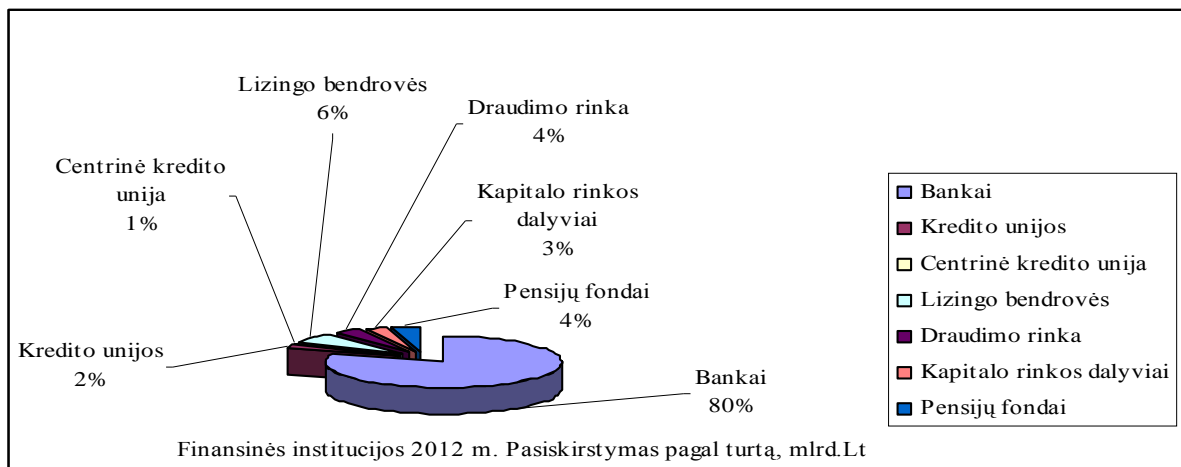
bankų praktikos kodeksas, komercinių bankų etikos kodeksai ir jų įgyvendinimas nėra reglamentuoti teisės aktuose, todėl bankai, vykdydami savo veiklą, siekia užtikrinti kodekso įgyvendinimą kasdieninėje veikloje savarankiškai. Lietuvos bankų asociacija, Lietuvos bankas renka informaciją, kaip laikomasi kodekso, tačiau tai nėra pakankama priežiūra ir kontrolė. Pastebėtina ir dar viena labai svarbi problema: kodeksuose išdėstyti teiginiai, principai ir nuostatos iš esmės yra teoriniai aspektai. Pasigendama konkrečių problemų sprendimo būdų pateikimo, pavyzdžiui, kaip turėtų būti sprendžiamos problemos, išskylančios santykiuose su verslu. Greitųjų vartojimo kreditų teikimas, šešėlinė bankininkystė ir pinigų plovimas yra tos problemos, su kuriomis turi būti kovojama atitinkamų institucijų, deja, realybėje nepaisoma etikos normų, nekalbant apie socialinės atsakomybės nebuvimą, pažeidžiami paslaugų vartotojų interesai, kartais atskleidžiama neobjektyvi informacija, siekiant nepamatuotos naudos. Etikos nuostatos yra dažnai pažeidžiamos – tai labai svarbus rodiklis, parodantis, kad šioje srityje yra nepakankamas reglamentavimas ir nepilna atsakingų institucijų priežiūra.

3. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS VERTINIMO EKONOMINĖS KRIZĖS SĄLYGOMIS LIETUVOJE EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Finansinių institucijų sektoriaus sistema ir komercinių bankų reikšmė

Pagal Lietuvos Banko statistinius duomenis šiuo metu Lietuvoje veikia tokios pagrindinės finansų rinkos institucijos:

- 8 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai, 9 užsienio bankų filialai, 2 užsienio banko atstovybės, 269 ES bankai veikiantys LR neįsteigus filialo
- 75 Kredito unijos ir Lietuvos centrinė kredito unija
- 3 ES licencijuotos užsienio bankų kontroliuojamos finansų įmonės veikiančios LR neįsteigus filialo
- yra 100 draudimo brokerių įmonių
- 9 licencijuotos Finansų maklerio įmonės
- 6 finansų patarėjų įmonės
- Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas

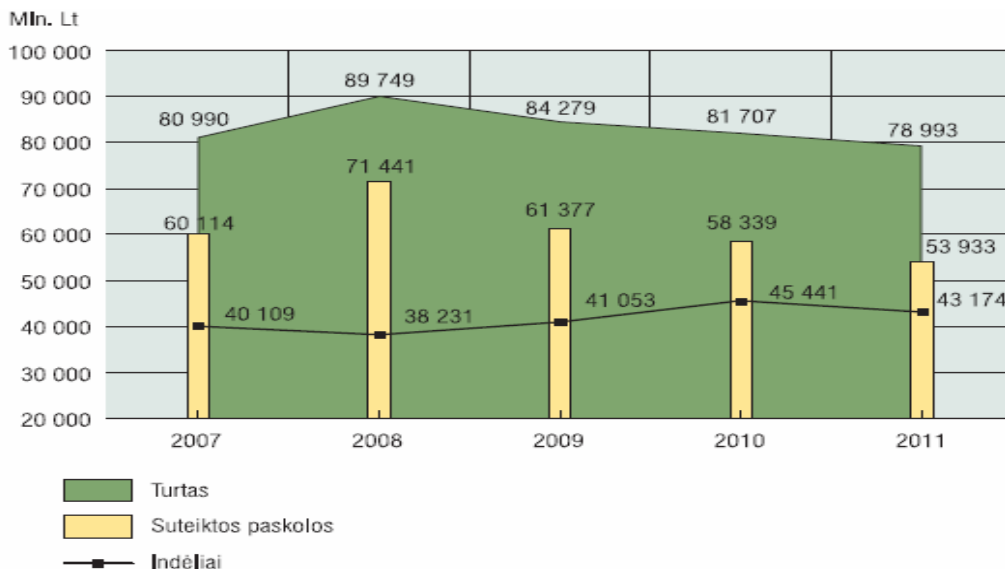
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal LB statistinius duomenis, 2012

4 pav. **Finansinių institucijų pasiskirstymas pagal turta**

Lietuvoje didžiausią finansų rinkos dalį užima bankai (apie 80%), todėl bankų sistema turi didelę reikšmę tiek finansų sistemai, tiek visai ekonomikai.

Finansų sektoriui 2011 metai buvo išskirtiniai: metų pabaigoje bankų sektoriuje sustabdyta penkto pagal dydį AB banko Snoras veikla. Sisteminio poveikio bankų sektoriui tai neturėjo įtakos, nes AB banko Snoras tarpbankiniai įsipareigojimai nebuvo dideli, o indėliai kai kuriuose bankuose sumažėjo tik pirmomis dienomis po banko Snoras veiklos sustabdymo. Vėliau padėtis stabilizavosi, kai VĮ Indėlių ir investicijų draudimas pradėjo mokėti draudimo išmokas buvusiems indėlininkams,

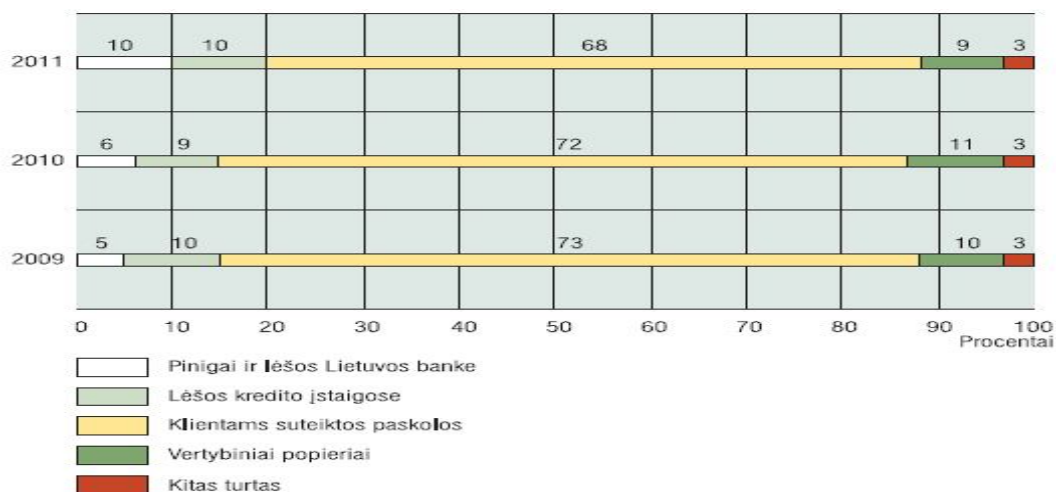
indėliai pradėjo augti ir kituose bankuose. Visuomenės pasitikėjimas finansų sektoriumi yra pagrindinė sąlyga palaikyti jo stabilumą. Reikšmingos įtakos stabilumui palaikyti turėjo sklandus apdraustų indėlių kompensavimo procesas, jis padidino gyventojų pasitikėjimą valstybe. AB banko Snoras veiklos sustabdymas 2011 metų pabaigoje turėjo didelės įtakos bankų sektoriaus rodikliams. Iki tol bankų sektoriuje buvo išryškėję teigiami poslinkiai – jų veikla aktyvėjo, didėjo turtas ir indėliai, uždirbta pelno.

Šaltinis: Lietuvos bankas

5 pav. Bankų sektoriaus turto, paskolų ir indėlių kaita

Panaikinus AB banko Snoras veiklos licenciją, bankų sektoriaus apimtis sumažėjo: apskaičiuotas 8,1 mlrd. litų turtas, 5,9 mlrd. litų indėliai ir 3,6 mlrd. litų paskolos nustojo būti bankų sektoriaus dalimi. Tokį sumažėjimą iš dalies sušvelnino minėtas indėlių grąžinimo procesas. Maždaug 4 mlrd. litų, skirtų AB banko Snoras indėliams, apdraustiems su VĮ Indėlių ir investicijų draudimas, kompensuoti, bankus pasiekė 2011 m. gruodžio viduryje. Vertinant bankų sektoriaus skolinimo tendencijas be AB banko Snoras, matyti, kad skolinimo apimtis šalyje per metus iš esmės nepakito.

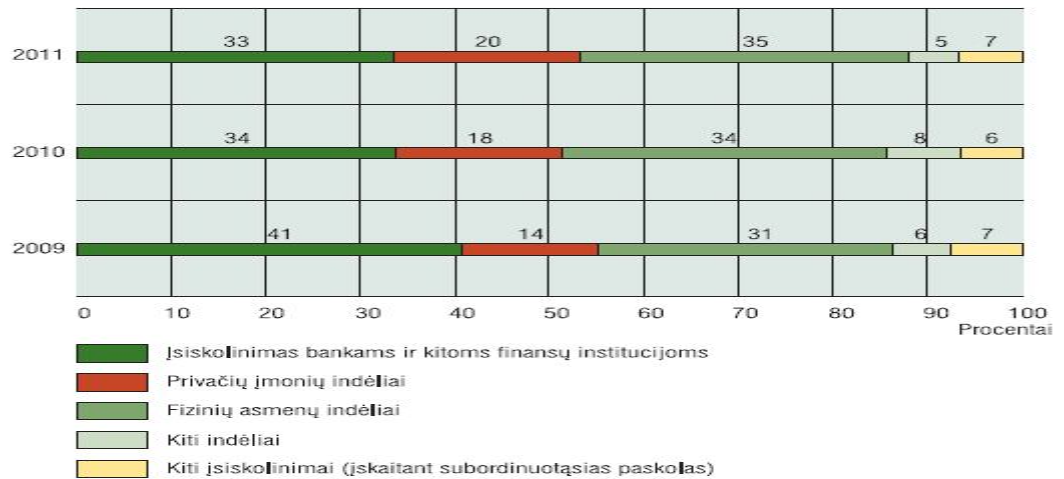
Šaltinis: Lietuvos bankas

6 pav. Bankų turto struktūra (laikotarpio pabaigoje)

Iš 6 paveikslo matyti, kad didžiausią lyginamąją banko turto dalį sudaro paskolos, nors jų lyginamoji dalis 2011 metais, palyginus su ankstesniais metais, šiek tiek sumažėjo.

Po paskutinių metų mažėjimo bankų kreditavimas vis dar buvo nelabai aktyvus, o grįžtantį iš paskolų pinigų srautą bankai daugiausia kaupė patronuojančiuose bankuose. Bankams kaupiant likvidų turtą, suteiktų paskolų dalis 2011 m. sumažėjo 3 procentiniais punktais, iki 68,4 procento viso turto.

Daugiausia didėjo bankų turto dalį sudarančios itin didelio likvidumo lėšos. Tai gryniesi pinigai ir lėšos centriniame banke ir kituose bankuose.

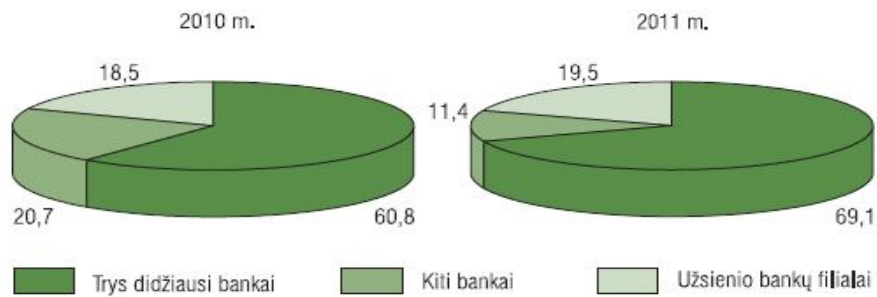
Šaltinis: Lietuvos bankas

7 pav. Bankų įsipareigojimų struktūra (laikotarpio pabaigoje)

Bankų sektorius daugiausia finansuojamas šalyje pritrauktais indėliais tai atspindi 7 pavyzdys. Jie sudaro beveik 60 procentų bankų įsipareigojimų. Indėlių suma bankų sektoriuje dėl AB banko SNORAS bankroto sumažėjo, tačiau kai kurie bankai metų pabaigoje sulaukė buvusių AB banko SNORAS indėlininkų, todėl juose indėliai per 2011 m. išaugo 4 mlrd. litų, arba 10,3 procento. Tuose bankuose daugiausia augo gyventojų (3,2 mlrd. Lt) ir privačių įmonių (2,6 mlrd. Lt) indėliai.

Kitos taupymo priemonės, tokios kaip skolos vertybiniai popieriai, Lietuvoje vis dar nepopuliarios, nors jų per praėjusius metus išplatinta šiek tiek daugiau. Šių priemonių patrauklumą riboja tai, kad jų nedraudžia valstybė. Kadangi jos rizikingesnės, bankai už tokias skolas priemones moka didesnes palūkanas negu už indėlius. AB banko SNORAS pavyzdys įrodė, kad, gaudami didesnes palūkanas, gyventojai prisiėmė ir didesnę riziką. Esant tokiai padėčiai, vargu ar alternatyvios skolinimosi priemonės Lietuvos bankų sektoriuje artimiausiu metu taps populiarios.

Lietuvos bankų sistemai būdingas bruožas – priklausomybė nuo užsienio, ypač Skandinavijos šalių bankų. Užsienio bankai 2011 metų pabaigoje valdė 87,7 procentus bankų sistemos akcinio kapitalo. AB banko SNORAS veiklos sustabdymas baigiantis 2011 m. lėmė tam tikrus rinkos dalių pasiskirstymo pasikeitimus (8 pav.).

Šaltinis: Lietuvos bankas

8 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą (laikotarpio pabaigoje, %)

Trijų didžiausių bankų ir užsienio bankų filialų užimamos rinkos dalys didėjo visuose rinkos segmentuose, o vidutinių ir mažųjų bankų grupės, kuriai iki veikos sustabdymo priklausė ir AB bankas SNORAS, dalis bankų rinkoje sumažėjo. Trims didiesiems bankams pavyko reikšmingai padidinti indėlių apimtis – šių bankų pritrauktų indėlių rinkos dalis per metus padidėjo 12,3 procentinio punkto iki 71,3 procento bankų sektoriaus indėlių. Taip nutiko dėl to, kad didžioji dalis draudimo išmokų už bankrutuojančios AB banko SNORAS indėlius pateko į tris didžiausius šalyje veikiančius bankus. Užsienio bankų filialai taip pat šiek tiek sustiprino savo užimamas pozicijas – jų dalis per metus padidėjo 1,1 procentinio punkto iki 12,8 procento indėlių rinkos. Vidutiniai ir mažieji bankai prarado net 13,4 procentinio punkto indėlių rinkos dalies. Tokį mažėjimą iš esmės lėmė AB bankas SNORAS, kurio užimama rinkos dalis 2011 m. pradžioje sudarė 13,9 procento. Panašiai per metus kito pasiskirstymas pagal užimamas bankų turto rinkos dalis: trijų didžiausių bankų rinkos dalis reikšmingai didėjo, užsienio bankų filialų augo mažiau, o kitų bankų dalis sumenko. Paskolų rinkoje pokyčiai buvo mažesni, nes AB bankas SNORAS nebuvo svarbus jos dalyvis (6,2 % rinkos). 2011 m. vidutinių ir mažųjų bankų grupė prarado 6 procentinius punktus iki 10 procentų rinkos, o trijų didžiausių bankų ir užsienio bankų filialų dalys atitinkamai padidėjo iki 68,0 ir 21,9 procento.

Bankų veiklos rizika skirstoma į kredito riziką, likvidumo riziką, rinkos riziką ir operacinę riziką. Viena svarbiausių iš jų banko veikloje yra kredito rizika.

2011 m. bankai vis dar buvo konservatyvūs suteikdami paskolas, tačiau kreditavimas akivaizdžiai pagyvėjo. Antrąjį pusmetį naujų suteiktų paskolų srautas, nors ir nedaug, nuolat buvo didesnis už grąžinamų paskolų srautą. Aktyviausiai kredituotas valstybinis sektorius – paskolų suma valdžios institucijoms ir valstybės bei savivaldybių valdomoms įmonėms per metus išaugo daugiau kaip ketvirtadaliu. Verslo kreditavimas taip pat pagyvėjo – antrąjį pusmetį, pirmą kartą nuo 2009 m., privačioms įmonėms suteiktų naujų paskolų suma buvo didesnė už bankams grąžinamus anksčiau suteiktus kreditus. Antrąjį pusmetį bankai (neįskaitant AB banko SNORAS) privačioms įmonėms suteikė 580 mln. litų paskolų daugiau nei jos grąžino anksčiau gautų kreditų. Tam įtakos turėjo augant ekonomikai ir stiprėjant bankų skolininkų finansinei padėčiai pamažu atsigaunanti paklausa kreditui ir

švelnėjusios bankų skolinimo sąlygos. Teigiami šalies ūkio pokyčiai 2011 m. turėjo įtakos ir paskolų portfeliui – jo kokybė gerėjo. Bankai skolininkus vertino kaip mažiau rizikingus, todėl sumažino ankstesniais metais sudarytus atidėjinius. Jie per metus sumažėjo 862 mln. litų (17,8 %), tačiau gruodžio 31 d. buvo vis dar reikšmingi ir sudarė 4 mlrd. litų. Bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, 2011 m. gruodžio 31 d. buvo pajėgūs patirti papildomų 2,6 mlrd. litų kredito rizikos nuostolių.

Likvidumo rizika

2011 m. pabaigos įvykiai leido įsitikinti, kad bankų sektorius ir kiekvienas jo dalyvis tinkamai pasirengę trumpalaikiams likvidumo sukrėtimams ir geba savarankiškai juos atlaikyti. Nors lapkričio mėn. laikinai sumažėjo pasitikėjimas bankais ir daugiau nei įprasta indėliai, nė vienam šalyje veikiančiam bankui neppureikė likvidumo paramos iš Lietuvos banko. 2011 m. gruodžio 31 d. visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą, o bankų sektoriaus likvidumo rodiklis sudarė 44,05 procento ir buvo didžiausias per pastaruosius pusantrų metų (Lietuvos banko nustatytas likvidumo normatyvas – 30 %).

Rinkos rizika

Rinkos rizikos veiksnių svyravimams jautrus bankų sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis 2011 m. sumažėjo beveik trečdaliu (2,5 mlrd. Lt). Tokį didelį mažėjimą lėmė ir tai, kad AB bankas SNORAS nutraukė veiklą ir kad buvo parduoti veikiančių bankų skolos vertybiniai popieriai. Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, bankų grynosios palūkanų pajamos jautriausios buvo palūkanų normų eurais pasikeitimui, o palūkanų litais, JAV doleriais ir kitomis valiutomis pasikeitimai turėjo nedidelę įtaką bankų pelningumui. Nors skolos vertybinių popierių portfelis sumažėjo, rinkos rizikai padengti reikalinga kapitalo suma 2011 m. išaugo ir metų pabaigoje sudarė 502,8 mln. litų. Šio kapitalo augimą lėmė padidėjęs užsienio valiutos kurso rizikos kapitalo poreikis bankų sektoriaus atvirajai euro pozicijai padidėjus 2,3 karto iki 89,5 procento. Užsienio valiutos kurso pozicijų kapitalo poreikis, apskaičiuotas daugiausia euro pozicijai, sudarė didžiąją dalį rinkos rizikos kapitalo poreikio. Kitomis valiutomis bankų turimos atvirosios pozicijos yra nereikšmingos – neįskaitant euro, bankų sektoriaus bendroji atviroji užsienio valiutos pozicija sudarė 0,7 procento kapitalo (maksimali leidžiama pozicija – 25 %).

Operacinė rizika

Bankų pateiktų kapitalo pakankamumo ataskaitų 2011 m. gruodžio 31 d. duomenimis, kapitalo poreikis, reikalingas padengti galimiems operacinės rizikos nuostoliams, kylantiems dėl žmonių, sistemų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų arba išorės įvykių įtakos, įskaitant teisinę riziką, per metus šiek tiek sumažėjo ir sudarė 222 mln. litų. Operacinės rizikos kapitalo poreikio mažėjimą lėmė tai, kad operacinės rizikos vertinimo paprastesni metodai, taikomi daugumos Lietuvos bankų, yra tiesiogiai proporcingi bankų trejų metų finansinėms ir veiklos grynosioms pajamoms, kurios bankų

sektoriaus mastu nustojo mažėti būtent 2011 m. Kaip rodo pasaulio patirtis, net ir vienas reikšmingas operacinės rizikos incidentas gali būti lemtingas bankui, o nuostoliams padengti gali nepakakti ir viso banko kapitalo, todėl svarbu ne tik tinkamai įvertinti operacinei rizikai padengti reikalingo kapitalo dydį, bet ir tinkamai valdyti tą riziką norint išvengti nuostolių. Siekdamas, kad operacinė rizika būtų tinkamai valdoma, Lietuvos bankas reikalauja, jog bankai, įskaitant ir tuos, kurie taiko paprastesnius kiekybinius metodus apskaičiuojant kapitalo poreikį operacinei rizikai padengti, nuolat tobulintų šios rizikos valdymo sistemą: kauptų vidaus duomenis apie realius nuostolius, patirtus dėl operacinės rizikos; peržiūrėtų informacines sistemas siekdami jas geriau pritaikyti specifiniams informacijos valdymo, kaupimo ir analizės poreikiams; turėtų parengę testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ir veiklos tęstinumo planus; skirtų tinkamą dėmesį valdydami banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo riziką ir pan.

Toliau darbe yra analizuojami veiksniai, galintys atspindėti finansinių institucijų socialinę atsakomybę, tai: mažos paskolų palūkanų normos, išduodamos mažos paskolos, kreditai palankiomis sąlygos, pajamų lygybė, informacijos atskleidimo reikalavimai ir bankų patikimumo vertinimas, bei nešališkas finansinis švietimas. Taigi socialinė atsakomybė gali būti vertinama tokiais rodikliais ir aspektais finansinėse institucijose.

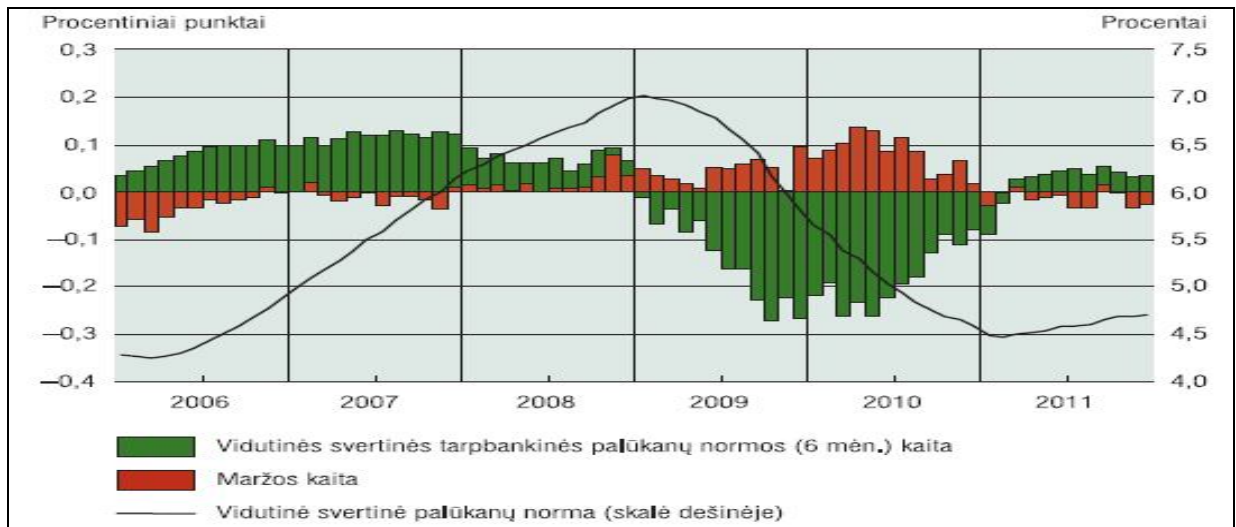
3.2. Veiksniai, atspindintys finansinių institucijų socialinę atsakomybę

Mažos išduodamų kreditų palūkanų normos

Už namų ūkių turimus įsipareigojimus mokamas palūkanas lemia išsiskolinimo lygis ir palūkanų normų, kurioms įtaką daro padėtis tarpbankinėje rinkoje ir taikomi rizikos priedai, kaita. Europos centriniam bankui toliau įgyvendinant skatinamąją pinigų politiką, pagrindinės palūkanų normos 2011 m. vis dar buvo mažos, o tai turėjo įtakos tarpbankinių palūkanų normų kritimui iki dar nebuvusio lygio. Tai kompensavo padidėjusią skolinimo maržą. Be to, sumenkęs namų ūkio išsiskolinimas taip pat palengvino mokamų palūkanų našta. Kita vertus, namų ūkiai dažniausiai renkasi tokias paskolas gražinimo sąlygas (valiutą, palūkanų normos fiksavimo laikotarpį ir kt.), kurios užtikrina mažiausias paskolos gražinimo išlaidas, bet retai atsižvelgia į riziką. Daugelis namų ūkių vis dar rinkosi paskolas, kurių palūkanų norma fiksuota trumpesniai kaip 1 m. laikotarpiui, taigi joms pasikeitus daugumos namų ūkių išlaidos, skirtos paskolai gražinti, padidėtų greičiau negu per vienus metus, o tai galėtų turėti neigiamos įtakos jų mokumui. Pamažu gerėjant namų ūkių finansinei padėčiai, 2011 m. paskolų fiziniams asmenims portfelio kokybė buvo geriausia, palyginti su kitais bankų skolininkais.

2011 m. tarpbankinių paskolų eurais palūkanų normos mažėjo, tačiau naujų paskolų privačiajam sektoriui Lietuvoje vidutinės palūkanų normos buvo 0,1 procentinio punkto didesnės negu 2010 m. ir sudarė 4,7 procento. 2011 m. augusi tarpbankinė palūkanų norma neturėjo didelės įtakos paskolų

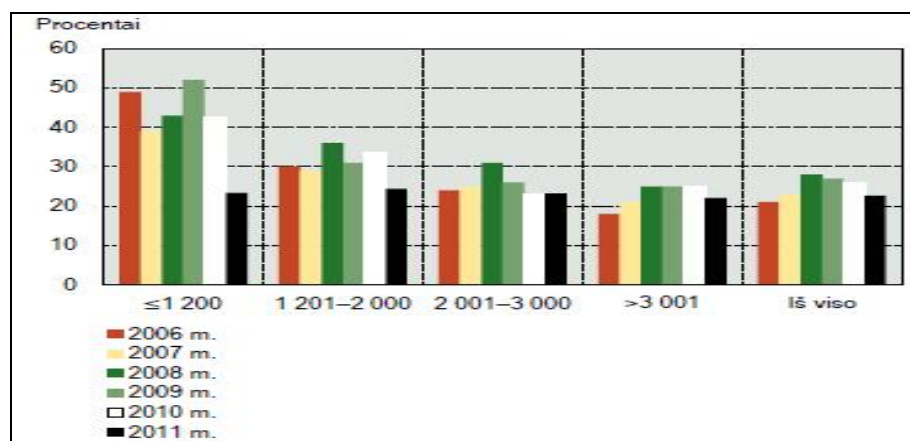
kainai Lietuvoje, nes tris ketvirtadalius šio didėjimo atsvėrė sumažėjusi marža pagerėjus skolininkų finansinei būklei.

Šaltinis: Lietuvos bankas

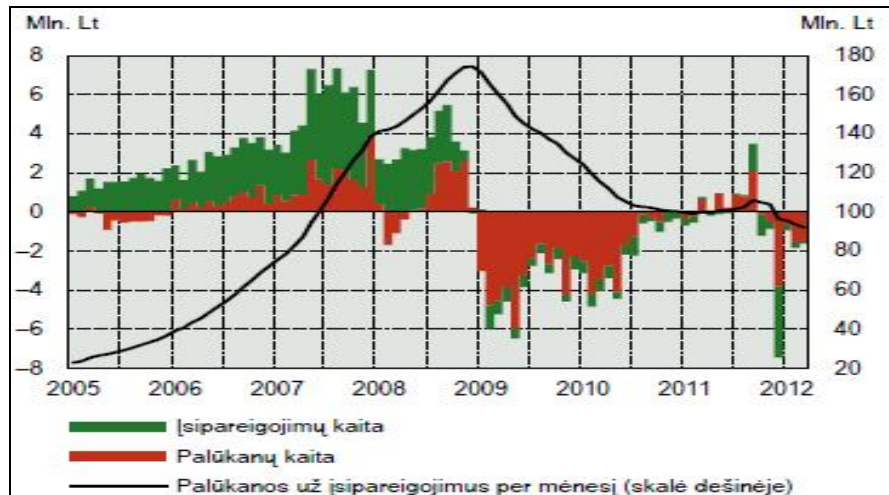
9 pav. Naujų paskolų privačiajam sektoriui palūkanų normų kaitos veiksniai

Naujų paskolų litais palūkanų normos privačiajam sektoriui buvo vidutiniškai 1,5 procentinio punkto didesnės negu paskolų eurais (2010 m. šis skirtumas sudarė 1,9 proc. p.). Mažėjant palūkanų normų skirtumui tarp paskolų pagal skirtingą valiutą, keitėsi paskolų portfelio (ypač namų ūkių) struktūra: nepaisant vis dar brangesnio skolinimosi litais, išipareigojimų jais dalis didėjo, o išipareigojimų eurais menko. Panaši tendencija vyravo 2006–2007 m. Tada, sumažėjus skirtumui tarp paskolų palūkanų normų, gyventojai, nors ir brangiau, daugiau skolindavosi nacionaline valiuta, o ne eurais. Be to, reikšmingai pagerėjo išskolinusių namų ūkių paskolų būstui išigyti tiek esamos, tiek numatomos grąžinimo naštos vertinimas. Palyginti su 2011 metų Lietuvos banko atliktos apklausos rezultatais, 7 proc. p. (iki 35 %) sumažėjo namų ūkių, teigiančių, kad paskola būstui išigyti yra labai didelė našta. Tikėtina, kad didžiausią įtaką namų ūkių paskolos būstui išigyti naštos mažėjimui, ypač gaunančių mažesnes pajamas, nulėmė mažos tarpbankinės palūkanų normos. Nors 2012 m. pirmąjį pusmetį bankai reikšmingai sugriežtino paskolų būstui išigyti teikimo sąlygas ir neketina jų keisti artimiausiu metu, tačiau kartu tikisi didėsi namų ūkių paskolų paklausos.

Šaltinis: Lietuvos bankas

10 pav. Namų ūkių pajamų, skirtų paskolos grąžinimui, dalies kaita

Šaltinis: Lietuvos bankas

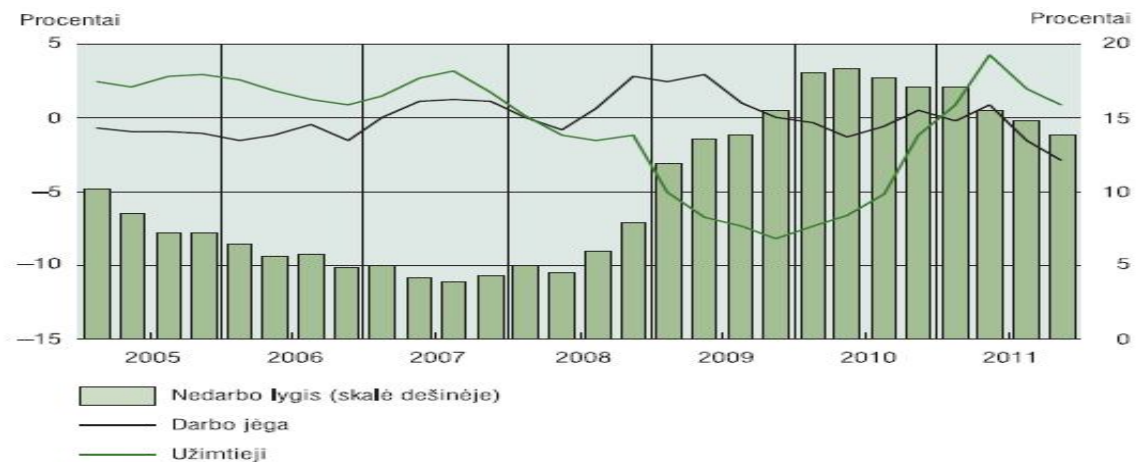
11 pav. Už bankų suteiktas paskolas namų ūkių kas mėnesį mokamų palūkanų kaitos veiksniai

Namų ūkių jautrumą palūkanų normų pokyčiams lemia reikšminga paskolų dalis su trumpalaikėmis palūkanų normomis. 2012 m. pradžioje atliktos paskolą būstui įsigyti turinčių namų ūkių apklausos duomenys rodo, kad vidutinė namų ūkių pajamų dalis, skirta paskolos būstui įsigyti grąžinimui, sudarė 22,6 proc. Namų ūkių disponuojamųjų pajamų ir, palyginti su 2011 m. atitinkamos apklausos duomenimis, sumažėjo 3,3 proc. p. Kita vertus, remiantis paskolą būstui įsigyti turinčių namų ūkių apklausos rezultatais, 52,9 proc. namų ūkių paskolų būstui įsigyti palūkanų normas yra užfiksavę trumpesniai negu 1 m. laikotarpiui, taigi joms pasikeitus daugumos namų ūkių išlaidos, skirtos paskolai grąžinti, padidėtų greičiau negu per vienus metus, o tai galėtų daryti neigiamą įtaką jų mokumui. Paminėtina, kad suteiktų naujų paskolų, kurių palūkanos fiksuojamos ilgesniam kaip 1 m. laikotarpiui, ir paskolų, kurių palūkanos fiksuojamos trumpesniai kaip 1 m. laikotarpiui, palūkanų normų skirtumas sumažėjo, o tai paskatino daugiau besiskolinančiųjų užfiksuoti paskolos palūkanų normą ilgesniam kaip 1 m. laikotarpiui ir mažino trumpalaikių palūkanų normų augimo riziką. Namų ūkių laisvų pajamų likučio kaita ir paskolų portfelio dinamika rodo, kad namų ūkių paskolų kokybė, pasiekusi lūžio tašką 2011 m. trečiąjį ketvirtį, ateityje ir toliau gerės. Nepaisant lėtai didėjančios infliacijos ir nuo 2013 m. vidurio kilsiančių palūkanų normų, kurios padidins atitinkamai namų ūkių būtinašias išlaidas ir išlaidas paskolai grąžinti, vis daugiau namų ūkių dėl pradėjusio mažėti nedarbo ir padidėjusių pajamų galės laiku sumokėti periodines paskolų būstui įsigyti įmokas, todėl neveiksnių paskolų lygis turėtų mažėti.

Taigi, konservatyvus namų ūkių rizikos vertinimas ir atsakingas kreditavimas, yra svarbūs bankų sektoriaus patikimumą ir šalies finansų sistemos stabilumą užtikrinantys veiksniai. Reikšmingas kreditavimo suvaržymas gali pasireikšti pertekliniu privačiojo sektoriaus ir kitų skolininkų išsiskolinimo mažinimu ir taip prisidėti prie ekonomikos aktyvumo mažėjimo. Kita vertus, paskolų

išdavimas mažomis palūkanomis suteikia klientams didesnę tikimybę laiku ir užtikrintai įvykdyti savo įsipareigojimus, suteiktos paskolos mokamos mažesnės palūkanos netampa našta skolininkui, taip jis gali paskirstyti daugiau savo pajamų būtinosioms reikmėms, tačiau tuo pat metu ir vykdyti skolinius įsipareigojimus bankui. Didžiausią neigiamą įtaką namų ūkių galimybėms gražinti prisiimtus įsipareigojimus gali daryti vis dar aukštas nedarbo lygis, egzistuojanti pajamų mažėjimo ir palūkanų augimo rizika.

2011 metais atsigavęs šalies ūkis lėmė gerėjančią padėtį darbo rinkoje. Nedarbo lygis nežymiai padidėjo pirmąjį ketvirtį, o nuo antrojo ketvirčio mažėjo. 2011 Vidutinis metinis nedarbo lygis buvo 15,3 procento (2010 m. – 17,8 %).

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

12 pav. Darbo rinkos pagrindiniai rodikliai

9 lentelė. Nedarbo lygis Lietuvoje

	2008	2009	2010	2011	2012
Bedarbių skaičius, oleri.	94,3	225,1	291,1	226,1	195,2
Nedarbo lygis, proc.:					
Bendras (15-64 m.)	5,8	13,7	17,8	15,3	13,2
Moterų	5,6	10,4	14,4	12,9	11,5
Vyrų	6,0	17,0	21,2	17,7	15,1
Jaunimo (15-24 m.)	13,4	29,2	35,1	32,2	26,4

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Ilgalaikis nedarbas (trunkantis 1 m. ir ilgiau) metų pradžioje pasiekė didžiausią lygį nuo pastarojo ekonominio nuosmukio pradžios. Nuo antrojo ketvirčio jis kartu su bendru nedarbu iš lėto mažėjo. Ilgalaikių bedarbių vis dar buvo labai daug – jie 2011 m. sudarė daugiau kaip pusę visų šalies bedarbių. Jaunimo nedarbas taip pat buvo didelis, nors per visus metus – mažesnis, palyginti su 2010 m. 2011 m. užimtųjų padaugėjo 2 procentais.

Didžiausią neigiamą įtaką namų ūkių galimybėms gražinti prisiimtus įsipareigojimus daro vis dar aukštas nedarbo lygis šalyje. Bedarbių skaičiaus rodikliai, ypač jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje žymi dideles problemas ne tik valstybės, įstaigų ir įmonių, bet ir visos visuomenės aspektu. Būtina imtis priemonių, kovai su nedarbo rodiklio augimo tempais, tik tada galima bus vertinti socialiai atsakingą visuomenę, kurioje veikia socialiai atsakingos įmonės ir institucijos.

Suprastėję lūkesčiai dėl ūkio tolesnės raidos lėmė atsargiau vertinamas įmonių plėtros galimybes ir pristabdė naujų darbo vietų kūrimą privačiajame sektoriuje, be to, sumažėjo užimtųjų valstybiniame sektoriuje. Jame sumažėjo žemesnės kvalifikacijos specialistų (jaunesniųjų specialistų ir technikų bei jaunesniųjų tarnautojų), 2011 tačiau pagausėjo aukštesnės kvalifikacijos darbuotojų. Užimtųjų labiausiai pagausėjo didžiausiame pagal užimtumą – paslaugų – sektoriuje ir pramonėje, o žemės ūkyje jų sumažėjo.

10 lentelė. Užimtieji pagal ekonomines veiklas, proc.

	2008	2009	2010	2011	2012
Žemės ūkyje	7,9	9,2	9,0	8,7	8,9
Pramonėje	19,6	18,4	17,7	17,6	18,0
Statyboje	10,9	8,7	6,9	6,8	7,0
Paslaugose	61,6	63,8	66,3	66,9	66,1

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Taigi galima daryti išvadas, kad užimtumas paslaugų, o taip pat ir finansiniame sektoriuje yra didžiausias. Finansinėse institucijose, ypač bankuose, dirba kvalifikuoti, profesionalūs darbuotojai.

Daugelio šalies komercinių bankų interneto svetainėse galima rasti atsakingo požiūrio į darbuotojus, kvalifikacijos kėlimo, teisingos darbo užmokesčio sistemos, motyvacijų ir skatinimo – tai yra socialinės atsakomybės darbuotojui aspektus. Vienas pagrindinių šalies bankų AB SEB bankas teigia, kad jo teikiamų finansinių paslaugų kokybės garantas – profesionalūs, atsakingi ir nuolat tobulėjantys darbuotojai. Klientų aptarnavimo specialistai, analitikai, makleriai, dileriai, verslo ir privačių klientų vadybininkai, asmeniniai ir privatūs bankininkai, investavimo, draudimo ekspertai – dirba siekdami teikti klientams vis daugiau naudos. Darbuotojai – didžiausias banko turtas, todėl AB SEB bankas deda visas pastangas, kad sudarytų geriausias sąlygas darbuotojams atsiskleisti ir tobulėti. Ne tik vykdo skaidrią atlygio politiką vadovaudamasis visais Lietuvos Respublikos įstatymais, bet ir papildomai rūpinasi savo darbuotojų gerove ir pilnaverčiu gyvenimu. Bankas 2006 metais tapo patraukliausiu darbdaviu Lietuvoje – tai atskleidė viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „TNS Gallup“ atliktas tyrimas. AB SEB banke nėra privalomo ar priverstinio, vaikų darbo. Bankas remia asociacijų laisvę ir pripažįsta darbuotojų teisę į derybas su darbdaviu.

AB „Swedbank“ teigia, „kad savo darbe remiasi prielaida, kad sėkminga organizacija prisideda prie sėkmingos visuomenės raidos. Organizacijos sėkmė didžiaja dalimi priklauso nuo joje dirbančių

žmonių kompetencijos – tinkami žmonės tinkamose pozicijose sugeba visapusiškai save realizuoti bei sukuria didžiausią pridėtinę vertę organizacijai“. Organizacijos požiūris į darbuotoją atsispindi 2008 m. gegužės 1 d. Banke įsigaliojusioje kolektyvinėje sutartyje. „Swedbank“ – viena iš pirmųjų įmonių Lietuvoje, kurioje įsteigta visus darbuotojus atstovaujanti Darbo taryba ir pasirašyta kolektyvinė sutartis. Pastaroji numato daug papildomų naudų prie darbo užmokesčio, plėtojančių sveikatos, šeimos vertybes, pabrėžiančių ugdymo svarbą. Sunkmečio laikotarpiu, banko vadovybės sprendimu buvo sustabdytas kai kurių papildomų naudų skyrimas, kuriam balsavimu pritarė dauguma darbuotojų.

Viena didžiausių AB Šiaulių banko vertybių taip pat – darbuotojai. Bankas ir banko grupė su darbuotojais puoselėja atsakingus santykius, rūpinasi jų gerove. Bankas tobulina darbuotojų skatinimo sistemą – už pasiektus rezultatus 2011 m. pradėti mokėti ketvirtiniai priedai. Bankas – artimas ir draugiškas darbuotojams bei jų šeimų nariams. Kasmet organizuojamos vasaros sporto šventės, kalėdiniai renginiai, 2011 m. pirmąkart organizuotos banko darbuotojų kartingo varžybos. Banko darbuotojai taip pat dalyvavo ir tarpbankiniuose turnyruose: „Bankų teniso raketė 2011“, „Tarpbankinio tinklinio turnyre 2011“, Lietuvos bankų darbuotojų kartingo čempionate. Bankas rūpinasi darbuotojų sveika gyvensena ir skatina aktyviai sportuoti – suteikta galimybė palankiausiomis sąlygomis sportuoti pasirinktame sporto klube. AB Šiaulių banko darbuotojai dalyvavo įvairiuose seminaruose kvalifikacijai tobulinti. Nuo 2011 m. banke pradėti organizuoti vaizdo mokymai darbuotojams, taip taupant banko lėšas ir darbuotojų laiką, gerinant aktualios informacijos prieinamumą bei skatinant savarankiškai tobulėti profesinėje srityje.

Lietuvos vartojimo kredito – mažų paskolų rinka

Šalies komerciniams bankams sugriežtinus paskolų išdavimo sąlygas, gyventojų poreikis skolintis ekonominės krizės laikotarpiu nedingo – tik dar labiau padidėjo. Pinigų pritrūkusius žmones skolintis skatina net labai mažus ir itin nepigius, bet greitus kreditus teikiančios bendrovės.

2011 m. gruodžio 31 d. į viešąjį vartojimo kredito davėjų sąrašą buvo įrašytos 133 įmonės, turinčios teisę teikti vartojimo kreditus. Minėtos bendrovės 2011 m. pabaigoje buvo sudariusios 818 tūkst. vartojimo kredito sutarčių, pagal kurias vartojimo kredito gavėjams buvo suteiktos 1 798 mln. litų vertės vartojimo kreditų. Šią sumą sudarė vartojimo kreditai, suteikti pagal sąskaitos kreditavimo, susieto vartojimo ir kitas vartojimo kredito (taip pat ir smulkiojo kredito) sutartis. Vartojimo kredito rinkoje ir pagal sudarytų sutarčių skaičių, ir pagal kredito likučio dydį dominuoja bankai ir lizingo bendrovės, kredito unijos – mažiausi žaidėjai rinkoje (žr. 11 lentelę)

11. lentelė Vartojimo kredito sutarčių ir kredito likučio pasiskirstymas 2011 gruodžio 31 d.

	Sutarčių skaičius		Kredito likutis	
	vnt.	Proc.	Mln. Lt	proc.
Bankai	439 264	53,69	1096, 14	60,95
Lizingo bendrovės	170 849	20,88	395,56	22,00
Kredito unijos	13 523	1,65	48,27	2,68
Kiti kredito davėjai	194 520	23,78	258,41	14,37
Iš viso:	818 156		1798,38	

Šaltinis: Lietuvos bankas – vartojimo kreditų davėjų pateikta informacija

Vidutinis kredito dydis, vidutinė metinė kredito kaina ir vidutinė metinė palūkanų norma skyrėsi priklausomai nuo kredito davėjo ir jų teikiamų paslaugų tipo (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Vartojimo kredito rinkos rodikliai

	Vidutinis kredito dydis, Lt	Vidutinė metinė kredito kaina, proc.	Vidutinė metinė palūkanų norma, proc.
Bankai	6 837,34	23,99	14,31
Lizingo bendrovės	7 814,43	21,07	10,81
Kredito unijos	10 990,39	11,60	10,98
Kiti kredito davėjai	1 035,05	163,07	82,88

Šaltinis: Lietuvos bankas – vartojimo kreditų davėjų pateikta informacija

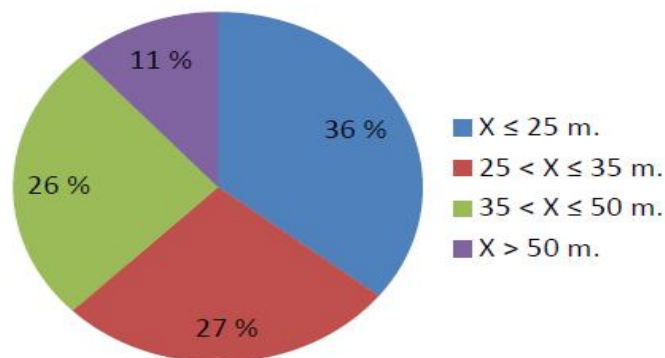
Bankai daugiausia teikė sąskaitos kreditavimo ir kitas vartojimo kredito sutartis, jų teikiamų vartojimo kreditų vidutinė metinė palūkanų norma buvo 14,31 proc., tačiau dėl kitų su vartojimo kredito sutartimi susijusių mokesčių skolinimasis iš tiesų buvo brangesnis – bendros vartojimo kredito kainos vidutinė metinė norma siekė 23,99 proc. Brangiausius vartojimo kreditus klientams teikė vartojimo kredito davėjai, kurių pagrindinė veikla – smulkiųjų vartojimo kreditų teikimas. Pastarajame rinkos segmente vidutinė metinė palūkanų norma siekė 82,88 proc., o vidutinė bendros vartojimo kredito kainos metinė norma – 163,07 proc. (maksimali Vartojimo kredito įstatyme nustatyta riba nagrinėjamu laikotarpiu – 250 proc., nuo 2012 m. sausio 1 d. ši norma negali būti didesnė kaip 200 proc.).

Viešajame vartojimo kredito davėjų sąrašė buvo įregistruotos 54 įmonės, kurios nėra kredito įstaigos, tačiau turi teisę teikti vartojimo kreditus. Iš jų smulkiuosius vartojimo kreditus, kurių vartojimo kredito suma iki 1000 litų 2011 m. teikė 31 įmonė, 2 įmonės nutraukė vartojimo kredito teikimo veiklą. Remiantis vartojimo kredito davėjų Lietuvos bankui pateikta informacija, vartojimo kredito davėjai, teikiantys smulkiuosius vartojimo kreditus, 2011 m. pabaigoje iš viso buvo sudarę 118 tūkst. vartojimo kredito sutarčių, kurių bendros vartojimo kredito sumos likutis 2011 m. gruodžio 31 d. buvo 83,18 mln. litų. Per laikotarpį nuo 2011 m. balandžio 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d. suteikto smulkiojo vartojimo kredito sumos vidutinis dydis – 653 litų, 95 proc. visų pasirašomų naujų sutarčių sudaroma ryšio priemonėmis (paraiškos teikiamos telefonu arba internetu), vidutinis suteikto vartojimo

kredito terminas – 2,2 mėn. Vidutinė bendros smulčiojo vartojimo kredito kainos metinė norma sutarties sudarymo metu – 216 proc., o vidutinė metinė palūkanų norma – 110 proc. Smulčiojo vartojimo kredito rinka pasižymi ne tik sparčiu augimu, bet ir didele koncentracija – 3 vartojimo kredito davėjai 2011 m. gruodžio 31 d. buvo suteikę 65,65 mln. litų vertės vartojimo kreditų, o tai sudaro 79 proc. viso paskolų portfelio. Didžiausios smulčiojo vartojimo kredito davėjos pagal suteiktus smulkiuosius kreditus 2011 m. gruodžio 31 d. buvo UAB „4finance“ (32,74 mln. Lt), UAB „MCB Finance“ (22,77 mln. Lt) ir UAB „Moment Credit“ (10,14 mln. Lt).

Kreditų gavėjų amžiaus rodiklis vartojimo kreditų rinkoje

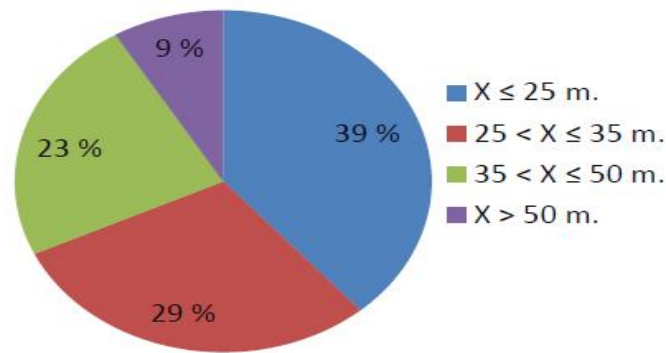
Pagal smulčiojo vartojimo kredito davėjų Lietuvos bankui pateiktą informaciją, nustatyta, kad smulkiuosius vartojimo kreditus rinkosi gana įvairaus amžiaus žmonės. Šiek tiek daugiau skolinosi moterys (55 % klientų). Vis dėlto daugiausia smulkiuosius vartojimo kreditais naudojosi ypač jauni asmenys – 36 proc. asmenų, sudariusių smulčiojo vartojimo kredito sutartis, buvo jaunesni nei 25 metų amžiaus (žr. 13 pav.), dažnai neturintys pastovaus darbo ir stabilių pajamų, todėl ir susiduriantys su sunkumais gražinant kreditą.

Šaltinis: Lietuvos bankas – vartojimo kreditų davėjų pateikta informacija

13 pav. Vartojimo kredito sutartis sudariusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių

Vartojimo kredito gavėjų visų išskolinimų (įskaitant delspinigius, netesybas ir kitas pagal sutartis mokėtinas sumas) suma 2011 m. gruodžio 31 d. sudarė 76,48 mln. litų. Sutarčių, pagal kurias buvo pradelstas mokėjimas, skaičius laikotarpio pabaigoje viršijo 41,12 tūkst. Net 39 proc. visų pradelstų mokėjimų sutarčių yra pradelsę asmenys, jaunesni nei 25 m., 29 proc. – asmenys nuo 25 iki 35 m. (žr. 14 pav.)

Šaltinis: Lietuvos bankas – vartojimo kreditų davėjų pateikta informacija

14 pav. Pradelstų sutarčių pasiskirstymas pagal kredito gavėjo amžių

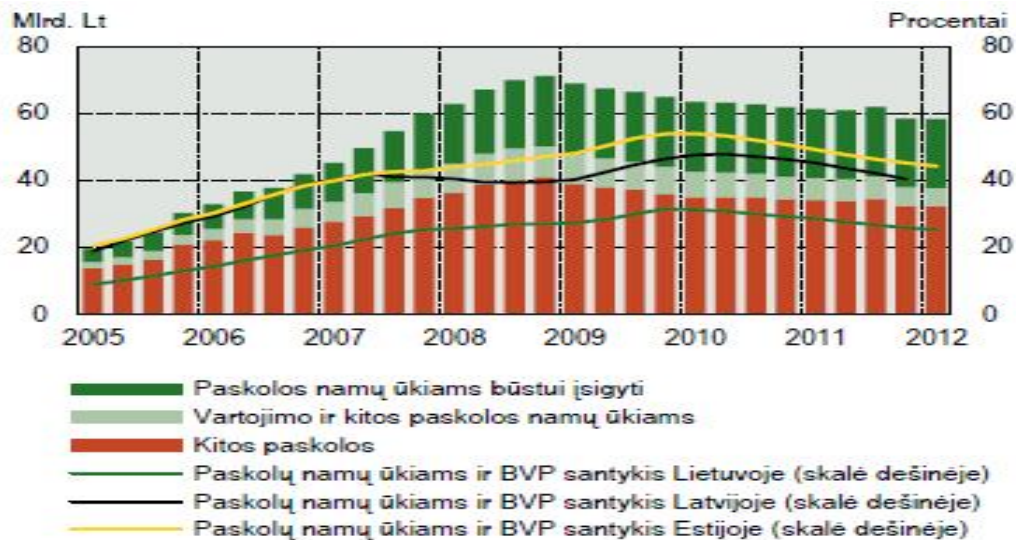
Klientui laiku negrąžinus kredito, vartojimo kredito davėjai taiko skirtingą praktiką: vienos įmonės toliau skaičiuoja palūkanas, kitos – delspinigius ar nuostolius. Didžioji kredito davėjų dalis nurodė, kad klientams yra suteikiama galimybė pratęsti vartojimo kredito grąžinimo terminą sumokėjus pratęsimo mokestį arba pratęsimo palūkanas. Tokia rinkos praktika parodo, kad įmonėse daugiau dėmesio skiriama klientų tikėtino nemokumo pasekmėms sušvelninti, bet per mažai dėmesio skiriama mokumo vertinimui prieš sudarant vartojimo kredito sutartį.

Pažymėtina, kad nors kredito istorija, amžius ir pajamos yra pagrindiniai kriterijai, kurie turėtų būti vertinami prieš suteikiant bet kokį kreditą, tačiau smulkiojo vartojimo kredito davėjų įmonės klientų mokumą vertina labai skirtingai. Kaip teigia dauguma kredito davėjų, įmanoma gauti smulkųjį vartojimo kreditą, jei klientas turi kreditą ir kitoje įmonėje, tačiau tik tuo atveju, jei įvertinus mokumą nustatoma, kad gaunamų pajamų užteks įvykdyti išsipareigojimus. Tačiau Lietuvos banko valdybos 2011 m. rugsėjo 1 d. Nutarimu Nr. 03-144 patvirtintuose Atsakingojo skolinimo nuostatuose nustatytu maksimaliu įmokos ir pajamų santykiu (40 %) vadovaujasi tik nedidelė vartojimo kredito davėjų dalis, kiti taiko jų pačių nustatytą individualų santykį (pvz., 70 %) arba siekia, kad kredito gavėjo išsipareigojimai neviršytų pajamų. Tačiau rinkoje egzistuoja ir kita praktika, kai, atliekant mokumo vertinimą, kredito gavėjo pajamos ar ankstesnė kredito istorija prieš suteikiant kreditą neįvertinama Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir kreditų biuro duomenų bazėse ar kitu būdu, todėl kreditai gali būti teikiami bedarbiams, pajamų neturintiems asmenims, o tai iš esmės prieštarauja atsakingo skolinimo principams.

Kreditų išdavimas palankiomis sąlygomis

2011 m. pagerėjusi namų ūkių finansinė padėtis ir sumažėjęs namų ūkių išsiskolinimas bankų sektoriui mažino riziką šalies finansų sistemai (žr. 15 pav.). Geresni ūkio raidos rodikliai ir įmonių veiklos rezultatai darė teigiamą įtaką namų ūkių nuotaikoms ir lūkesčiams, kartu nuo 2011 m. pradžios

iš lėto didėjęs gyventojų darbo užmokestis ir mažėjęs nedarbas, prisidėjo prie namų ūkių finansinės būklės gerėjimo. Tai darė teigiamą įtaką namų ūkių valdomam finansiniam turtui, kuris 2011 m. padidėjo daugiau negu dešimtadaliu, tačiau jo struktūra pasikeitė nedaug. Kartu namų ūkiai, didėjant gaunamoms pajamoms, 2011 m. padidino privatų vartojimą, kuris 2009–2010 m. buvo reikšmingai sumažėjęs, o tai darė įtaką spartesniam ekonomikos atsigavimui.

Šaltinis: Lietuvos bankas

15 pav. Bankų sektoriaus paskolų portfelio kaita ir namų ūkių įsiskolinimo lygis

Lietuvoje komerciniai bankai teikia įvairių rūšių kreditus. Būtina išanalizuoti kurie bankai ir kokiomis sąlygomis teikia paskolas klientams, ypač rūpima sritis smulkaus ir vidutinio verslo rėmimas, kreditų teikimas palankiomis sąlygomis.

AB Šiaulių bankas aktyviai dirba su smulkiuoju ir vidutiniu verslu, teikdamas lengvatinius kreditus. Šiaulių bankas, įgyvendindamas Europos investicijų fondo mikrofinansų priemonę „Progress“, teikia mikrokreditus labai mažoms įmonėms, individualioms įmonėms ir verslininkams. Palankiomis sąlygomis mikrokreditai teikiami moterims verslininkėms. Pagrindinės mikrokreditų teikimo sąlygos: kreditai teikiami litais ir eurais labai mažoms įmonėms, individualioms įmonėms, verslininkams; jokie kreditų suteikimo mokesčiai netaikomi; palankios finansavimo sąlygos moterų verslui; maksimali mikrokredito suma – 25 000 eurų (86 320 litų); maksimalus mikrokredito terminas – 5-eri metai; kredito grąžinimo pradžią galima atidėti iki 12 mėn. Už suteiktą mikrokreditą netaikomi kreditų suteikimo mokesčiai: dokumentų analizės mokestis; administravimo mokestis; įsipareigojimo mokestis; išankstinio grąžinimo mokestis; įkeičiamo turto įvertinimo mokestis; hipotekos ar įkeitimo lakštų parengimo mokestis; sutarties sąlygų pakeitimo mokestis – pirmas sutarties pakeitimas nemokamas.

Maži kreditai – tai valstybės remiami, palankesnėmis sąlygomis teikiami kreditai vidutinėms, mažoms ir labai mažoms verslo įmonėms, registruotoms ir pagrindinę veiklą vykdančioms Lietuvoje.

Šiaulių bankas dalyvavo ir laimėjo LR ūkio ministerijos ir UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (INVEGA) skelbtą konkursą daliai Lietuvos valstybės biudžeto asignavimų, skirtų smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimui. Verslui skatinti Šiaulių bankas mažų kreditų teikimo 1 etape išdalino 8 mln. litų valstybės skirtų lėšų ir papildomai į šią programą investavo 20 proc. nuosavų lėšų. Pagal priemonę „Mažų kreditų teikimas – 2 etapas“ Šiaulių bankui mažiems kreditams teikti skirta 35 mln. litų – didžiausia suma tarp antrame etape konkursą laimėjusių bankų.

Bendradarbiaujant su „Judus jaunimas“ – iniciatoriais Lietuvoje, bankas pristatė jauno verslo finansavimo galimybes pagal „Progress“ ir JEREMIE programas bei skatino jaunimą prisidėti prie šalies ekonominės situacijos gerinimo, įgyvendinant verslias idėjas.

UAB Medicinos bankas taip pat aktyviai remia smulkųjį ir vidutinį verslą, teikdamas mažus kreditus. Kreditai teikiami panaudojant lėšas, gautas laimėjus Ūkio ministerijos ir UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (INVEGA) skelbtus konkursus. Taip pat kreditus iš Atviro kredito fondo²⁷ ir banko lėšų bei kreditus žemės ūkiui. Pasirašyta atviros kredito linijos sutartis su INVEGA leidžia smulkioms ir vidutinėms įmonėms pasiūlyti finansavimą patrauklesnėmis sąlygomis. Svarbu ir tai, kad priemonė apima tiek trumpalaikius kreditus apyvartiniam kapitalui, tiek ilgalaikius kreditus investicijoms. Skirtos 50 mln. Lt lėšos leidžia bankui skolinti įmonėms žemesne palūkanų norma ilgam laikotarpiui, pasinaudojus INVEGA garantija ir sutaupyti, kadangi gali būti kompensuojama iki 50 proc. palūkanų. Kreditų, suteikiamų panaudojant INVEGOS fondo lėšas, skirtas priemonei „Atviras kreditų fondas“ įgyvendinti paskirtis – investicijoms ir / ar apyvartinėms lėšoms. Kredito suma – iki 2 mln. litų (arba ekvivalentas eurais). Kredito grąžinimo terminas – iki 6 metų, bet ne vėliau kaip iki 2018 m. gruodžio 31 d. Per 12 mėnesių laikotarpį vienai įmonei gali būti suteikiami ne daugiau kaip du kreditai.

Danske Bank A/S Lietuvos filialas remia projektą „Gazelės“ – tai regioninės konferencijos smulkiajam ir vidutiniam verslui. Projekte dalyvaujančios įmonės ne tik gali pristatyti savo veiklą, bet ir yra konsultuojamos įvairiais rūpimais klausimais.

AB DNB bankas savo interneto svetainėje nurodo kreditus ūkininkams palankiomis sąlygomis: DNB greitis ūkininko kreditas – ūkininkams ir žemės ūkio įmonėms, skirtas apyvartiniam kapitalui finansuoti bei pasėlių draudimo įmokai sumokėti; ilgalaikis kreditas jauniems ūkininkams – iki 40 metų amžiaus klientams išduodami žemės ūkio paskirties žemei įsigyti. Ilgalaikiai kreditai žemės ūkio paskirties žemei įsigyti išduodami iki 25 metų laikotarpiui.

AB SEB bankas bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos finansų ministerija teikiant būsto kreditus valstybės remiamoms jaunoms ir mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Nuo 2006 metų bankas dalyvauja valstybinėje daugiabučių namų modernizavimo programoje, kurios tikslas – atnaujinti daugiabučius namus ir suteikti bendrijoms galimybę gauti banko kreditą ir valstybės paramą.

²⁷ Atviras kreditų fondas – tai INVEGOS fondo, įsteigto 2009-04-07 Finansavimo sutartimi, finansinės inžinerijos priemonė „Atviras kreditų fondas“ (AKF). <http://www.invega.lt/lt/paslaugos/lengvatines-paskolos/atviras-kreditu-fondas.htm>

AB SEB banko dėmesys smulkiąjam verslui yra labai svarbus. Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtra ir klestėjimas yra sveikos ekonomikos ypatumas. Bankas aktyviai prisideda prie SVV plėtros šiam sektoriui teikdamas kreditus ir ekspertinę paramą. SEB bankas teikia kreditus mažoms ir vidutinėms įmonėms, naudodamas savas ir 2007–2013 metų Ekonomikos augimo veiksmų programos lėšas, kurios yra skiriamos iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų pagal JEREMIE (*Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises*) iniciatyvą. Iš viso pagal šią programą kartu su SEB banko lėšomis Lietuvos įmonėms finansuoti skiriama 80 mln. eurų (276 mln. litų). Smulkiąjam ir vidutiniam verslui finansuoti iš JEREMIE fondo, kurį administruoja Europos investicinis fondas, skiriama 40 mln. eurų (138 mln. litų). Tokią pat sumą skiria ir SEB bankas.

Darbo užmokesčio skirtumai Lietuvoje, pajamų lygibė

13 lentelėje pateikti svarbiausi socialiniai rodikliai Lietuvoje, atspindintys esamą situaciją. Toliau analizuojama gaunamų pajamų lygibė ir darbo užmokesčio skirtumai.

13 lentelė. Pagrindiniai socialiniai rodikliai Lietuvoje

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio dydis (Lt)	Įsigaliojimo data
Minimalioji mėnesinė alga (MMA)	1000	2013-01-01 (Žin., 2012, Nr.152-7772)
Minimalusis valandinis atlygis	6,06	2013-01-01 (Žin., 2012, Nr.152-7772)
Bazinė mėnesio alga (BMA)	122	2009-09-01 (Žin., 2009, Nr.100-4187)
Vidutinis darbo užmokestis šalies ūkyje 2012 m. III ketv. (bruto)	2171,0	2012-11-28 (Informac. Pran.,2012,Nr.95)
Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija	360	2008-08-01 (Žin., 2008, Nr. 83-3307)
Valstybinių pensijų bazė	200	2008-01-01 (Žin., 2007, Nr. 138-5674)
Ribinis valstybinės pensijos dydis	650	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 158-7157)
Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinaį socialinio draudimo stažą 2013 m. 1 mėn.	843,80	
Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija 2013 m. 1 mėn.	816,51	

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba

Minimalus mėnesinis atlyginimas (MMA) Lietuvoje nuo 2005 metų kilo, tai patvirtina statistiniai duomenys: 2005-07-01 jis sudarė 550 Lt, 2006-07-01 – 600 Lt, nuo 2007-07-01 pakilo 100 Lt iki 700 Lt, nuo 2008-01-01 iki 800 Lt. 2012 metais rugpjūčio pirmą dieną MMA sudarė 850 Lt. Nuo 2013 metų sausio pirmos dienos priimtas nutarimas kelti minimalų darbo užmokestį iki 1000 Lt. Tendencija rodo, kad minimalūs mėnesiniai atlyginimai pamažu vis augo, tačiau visų pirma būtina įvertinti ir tai, kad per aštuonerius metus ekonomikoje ir rinkoje kito ir kiti veiksniai, tokie kaip: prekių ir paslaugų kainos, pabrėžtinai infliacijos poveikis, pasaulinės finansų krizės įtaka ir panašiai. Antras svarbus faktorius yra tai, kad šiuo metu esantis MMA 1000 Lt – tai neįvertinus mokesčių, atskaičius

mokesčius darbuotojai gautų 824,50 Lt per mėnesį. Žinoma tai yra subjektyvu spręsti ar tai pakankamas darbo užmokestis Lietuvoje gyvenantiems piliečiams, ar ne.

Galima vertinti atotrūkį tarp statistinio minimalaus mėnesio atlyginimo 1000,00 Lt ir vidutinio darbo užmokesčio šalies ūkyje 2171,00 Lt. Jis yra pakankamai aukštas, remiantis prielaida, kad atlyginimų skirtumas tarp vadovų ir specialistų, paprastų darbuotojų egzistuoja didelis.

Šią situaciją galima palyginti su Šveicarijos – vienos turtingiausių valstybių Europoje pavyzdžiu.

Šveicarija yra turtinga valstybės, tačiau joje taip pat yra daug žmonių, turinčių darbą, bet gyvenančių žemiau skurdo ribos. Šveicarai jiems įprastu būdu – federaliniu referendumu – planuoja spręsti minimalios algos įvedimą šalyje ir didžiausios algos „lubų“ nustatymą. Įstatymais siekiama įtvirtinti, kad skirtumas tarp mažiausio ir didžiausio atlyginimo įmonėje neviršytų 12 kartų. Per pastaruosius kelis dešimtmečius šalyje atsirado didžiulis atlyginimų atotrūkis tarp darbuotojų. Jei prieš 30 metų įmonės vadovas uždirbo apie 30 kartų daugiau nei jo įmonėje mažiausius atlyginimus gavę darbuotojai, šiandien kai kurių vadovų atlyginimai yra per 1 000 kartų didesni nei darbuotojų. Visgi darbdavių asociacijos priešinasi minimalios algos nustatymui. Jų teigimu, tai blogas sprendimas, nes skirtinguose ekonomikos sektoriuose yra skirtingos sąlygos ir poreikiai, taip pat egzistuoja dideli atlyginimų ir pragyvenimo kaštų skirtumai. Darbdaviai įsitikinę, kad minimali alga galėtų būti nustatyta kaip dalis kolektyvinio darbdavio ir darbuotojo susitarimo, tačiau kad tai neturėtų būti teisinis įpareigojimas.

Šveicarijos darbdavių pozicija prieštarauja pastaruosius kelis dešimtmečius didžiojoje Europos dalyje įsitvirtinusioms tendencijoms. Tik Vokietija, Austrija, Šveicarija ir Skandinavijos šalys kol kas neturi įstatymuose įtvirtintos minimalios algos. Tačiau Skandinavijos šalys turi kolektyvinius darbdavių ir darbuotojų susitarimus kurie garantuoja minimalią algą faktiškai visiems darbuotojams.

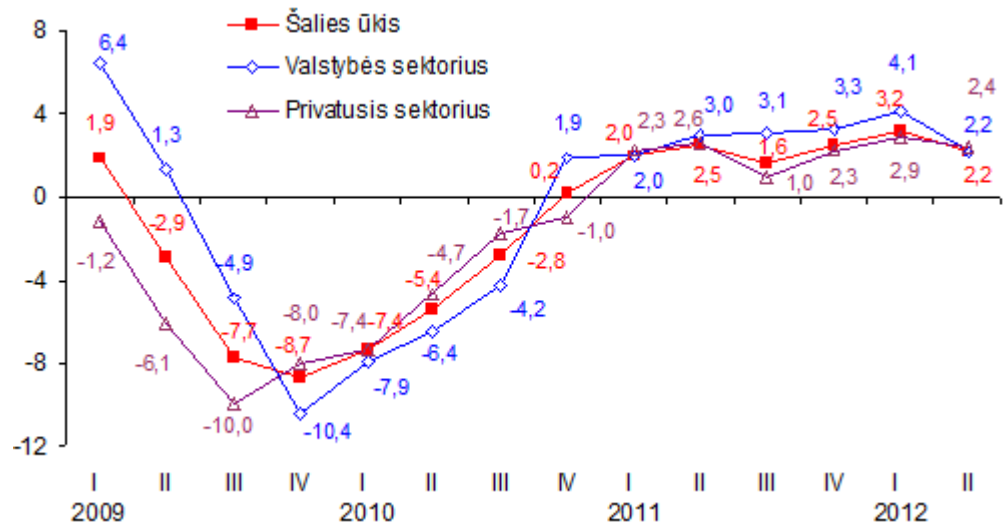
Šalių, kaip pavyzdžiui, Prancūzijos, kuriose minimali alga buvo įvesta jau prieš kurį laiką, patirtis rodo, kad tai – teisingas sprendimas. Be minimalaus atlyginimo nustatymo Prancūzijoje būtų didesnė socialinė nelygybė ir daugiau skurdo, tačiau iki šiol keliami klausimai apie minimalios algos nustatymo įtaką užimtumui, mat kai kurios bendrovės linkusios riboti darbuotojų skaičių, kad nereikėtų prisiimti minimalios algos ir su ja susijusių socialinių garantijų kaštų.

Lietuvoje Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis²⁸ šalies ūkyje (be individualiųjų įmonių) antrąjį 2012 m. ketvirtį sudarė 2153,6 lito, valstybės ir privačiajame sektoriuose – atitinkamai 2279,7 ir 2077,2 lito.

²⁸ Bruto darbo užmokestis – atlyginimas pinigais, apimantis tiesiogiai darbdavio darbuotojui mokamą pagrindinį darbo užmokestį ir papildomą uždarbį, įskaitant darbuotojo mokamas socialinio draudimo įmokas ir gyventojų pajamų mokesčių. Neįskaitoma materialinė, laikino nedarbingumo pašalpa, mokama neatsižvelgiant į finansavimo šaltinį, kompensacija už nepanaudotas kasmetines atostogas, išeitinė išmoka ir pan.

Neto darbo užmokestis – atlyginimas pinigais, apimantis tiesiogiai darbdavio darbuotojui mokamą pagrindinį darbo užmokestį ir papildomą uždarbį, atskaičius darbuotojo mokamas socialinio draudimo įmokas ir gyventojų pajamų mokesčių. Realiojo darbo užmokesčio indeksas – santykinis rodiklis, kuriuo išreiškiamas neto darbo užmokesčio pokytis, pašalinus vartojimo prekių ir paslaugų kainų pasikeitimo įtaką.

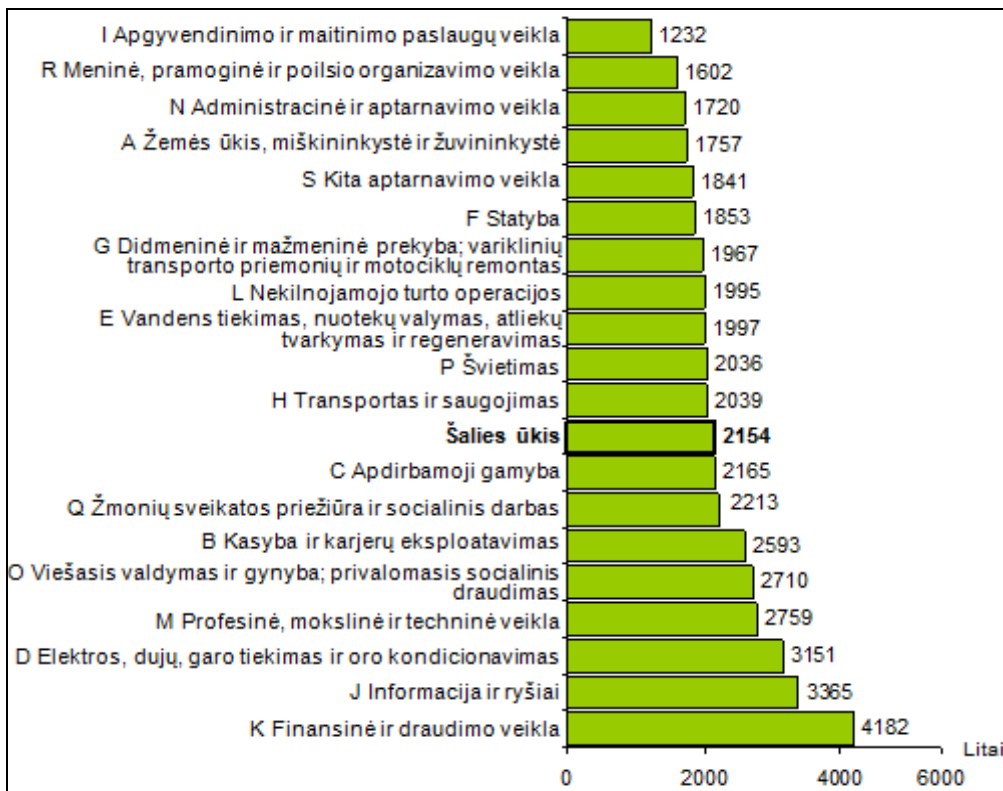
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis šalies ūkyje antrąjį 2012 m. ketvirtį sudarė 1673,2 lito, valstybės sektoriuje – 1765,3 lito, privačiajame – 1617,5 lito.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

16 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal sektorius 2009–2012 m. ketvirčiais
Pokyti, palyginti su atitinkamu praėjusių metų ketvirčiu, %

Iš 16 grafiko matyti, kad vidutinis darbo užmokestis didėjo 2011 m. ir 2012 m., palyginus su ankstesniais metais. Darbo užmokesčio didėjimą privačiajame sektoriuje labiausiai lėmė kilęs paslaugų sektoriaus darbo užmokestis – daugiausia prekyboje, informacijos ir ryšių, transporto ir saugojimo veiklose. Jis visus metus kilo ir kitose privačiojo sektoriaus ekonominėse veiklose – pramonėje, statyboje ir žemės ūkyje. Atlyginimų padidėjimui privačiajame sektoriuje įtakos turėjo mokamos nereguliosios išmokos: vienkartinės priemokos, premijos, priedai ir kt. Metų pabaigoje jos lėmė daugiau kaip pusę privačiojo sektoriaus darbo užmokesčio padidėjimo. Tikėtina, kad nereguliosios išmokos didėjo kur kas labiau nei pastovusis darbo užmokestis todėl, kad įmonės, esant netikrumui dėl ūkio raidos, darbuotojus dažniau skatino papildomomis išmokomis, užuot padidinusios pastovųjį darbo užmokestį. Valstybiniame sektoriuje darbo užmokestį labiau didino pastovusis atlyginimas negu nereguliosios išmokos. Didžiausią įtaką šio sektoriaus darbo užmokesčio didėjimui turėjo jo ūgtelėjimas sveikatos priežiūros, švietimo, transporto ir saugojimo, viešojo valdymo veiklose.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

17 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal ekonominės veiklos rūšis antrąjį 2012 m. ketvirtį

17 pav. pateikiamas vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal ekonominės veiklos rūšis antrąjį 2012 m. ketvirtį rodo, kad finansinėje ir draudimo veikloje vyrauja didžiausias vidutinis darbo užmokestis. Iš tiesų finansinėse įstaigose dirba labai daug kvalifikuotų specialistų, ekonomistų, maklerių, dilerių. Jų darbo veiklos atsakomybė yra palyginus labai didelė, nes susijusi su finansais, klientų patikėtomis ir disponuojamomis lėšomis.

Tačiau visuomenėje vyrauja nuomonė, kad darbo užmokesčio fondų atotrūkis tarp skirtingos srities specialistų, tarp vadovų ir eilinių darbuotojų vis dėl to yra pakankamai didelis. Todėl vidutinis statistinis darbo užmokestis gali pasirodyti ir labai aukštas, nes skaičiuojamas lyginant visos darbo jėgos rezultatus.

Taigi Lietuvoje egzistuoja pajamų nelygybė, įvertinama kaip atotrūkis tarp minimalios mėnesio algos ir vidutinio statistinio darbo užmokesčio rodiklio. Vidutinis darbo užmokesčio rodiklis turi būti vertinamas labai objektyviai. Nebūtinai jis parodo, kad Lietuvoje šis rodiklis yra pakankamai aukštas: statistiniai duomenys, kurie įtraukiami į šį rodiklį yra tiek mažus atlyginimus gaunantys asmenys, tiek specialistai, profesionalūs darbuotojai, tiek ir vadovų atlyginimai. Lietuvoje egzistuoja labai didelis atotrūkis tarp eilinių darbuotojų ir vadovų darbo užmokesčių. Centrinės ir Rytų Europos šalių ekonomikos auga itin sparčiai, iššūkių nebijančių vadovų poreikis šiame regione tampa itin didelis ir gabių vadovų stinga visame pasaulyje. Tai lemia, kad įmonės pasirengusios vadovams mokėti

papildomai, vien tam, kad juos išsaugotų. Politika teisinga, tačiau vis dėl to didelis darbo užmokesčių diferencijavimas neatitinka socialiai atsakingos visuomenės bruožų.

Bankų patikimumo vertinimas ir informacijos atskleidimo reikalavimai

Bankų sugebėjimui stabiliai ir patikimai veikti gali būti naudojamas kompleksas priemonių. Jas visas aprašyti yra sudėtinga, nes bankų patikimumą lemia daugelis veiksnių: banko dydis, infrastruktūra, atliekamų paslaugų spektras, rizikos valdymo sistema, informacinių technologijų kokybė ir pan. Paminėtini svarbiausi veiksniai, kurie leidžia spręsti apie banko patikimumą.

Bankų sėkmė daugiausia priklauso nuo visuomenės pasitikėjimo. Tik nedaugeliui bankų paslaugų vartotojų yra žinoma, kokiais rodikliais remiantis gali būti vertinamas bankų patikimumas. Lietuvos gyventojams dar labai trūksta ekonominių ir finansinių žinių. Supratimas apie finansų rinkas, finansų institucijų ekonominį patikimumą taip pat nėra labai aukšto lygio. Bankų patikimumo vertinimą galima suskirstyti į dvi vertinimo sistemas:

1. Vidinio vertinimo sistemos

- Bendrieji rodikliai: kapitalo pakankamumas, likvidumas ir kiti riziką ribojantys normatyvai, ROA²⁹, ROE³⁰, pelningumas, efektyvumas ir kt.
- Kokybiniai rodikliai: paskolų portfelio dydžio ir kokybės santykiniai rodikliai, išskiriant neveiksnių paskolų dalis, finansavimo spraga (neigiamas skirtumas, gaunamas iš numatomų pinigų įplaukų sumos atėmus numatomų pinigų išmokų sumą) ir kt.

2. Išorinio vertinimo sistemos:

- Agentūrų reitingai („Mood‘ys“, „Standard and Poor‘s“, „Fitch Ratings“)
- Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodika ir rezultatai
- Bankų įvaizdis
- Banko akcininkai (patirtis, veikla, reputacija)
- Tarptautinių audito kompanijų nuomonė apie finansinių ataskaitų sudarymo teisingumą ir kt.

Visuomenė bankus gali vertinti pagal viešai skelbiamas finansines ataskaitas (balansinę ataskaitą, pelno ir nuostolio ataskaitą ir kt.) ir pagal jų apskaičiuotus rodiklius. Vienas iš svarbiausių bankų, kaip reikšmingos finansų rinkos dalyvio, etikos požiūriu veiksnių yra teisingas informacijos pateikimas priežiūros institucijai ir visuomenei. Lietuvos bankas yra nustatęs visuomenei skelbiamos

²⁹ Įmonės turto pelningumas (angl. *Return on assets, ROA*) – įmonės turto pelningumas, skaičiuojamas grynąjį pelną dalinant iš ataskaitinio laikotarpio pabaigoje esančios turto sumos.

³⁰ Nuosavo kapitalo pelningumas arba nuosavo kapitalo grąža (angl. *Return on equity, ROE*) – nuosavo kapitalo pelningumas, skaičiuojamas grynąjį pelną dalinant iš ataskaitinio laikotarpio pabaigoje esančios akcininkų nuosavybės.

informacijos reikalavimus. Tokia informacija padeda banko klientams, investuotojams, indėlininkams geriau įvertinti finansinę bankų būklę. Informacijos atskleidimo reikalavimai komerciniams bankams Lietuvoje pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. Informacijos atskleidimo reikalavimai bankams

Bendri reikalavimai	Lietuvos bankas nurodo, kad informacija visuomenei būtų skelbiama tinkamai ir laiku, ir už tai atsakinga bankų valdyba. Visuomenei skelbiama informacija turi atitikti tarptautinėje praktikoje pripažintus informacijos kokybės reikalavimus: svarbumo, patikimumo, palyginamumo, tikrumo ir teisingumo. Pagrindinis principas, kuriuo bankai turi vadovautis yra informacijos svarbumas. Informacija apie banko veiklą yra svarbi jei jos neatskleidus, atskleidus neišsamiai arba neteisingai, informacijos vartotojai gali priimti neteisingus sprendimus. Bankas viešai skelbia informaciją, vadovaudamasis banko valdybos patvirtinta informacijos skelbimo visuomenei politika, kurioje apibrėžta: kokia informacija laikoma svarbia; kokia informacija yra slaptai jos atskleidimas galėtų pakenkti banko konkurencingumui; informacijos skirstymas pagal vartotojų kategorijas; skelbimo periodiškumas ir operatyvumas, kokiomis priemonėmis skelbiama (periodinėje spaudoje, interneto svetainėse, publikuojamuose leidiniuose ir kt).
Informacija, susijusi su kredito rizika	Bankai pagal LB reikalavimus turi atskleisti tokią informaciją, susijusią su kredito rizika. Principus, kaip bankas įvertina pozicijų (balanso straipsnių) vertės sumažėjimą; pradelstų pozicijų ir pozicijų, kurių vertė yra sumažėjusi, apibrėžimus; vertės koregavimo išlaidas ir specialiuosius atidėjinius; pozicijų grupių pasiskirstymą: pagal ekonomines veiklos rūšis, pagal terminą iki sandorio galiojimo pabaigos. Bankai taiko skirtingus kredito rizikos vertinimo metodus: bazinio indikatoriaus, standartizuotą ir vidaus reitingais pagrįstą metodą. Atskiriems taikomiems metodams yra tam tikri reikalavimai.
Informacija, susijusi su operacine rizika	Viena iš svarbių problemų yra informacinių sistemų patikimumas. Jis kaskart įgauna vis didesnę prasmę, ypač sparčiai vystantis elektroninei bankininkystei, didėjant banko kortelių skaičiui. Jeigu bankas taiko pažangų operacinės rizikos vertinimo metodą, skaičiuojant kapitalo, reikalingo operacinei rizikai padengti, poreikį, atskleidžia informaciją apie Lietuvos banko leidimą naudoti tokį metodą. Jeigu bankas bendrai taiko skirtingus operacinės rizikos vertinimo metodus, turi apibūdinti, kokių mastu skirtingi metodai yra naudojami.

Šaltinis: Jasevičienė F. Finansų įstaigų veikla ir etika ir LR Lietuvos banko informacija

Įvertinti bankų patikimumą padeda reitingų agentūrų „Mood‘ys“, „Standard and Poor‘s“, „Fitch Ratings“ nustatyti reitingai bei veiklos perspektyvos. Vyksta daug diskusijų dėl kai kurių reitingo agentūrų nustatomų reitingų teisingumo. Nustatyti aukšti reitingai ir teigiamos veiklos perspektyvos ypač daug sukėlė kaltinimų vienai iš agentūrų, kai bankrutavo vienas iš didžiausių JAV bankų „Lehman Brothers“. Šis bankas turėjo aukščiausią AAA reitingą. (Reitingų lentelė pateikiama 1 priede).

Siekiant sugriežtinti reikalavimus reitingo agentūroms, pradedama vykdyti jų priežiūra. Kai kurie reikalavimai yra numatyti Europos Komisijos komunikate dėl kredito reitingų agentūrų³¹. Nauji reikalavimai apibrėžti atitinkamame 2012 m. ES reglamente. Komunikate teigiama: „Labiausiai rūpinamasi kredito reitingų agentūrų teikiamų paslaugų patikimumu, kokybe. Kredito reitingų agentūros, teikdamos reitingus, turi remtis nuodugnia turimos informacijos analize ir nuolat kontroliuoti savo informacijos šaltinių patikimumą. Tai reiškia, kad kredito reitingai prireikus turi būti

³¹Komisijos komunikatas dėl kredito reitingų agentūrų: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:059:0002:0006:LT:PDF>

2012 m. ES reglamentas: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0367:FIN:LT:PDF>

reguliariai atnaujinami. Kad būtų užkirstas kelias prekybai vertybiniais popieriais, pasinaudojant viešai neatskleista informacija ir manipuliavimu“.

Tarptautinės organizacijos, o ir užsienio šalių žiniasklaidos priemonės taip pat vertina bankų patikimumą. Tarptautinis verslo ir finansų žurnalas „Global Finance“ SEB banką išrinko geriausiu 2012 metų banku Lietuvoje. Tokį pat įvertinimą SEB gavo ir Latvijoje. Pagrindiniai kriterijai, pagal kuriuos „Global Finance“ ekspertai vertina finansų institucijas yra turto augimas, pelningumas, strateginės partnerystės santykiai, klientų aptarnavimo kokybė, konkurencinių kainų politika ir paslaugų naujovės.

Bankų patikimumas taip pat priklauso nuo pagrindinių bankų akcininkų reputacijos, jie skiria bankų vadovus, kurie yra atsakingi už banko veiklą. Banko akcininkai privalo akcininkų teisėmis naudotis ir pareigas vykdyti taip, kad bankas veiktų stabiliai ir patikimai.

Banko patikimumą galima vertinti pagal tarptautinių audito kompanijų pateiktą ataskaitą, išvadas ir suformuotą nuomonę apie banko finansinių ataskaitų sudarymo teisingumą. Kaip parodė AB banko Snoras pavyzdys, šį banką auditavusi tarptautinė audito kompanija, atlikdama auditą, neatkreipė dėmesio į šio banko galimą riziką, susijusią su banko specifiška (vykdomas operacijas Rusijoje ir kitose ne ES šalyse), ir suformavo teigiamą nuomonę apie audituotą banką, tuo iš dalies suklaidino visuomenę ir banko klientus.

Tam tikrų abejonių, ar bankas yra patikimas, gali atskleisti agresyvi reklama. Pavyzdys Banko Snoras agresyvus reklamavimasis. Pastaruosius metus, ypač prieš banko bankrotą, buvo skelbiamos įvairios proginės ir neproginės akcijos apie indėlių priėmimą su didesnėmis palūkanomis. Dažnai buvo pabrėžiama, kad tai patikimas bankas. Taigi šis ir daugelis kitų pavyzdžių rodo, kad jei bankas labai intensyviai reklamuoja, taip pat galima suabejoti jo patikimumu.

Nešališkas finansinis švietimas

Ekonominis ir finansinis švietimas yra reikšminga Lietuvos banko ir komercinių bankų veiklos sritis, svarbi skatinanti pasitikėjimą Lietuvos Respublikos pinigų sistema, valstybės centriniu banku, siekiant užtikrinti visos finansų sistemos stabilumą ir formuojant teigiamus šalies ūkio lūkesčius. Ekonominis švietimas sudaro sąlygas gerinti bendrą visuomenės supratimą apie vykstančius ekonominius procesus, padeda ugdyti žmonių įgūdžius, susijusius su tinkamu rizikos įvertinimu, finansinių paslaugų ir produktų pasirinkimu. Finansų ir ekonomikos žinios yra pagrįstų asmeninių finansinių sprendimų pamatas, todėl yra svarbios kiekvienam žmogui, nepriklausomai nuo amžiaus, gyvenamosios vietos ar vykdomos veiklos. Kartu ekonominis švietimas netiesiogiai prisideda ir prie finansinio stabilumo. Finansinių klausimų išmanymas lemia didesnę žmonių pasitikėjimą finansų sistema, pagrįstų lūkesčių formavimą ir gebėjimą adekvačiai reaguoti į kintančią ekonominę situaciją. Išprusę žmonės yra labiau linkę reaguoti į priežiūros institucijų išpėjimus apie riziką, geba išžiūrėti

ekonomikos siunčiamus signalus ir priimti atitinkamus sprendimus. Turėdami pamatinių žinių tokie žmonės yra reiklesni paslaugų tiekėjams, todėl skatina didesnę jų konkurenciją, naujovių diegimą ir kokybės kontrolę.

Lietuvos bankas įvairiais būdais ir priemonėmis skatina gyventojų ekonominį švietimą ir kelia jų ekonominį raštingumą. Lietuvos bankas yra išleides nemažai knygų, prisidėjo rengiant mokykloms skirtus vadovėlius, nuolat rengia ir platina šviečiamojo pobūdžio informacinius leidinius įvairioms tikslinėms grupėms. Banko tarnautojai dalyvauja viešose diskusijose, skelbia straipsnius spaudoje ir internete, skaito paskaitas universitetų studentams, organizuoja seminarus žurnalistams, verslininkams, kitoms tikslinėms grupėms apie valstybės makroekonominę padėtį, finansus ir bankininkystę. Lietuvos bankas leidžia mokslinį leidinį „P pinigų studijos“, interneto svetainėje nuolat skelbia aktualius duomenis ir juos paaiškinančius komentarus.

Komercinių bankų finansinio švietimo veikla

AB „Swedbank“ 2009 metais įkūrė asmeninių finansų instituto padalinį Lietuvoje siekdamas didinti gyventojų finansinį raštingumą. Jis veikia kaip nepriklausoma „Swedbank“ banko dalis. Asmeninių finansų institutas nuolat analizuoja visas sritis, įvykius ir procesus, turinčius įtakos namų ūkių finansams, atidžiai stebi ir tiria gyventojų finansinės situacijos pokyčius bei šviečia visuomenę asmeninių finansų valdymo klausimais. 2011 metais Asmeninių finansų institutas organizavo renginius ir susitikimus, platino pranešimus, kuriuose dalinosi gyventojams aktualia finansine informacija, ekonomikos apžvalgomis ir patarimais, kaip reikėtų valdyti savo finansus. Institutas taip pat aktyviai bendrauja su socialinio tinklo „Facebook“ lankytojais, atsako į jiems rūpimus klausimus, diskutuoja įvairiais finansiniais klausimais.

AB „Swedbank“ skiria daug dėmesio jaunosios kartos finansiniam švietimui. Atskiroms jaunimo amžiaus grupėms bankas organizuoja veiklas, ugdančias supratimą apie bankininkystę ir finansus, stengiasi pasiekti jaunimą jiems patraukliausiais būdais ir keliais. Jaunoji karta ugdoma būti finansiškai išsilavinusi ir atsakinga. „Swedbank“ jau keletą metų vykdo jaunimo programą ZOOM, skirtą moksleivių ir studentų finansų valdymo ir investavimo įgūdžiams ugdyti kūrybingumui skatinti. Skatina visuomenę dalintis žiniomis ir patirtimi su jaunąja karta: kartu su telekomunikacijų bendrove „Omnitel“ sukūrė ir pasiūlė visuomenei platformą www.kamtoreikia.lt. Per 2012 metus prie iniciatyvos prisijungė 331 mokykla, 573 mokytojai, 72 įmonės, 347 praktikai, įvyko 169 mokinių ir įvairių profesijų atstovų susitikimai. „Swedbank“, aktyviai prisidedamas prie gabių, aukštus pasiekimus ir motyvaciją turinčių Lietuvos vaikų ugdymo 2007 metais tapo generaliniu „Nacionalinės moksleivių akademijos“ rėmėju. Šio projekto misija - stiprinti Lietuvos intelektinį potencialą, investuojant į vaikus ir sudaryti jiems sąlygas gauti tokias švietimo paslaugas ir dalykinių, asmenybės ugdymo žinių bei gebėjimų, kurių jie neturi galimybės įgyti įprastų pamokų metu. „Swedbank“

specialistai aktyviai prisideda prie Akademijos ekonomikos programos plėtojimo bei perduoda sukauptas žinias ir patirtį moksleiviams, jų mokytojams, skaitydami paskaitas kasmetinių sesijų metu. „Swedbank“ teikia didelę reikšmę vaikų ir jaunimo švietimui bei ugdymui, todėl kartu su „Lietuvos Junior Achievement“ įgyvendina jaunimo verslumo skatinimo ir ekonominio švietimo projektus. Remia kompiuterinio modeliavimo čempionatą „Bankų konkurencija“, taip pat organizuoja moksleivių ekskursijas į banką. „Lietuvos Junior Achievement“ diegia rinkos ekonomikos mokomasias programas Lietuvos mokyklose, pagal kurias mokosi apie 20 tūkst. moksleivių. Neatskiriama „Lietuvos Junior Achievement“ programų dalis yra dalyvių finansinio raštingumo ugdymas, prie kurio įgyvendinimo daug prisideda bankas.

Danske Bank A/S Lietuvos filialas – aktyvus visuomenės narys, siekiantis prisidėti prie socialinės raidos ir gerovės augimo, didinti visuomenės finansinį raštingumą. Dėl šių priežasčių nuolat organizuoja edukacinius renginius. Finansinio raštingumo olimpiada – 2011 m. pirmą kartą Lietuvoje organizuota tokio pobūdžio kasmetinė iniciatyva mokyklinio amžiaus vaikams. Projektą įgyvendinti padėjo finansinio savarankiškumo mokykla, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos bankas bei Lietuvos Edukologijos universiteto Socialinės komunikacijos institutas. Projektas „Pažink banką“ – tai ketvirtus metus tęsiamas projektas, kurio tikslas suteikti vaikams finansinio raštingumo pradmenis. Renginių metu patys mažiausieji yra supažindinami su bankų veikla, pinigų istorija ir finansinio raštingumo pradmenys pristatomi per žaidimus ir kūrybines užduotis, o vyresnieji dalyvauja susitikimuose su banko specialistais, išbando savo finansines žinias protų kovose. „Pinigėnai“ yra „Danske Bank“ grupės bendradarbiaujant su patyrusiais ekspertais sukurtas edukacinis žaidimas „Moneyville“ lietuviška versija. Žaisdami vaikai sužino, iš kur gaunami pinigai, kokia jų vertė, kaip reikia taupyti ir pasirinkti prioritetus. „Misija: Pinigai“ – tai edukacinis žaidimas „Control Your Money“ lietuviška versija, skirta 10 – 15 metų moksleiviams. Žaidimas yra sudarytas iš 8 misijų, kurių metu vaikai siekia įgyvendinti konkrečius tikslus bei valdyti pinigus: taupyti, planuoti, sudaryti biudžetą, naudotis skirtingomis valiutomis, investuoti bei įvairiais finansiniais instrumentais. „Jaunojo kolegos“ programa įgyvendinama bendradarbiaujant su organizacija „Lietuvos Junior Achievement“. Kviečiame mokinius užsukti į svečius ir keletui valandų tapti darbuotojų kolegomis, susipažinti su banko veikla, pamatyti, kokių įgūdžių reikia norint dirbti banke.

Sukaukęs daug žinių apie verslą, DNB bankas siekia jomis dalytis ne tik remdamas, bet ir kurdamas įvairius projektus, skatinančius pokyčius. DNB bankas yra ISM 100 Talentų programos partneris. Kiekvienais metais, vadovaudamasis savo vertybėmis ir įvertinęs studentų gabumus, bankas skiria stipendiją 4 jauniems žmonėms. DNB bankas inicijavo edukacinį projektą LIFTAS, siekdamas palaikyti jaunimo iniciatyvas ir skatinti domėtis verslumu, semtis praktinių žinių apie verslo idėjų įgyvendinimą dar mokyklos suole. DNB bankas yra konkurso „Pardavimų guru“ mecenatas, nes siekia

atrasti talentų įvairiose srityse, aktyviai domisi studentų sugebėjimais žinias pritaikyti praktikoje ir skatina nebijoti konkurencijos. DNB bankas yra aljanso „Langas į ateitį“ partneris, taip aktyviai prisidėdamas prie informacinės visuomenės kūrimo, keldamas interneto naudojimo Lietuvoje lygį ir šviesdamas naujus interneto vartotojus, kad jie galėtų pasinaudoti visais interneto teikiamais privalumais. Bankas remia Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungą ir yra jos partneris, nes siekia, kad iškiliausi jaunieji mokslininkai savo žinias ir įgūdžius panaudotų keičiant Lietuvos ateitį ir kuriant šalių reprezentuojančius produktus. bankas remia projektą „Verslo virusas“, nes žino, kaip šalies ekonomikai svarbu skatinti jaunas verslo iniciatyvas ir kurti naujas darbo vietas. Taip pat, sėkmingai vykdydamas veiklą, DNB bankas savo patirtimi ir geros verslumo praktikos pavyzdžiais dalinasi su jaunais pradedančiais verslininkais. DNB bankas yra projekto „Smart Start“ partneris, nes tiki, kad svarbiausia pradedant verslą yra žinios ir geras verslo planas, todėl skatina pradedančiuosius verslininkus gerai pasiruošti sėkmingam startui.

3.3. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis

Socialinės atsakomybės vertinimo modelio pasirinkimas priklauso nuo konkrečios veiklos, sektoriaus, šalies ekonominio išsivystymo ir gerovės lygio.

Išanalizavus įmonių socialinės atsakomybės modelius bei Lietuvos bankų socialinės atsakomybės būklę jų veiklos kontekste sudaromas aiškinamasis suinteresuotų šalių dialogo ir sprendimų priėmimo modelis, pavaizduojamos socialinės atsakomybės sritys (2 priedas).

Modelis aiškinamas šiais etapais:

1. nustatomas detalumo lygis arba bendri elementai, turintys įtakos sprendimų priėmimui (suinteresuotos šalys, suinteresuotų šalių dialogo praktika, kontekstas, vadybinis atsakas ir įvykiai);
2. Lygmens pasirinkimas (šalis, kompanija, individas);
3. Socialinės atsakomybės strategijos formavimas ir jos įgyvendinimas (vertybės, alternatyvos, strategija, kontrolė, rezultatas).

Taikant šį apibendrintą modelį finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimui buvo analizuojami finansinių institucijų veiklos rodikliai (3 priedas). Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis remiasi sąsaja tarp paskolų išdavimo sąlygų ir vartotojų kreditingumo. Šis principinis modelis grindžiamas šiais ekonominiais ir socialiniais veiksniais: mažos paskolų palūkanų normos (low interest on loans); išduodamos mažos paskolos (small loans microcredits); kredito gavėjų amžius (borrower's age); kreditai palankiomis sąlygomis (loans on favorable terms); pajamų lygybė (income equality); informacijos atskleidimas (submission of information); banko patikimumo rodiklis (reliability); nešališkas finansinis švietimas (unbiased financial education).

Modifikuojant antroje magistro darbo dalyje pateiktą Organizacijos socialinės atsakomybės modelį ir apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus sudaromas finansinių institucijų socialinės atsakomybės aprašomasis modelis (žr. 15 lentelę). Šis modelis apima keturių atsakomybės rūšių: ekonominės ir finansinės, įstatyminės, moralinės ir laisvo pasirinkimo atsakomybių analizę, pateikiant aprašymą, nurodant pagrindinius veiksnius ir rodiklius, rezultatą ir rekomendacinio tipo pasiūlymus.

15 lentelė. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo aprašomasis modelis

Atsakomybė	Aprašymas	Veiksniai/Rodikliai	Rezultatas	Pasiūlymai
Ekonominė ir finansinė atsakomybė	Kiekvienos finansų įstaigos veiklos tikslas – teikti paslaugas. Tačiau pelno siekimas neturi užgožti etikos ir moralės normų laikymosi, kuris teigiamai veikia darbo našumą ir rezultatus.	Bankų turto ir įsipareigojimų struktūra; mažos išduodamų kreditų palūkanų normos; kreditų išdavimas palankiomis sąlygomis; nedarbo lygis šalyje; vartojimo kreditai – mažos paskolos; vartojimo kredito gavėjų amžiaus rodiklis; darbo užmokesčio skirtumai Lietuvoje, pajamų nelygybė	Paskolų išdavimas mažomis palūkanomis – didesnė tikimybė laiku ir užtikrintai įvykdyti savo įsipareigojimus, palūkanos netampa našta skolininkui. Didžiausią neigiamą įtaką galimybės gražinti įsipareigojimus Lietuvoje - vis dar aukštas nedarbo lygis, darbo užmokesčio skirtumai, pajamų nelygybė. Greitųjų vartojimo kreditų nepakankamas reglamentavimas ir priežiūra rodo apie socialinės atsakomybės nebuvimą. Greitieji vartojimo kreditai teikiami jaunimui, bedarbiams, pajamų neturintiems asmenims –tai prieštarauja atsakingo skolinimo principams.	Tinkamas valdymas, adekvatus finansiniai ištekliai; aiškios atsakomybės ribos, įgaliojimai, tikslai; bankų teikiamų paskolų ir investicijų kokybės, jų valdymo įvertinimas, priežiūra; būtina sukurti sistemą - duomenų bazę apie klientų įsipareigojimus (sutarčių sudarymą) ypač vartojimo kreditų rinkoje.
Įstatyminė atsakomybė	Finansų įstaigų veiklą reglamentuoja įstatymai, teisės aktai, taisyklės.	LR Lietuvos banko įstatymas; LR bankų įstatymas; LR finansų įstaigų įstatymas; LR vartojimo kredito įstatymas kiti įstatymai. Bankų asociacijos geros bankų praktikos kodeksas; Bankų etikos kodeksai.	Geros bankų praktikos kodeksas, bankų etikos kodeksai nereglementuoti teisės aktuose, įgyvendinami savarankiškai. Kodeksuose išdėstyti teiginiai, principai iš esmės teoriniai, trūksta konkrečių problemų sprendimo būdų. Įstatymuose nėra patvirtinto privalomos socialinės atsakomybės skelbimo periodiškumo. Taigi yra nepakankamas reglamentavimas ir nepilna atsakingų institucijų priežiūra.	Licencijuotų institucijų leistina veikla aiškiai apibrėžta; didelis dėmesys greitųjų vartojimo kreditų bendrovių reglamentavimui; šešėlinės bankininkystės prevencija; priežiūros teisinio reglamentavimo tobulinimas.
Moralinė atsakomybė	Ši atsakomybė apima veiklą, kurios nereglementuoja įstatymai, taisyklės. Atsakomybę galima įvardinti, kaip įsipareigojimą daryti tai, kas etiška ir teisinga, sąžininga, nedaryti žalos kitiems ir nekenkti kitų interesams.	Bankų patikimumo vertinimas Reklama visuomenei Informacijos atskleidimo reikalavimai	Visuomenė bankus gali vertinti pagal viešai skelbiamas finansines ataskaitas ir pagal jų apskaičiuotus rodiklius. Reitingų agentūrų, tarptautinių audito kompanijų, tarptautinių organizacijų, užsienio šalių žiniasklaidos vertinimai – subjektyvu. Aktyvi reklama gali skelbti apie banko problemas.	Veikianti bendradarbiavimo ir keitimosi informacija sistema; atsakingų priežiūros institucijų dėmesys šešėlinei bankininkystei, priemonės tai mažinti; vartotojų interesų apsauga.
Laisvo pasirinkimo atsakomybė	Ši atsakomybės rūšis reiškia, kad finansų įstaiga turi tikslą ir siekia suteikti pagalbą visuomenei ir jos nariams. Tai įvairių iniciatyvų rėmimas ir labdara.	Bankų nešališkas finansinis švietimas Darbuotojų motyvacija ir įvertinimas, teisinga darbo užmokesčio sistema	Ekonominis rodiklis – užimtųjų pagal ekonomines sritis - rodo, kad užimtumas finansiniame sektoriuje yra didžiausias. Daugelio bankų vertybė – darbuotojai, vykdomos iniciatyvos, darbo užmokesčio sistemos tvarka, skatinimai ir įvertinimai	Skaidrūs procesai, tinkama komercinio banko vadovybė ir įvaizdis.

Apibendrinant teigiama, kad galima išskirti ekonominių (kiekybinių ir kokybinių) rodiklių grupę, kuri gali atspindėti socialinę atsakomybę Lietuvoje. Magistro baigiamajame darbe buvo pasirinkti svarbiausi rodikliai: mažos paskolų palūkanų normos; išduodamos mažos paskolos; kredito gavėjų amžius; kreditai palankiomis sąlygomis; pajamų lygybė; informacijos atskleidimas; banko patikimumo rodiklis; nešališkas finansinis švietimas - jie labiausiai įvertina finansinių institucijų socialinę atsakomybę ir susijusias problemas. Magistro darbo autorės sukurtas finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis yra aprašomasis. Šis modelis apima keturių atsakomybės rūšių: ekonominės ir finansinės, įstatyminės, moralinės ir laisvo pasirinkimo atsakomybių analizę, pateikiant trumpą atsakomybių aprašymą, nurodant pagrindinius veiksnius ir rodiklius, rezultatą ir rekomendacinio tipo pasiūlymus.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Įmonių socialinės atsakomybės terminas pirmą kartą buvo pavartotas XIX – XX amžių sandūroje. Nuo ĮSA sąvokos atsiradimo iki dabar ši koncepcija išsivystė į socialinės atsakomybės doktriną kaip įpareigojimą verslininkams vykdyti tokią politiką, priimti tokius sprendimus ir veikti tomis kryptimis, kurios yra visuomenės tikslų ir vertybių požiūriu pageidautinos. Literatūroje aiškinama, kad ĮSA tai savanoriškos verslo įmonių pastangos įtraukti socialines ir aplinkos problemas į jų bendras veiklas ir ryšius su suinteresuotomis šalimis. Išanalizavus mokslinę literatūrą, pastebėta, kad finansinių įstaigų, iš jų bankų socialinės atsakomybės principai nėra plačiai nagrinėjami (ypač lietuvių literatūroje). Pasigendama kompleksinio etikos ir socialinės atsakomybės nuostatų teorinio ir taikomojo tyrimo, t.y. kaip šių nuostatų laikomasi kai kuriose finansų įstaigose, išskiriant svarbiausius šios rinkos dalyvius bankus. Konkretaus apibrėžimo, kas yra finansinių institucijų socialinė atsakomybė nėra. Tačiau išanalizavus teorinius aspektus galima susisteminti, kad finansinių institucijų socialinė atsakomybė yra atsakingi tarpininkavimo su visuomenės lėšomis principai: tai yra laikytis įstatymų ir teisės aktų, paskirstyti išteklius atsakingai, plėsti paslaugų apimtį pagal klientų poreikius (mikrokreditai, mobili bankininkystė ir pan.) , skatinti ir vystyti visuomenės finansinį švietimą, teikti paslaugas etiškai, investuoti lėšas į atsakingas veiklas ir žinoma atlikti kasdienes operacijas socialiniais ir aplinkosauginiais aspektais.

2. Lietuvoje privaloma socialinės atsakomybės veikla (siejama su finansine atskaitomybe skelbiant finansines ataskaitas) pakankamai griežtai reglamentuojama įstatymų: Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo, Lietuvos vertybinių popierių įstatymo bei kai kurių LR Vyriausybės nutarimų. Pagrindinė institucija, atsakinga už įmonių socialinės atsakomybės sritį yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prioritetinės sritys ĮSA skatinimui galėtų būti: viešųjų pirkimų nukreipimas į socialiai atsakingus tikslus, socialiai atsakingų investicijų skatinimas, intensyvesnė korupcijos prevencija, įmonių atskaitomybės tobulinimas, siekiant, kad joje atsispindėtų ir socialinė bei aplinkosauginė informacija, reikalinga įmonių socialinės atsakomybės realizavimui. Finansinių institucijų priežiūrą Lietuvoje reglamentuoja įstatymai: LR finansų įstaigų įstatymas, LR Lietuvos banko įstatymas, LR bankų įstatymas, ir kiti. Lietuvos finansų rinkas prižiūri Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija ir Lietuvos Bankų Klientų Asociacija.

3. Finansinės institucijos atlieka labai svarbų vaidmenį finansų sistemoje, kurioje didžiąją dalį sudaro komerciniai bankai. Išanalizuoti pagrindiniai bankų veiklos priežiūrą nusakantys dokumentai ir veiksniai. Geros bankų praktikos kodeksas, komercinių bankų etikos kodeksai ir jų įgyvendinimas nėra reglamentuoti teisės aktuose, todėl bankai, vykdydami savo veiklą, siekia užtikrinti kodekso įgyvendinimą kasdieninėje veikloje savarankiškai. Lietuvos bankų asociacija, Lietuvos bankas renka informaciją, kaip laikomasi kodekso, tačiau tai nėra pakankama priežiūra ir

kontrolė. Pastebėtina ir dar viena problema: kodeksuose išdėstyti teiginiai, principai ir nuostatos iš esmės yra teoriniai aspektai. Pasigendama konkrečių problemų sprendimo būdų pateikimo.

4. Komerčių bankų nepakankamas reglamentavimas, netikslios informacijos pateikimas visuomenei, greitųjų vartojimo kreditų teikimas, šešėlinė bankininkystė ir pinigų plovimas yra tos problemos, su kuriomis turi būti kovojama atitinkamų institucijų. Deja, realybėje nepaisoma etikos normų, nekalbant apie socialinės atsakomybės nebuvimą, pažeidžiami paslaugų vartotojų interesai, kartais atskleidžiama neobjektyvi informacija, siekiant nepamatuotos naudos. Lietuvos banke, be kitų priežiūros klausimų, pradėta nagrinėti vartotojų ir prižiūrimų įstaigų tarpusavio ginčai bei teikiamos rekomendacijos, kaip turėtų būti sprendžiamos konkretaus vartotojo ir finansų įstaigos ginčas. Suinteresuotiems asmenims tai leidžia tikėtis, kad greičiau bus išaiškinamos susidarancios problemos, tai sumažins vartotojų nepasitenkinimą. Vis dėl to etikos nuostatos yra dažnai pažeidžiamos – tai labai svarbus rodiklis, parodantis, kad šioje srityje yra nepakankamas reglamentavimas ir nepilna atsakingų institucijų priežiūra.

5. Išanalizavus ekonominius rodiklius, atspindinčius finansinių institucijų socialinę atsakomybę, sukurtas finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis. Finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis remiasi sąsaja tarp paskolų išdavimo sąlygų ir vartotojų kreditingumo. Šis principinis modelis grindžiamas šiais ekonominiais ir socialiniais veiksniais: mažos paskolų palūkanų normos, išduodamos mažos paskolos, kredito gavėjų amžius; kreditai palankiomis sąlygomis; pajamų lygybė; informacijos atskleidimas; banko patikimumo rodiklis; nešališkas finansinis švietimas. Tokiu būdu yra pateikiamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo aprašomasis modelis.

6. Atliktas tyrimas parodė, kad Lietuvoje finansinių institucijų socialinė atsakomybė egzistuoja, tačiau tai visuomenėje yra nauja, neištirta sritis, kurioje pastebima daug spragų, informacijos trūkumo, kurių svarbiausias - Lietuvoje yra nepakankamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės reglamentavimas. Ištirta ekonominių rodiklių grupė gali atspindėti finansinių institucijų socialinę atsakomybę valstybės aspektu. Galima konstatuoti, kad etiški sprendimai skatina ir verslo įmonių pasitikėjimą finansų įstaigų, bankų finansine veikla bei jų teikiamomis finansinėmis paslaugomis. Tai padeda sukurti palankesnę finansų įstaigos reputaciją, išlaikyti gerus santykius su klientais ir didinti konkurencingumą. Bankai, siūlydami kokybiškas paslaugas bei sąžiningai vykdydami įsipareigojimus, užsitikrina sėkmingą veiklos plėtojimo perspektyvą.

7. Magistro baigiamojo darbo autorė siūlo šiuos pakeitimus, susijusius su finansinių institucijų socialinės atsakomybės tobulinimu ir skatinimu Lietuvoje:

- pirma, ataskaitos apie finansinių institucijų socialinę atsakomybę reglamentavimas ir įteisinimas įstatymuose, teisės aktuose, privalomas jų pateikimas priežiūros institucijai, suinteresuotoms šalims ir viešas paskelbimas visuomenei.

- antra, Bankų asociacijos geros bankų praktikos kodekso, Bankų etikos kodeksų tobulinimas: didelis dėmesys praktinių / konkrečių problemų sprendimo variantų pateikimas, pavyzdžiui, kaip turėtų būti sprendžiamos problemos, išskylančios santykiuose su verslu, kokia praktika būtų taikoma, kai kliento pajamos sumažėja, sumažėja įkeisto turto vertė, - kas tokiu atveju būtų daroma, kad klientas nepatirtų nuostolių, kad automatiškai būtų keičiamos ankstesnės sąlygos: pakeisti mokėjimų terminai, nekeliamos palūkanos, nebloginamos sąlygos ir panašiai.

- trečia, didelis dėmesys greitojo vartojimo kreditų rinkai: reglamentavimo tobulinimas, pavyzdžiui vidutinės bendros vartojimo kredito kainos metinės normos apribojimai, mažinimas (nuo 2012 m. sausio 1 d. ši norma negali būti didesnė kaip 200 proc.). Dar viena problema, neatitinkanti priimtinių etikos nuostatų – nėra pakankamos, patikimos ir statistinės informacijos apie vartojimo kreditų davėjus (finansinę padėtį, suteiktų kreditų būklę, kreditų gavėjų skaičių). Kreditų davėjai turi pateikti visą informaciją apie siūlomo vartojimo kredito sąlygas, galiojantys teisės aktai taip pat nenustato kredito gavėjo teisės per tam tikrą laiką atsisakyti vartojimo kredito sutarties.

- ketvirta, duomenų bazės apie kliento turimus įsipareigojimus ir sudarytas sutartis visose kredito ir finansinėse institucijose sistemos sukūrimas (šiuo metu Lietuvoje nėra galimybės patikrinti kiek kredito sutarčių vartotojas jau yra sudaręs, šiandien nėra kaupiama duomenų apie vartotojų sudarytas kredito sutartis. Tik kai klientas įsiskolina ir nesugeba grąžinti kreditų – neigiama informacija yra kaupiama UAB „Creditinfo Lietuva“ duomenų bazėje, tačiau teikiamos skolinimosi informacijos kol kas čia nėra kaupiamos).

- penkta, priežiūros institucijų dėmesys į aktualių problemų sprendimą: stiprinti bankų kapitalo bazę, taikyti konservatyvesnius rizikos valdymo metodus bei konservatyvesnę priežiūrą, ypač daug dėmesio skiriant prevencinėms priežiūros priemonėms, būtinybė labiau stiprinti bankų veiklos skaidrumą ir informacijos atskleidimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Atsakomybė už ateitį: darnaus vystymosi teoriniai ir praktiniai aspektai // Responsibility for the future: theoretical and practical aspects of sustainable developments // Straipsnių rinkinys // Collection of Scientific Articles // Tarptautinė mokslinė konferencija // Kauno kolegijos ekonomikos ir teisės fakultetas. – 2008, Kaunas. – ISBN 978-9955-27-108-6
2. Banarjee, S. B. (2008). Corporate Social Responsibility: The Good, the bad and the Ugly // Critical Sociology, No. 1.
3. Bernatonytė D., Simanavičienė Ž. (2008). Cases study of corporate social responsibility in Lithuania's business society // 5th international scientific conference "Business and management' 2008". 16-17 May 2008 Vilnius, Lithuania. p. 501-505
4. Bowen, H.R. (1953). Social Responsibilities of the Businessman. New York: Harper & Row. <http://www2.hull.ac.uk/hubs/pdf/memorandum34.pdf>
5. Carroll, A. B. (1979). A Three Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance // Academy of Management Review, No. 1.
6. Carroll, A. B. (1999). Corporate Social Responsibility. Evolution of a Definitional Construct // Business & Society, No. 3.
7. Corporate social responsibility: a concept for the 21 st century // Standartų spaustuvė. Vilnius, 2011, p. 30 – 48
8. Dėl įmonių socialinę atsakomybę 2006–2008 metais skatinančių priemonių patvirtinimo (2006), Valstybės žinios, Nr. 2-28. Įsakymo Nr. A1-337. <http://www.socmin.lt/index>
9. Egger R. Iššūkiai ir socialinė atsakomybė versle // Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos pranešimų medžiaga / Kolpingo kolegija. – Kaunas, Technologija, kasmetinis, 2012. – ISSN 2029-7130
10. Ekonomika ir vadyba // Tarptautinė konferencija // Technologija. - Kaunas, 2009, p. 210. – ISBN 978-9955-25-662-5
11. Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. New York Times Magazine, September 13
12. Įmonių socialinė atsakomybė // Aktualūs socialinės politikos klausimai // Darbo ir socialinių tyrimų institutas Socialinės apsaugos ir darbo ministerija Lietuvos Respublikos trišalė taryba. – Vilnius, 2006 / 7
13. Jenkins H. (2008). Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) and Corporate Social Responsibility (CSR) <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/casmescsrHJ0703.pdf>.

14. Jonkutė G. , Staniškis J. K. , Dukauskaitė D. Social responsibility as a tool to achieve sustainable development in SMES // Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. – 2011, Nr. 3, p. 67 – 81. – ISSN 1392-1649
15. Jasevičienė F. Finansų įstaigų veikla ir etika // Mokslo studija // Verslo, finansų, bankininkystės etikos teoriniai pagrindai // Vilniaus Universitetas, Vilniaus Universiteto leidykla, 2012, p. 239. – ISBN 978-609-459-097-9
16. Juscius, V. and V. Snieska (2008). „Influence of Corporate Social Responsibility on Competitive Abilities of Cor-porations“, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(3), p. 34-44
17. Juščius V. Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida // Ekonomika. – 2007, p. 48-64. – ISSN 1392-1258 T. 78. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/78/str4.pdf>.
18. Kas kuria Lietuvos ateitį? Įmonių socialinė atsakomybė (2007). Jungtinių tautų vystymo programos leidinys (JTVP). Vilnius: Friskas, 2007
19. Kleinaite I. Atsakingo verslo praktika // Įmonių socialinės atsakomybės gairės mažoms ir vidutinėms įmonėms ir geros praktikos pavyzdžiai. – Vilnius, 2007
20. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: atnaujinta ES įmonių socialinės atsakomybės strategija 2011–2014 m. (angl. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility), http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=7010
21. Koslowski P. The Ethics of Banking // Conclusions from the Financial Crisis // 2011, p. 214. - ISBN 978-94-007-0656-9
22. Laurinavičius A., Reklaitis J. Darnaus verslo socialinė atsakomybė // Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p.318. – ISBN 978-9955-19-353-1. <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/darnaus-verslo-socialin-atsakomyb>
23. Lietuvos banko metų ataskaita 2011 http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2011 [žiūrėta 2013 02 15]
24. Lietuvos banko Bankų veiklos apžvalga 2012 http://www.lb.lt/banku_rezultatai_iv_ketv [žiūrėta 2013 02 15]
25. Lietuvos Banko vartojimo kredito rinkos apžvalga 2011 m. http://www.lb.lt/vartojimo_kredito_rinkos_apzvalga_2011_m [žiūrėta 2013 02 01]
26. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=224405&Condition2=> [žiūrėta: 2012 12 13]

27. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416815&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2012 11 13]
28. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=415958&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta: 2012 11 13]
29. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416664&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta: 2013 03 14]
30. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291834&p_query=&p_tr2= [žiūrėta: 2012 12 13]
31. Misevičius V. Verslo etikos ir bendravimo organizavimo pagrindai. – Kaunas: Technologija, 2004
32. Montiel, I. (2008). Corporate Social Responsibility and Corporate Sustainability. Separate Pasts, Common Futures // Organization & Environment, No. 3.
33. Nacionalinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009-2013 metų programa, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 53,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=363948
34. Organizacijų socialinės atsakomybės diegimo valstybės institucijose galimybių studija // UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“.- 2012, Gegužė. - <http://www.socmin.lt/index.php?-211085659> [žiūrėta 2013 02 02]
35. Paužolienė J., Šimanskienė L. Įmonių socialinės atsakomybės įtaka organizacijų valdymui // Akademinio jaunimo siekiai: ekonomikos ir vadybos išvalgos. – 2009, p. 146 -151. ISSN 2029-0217
36. Pavyzdinis organizacijų socialinės atsakomybės diegimo planas valstybės institucijose // UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“.- 2012, Gegužė. - <http://www.socmin.lt/index.php?-211085659> [žiūrėta 2013 02 02]
37. Pruskus, V. (2003), Verslo socialinė ir etinė atsakomybė rinkodaros aspektu. Verslas: teorija ir praktika, T. III, Nr. 1, p. 43–52
38. Pučėtaitė, R. (2003), Ethics of Participation and Its Impact on Organization's Competitiveness: Managerial Issues in Some Lithuanian Companies. Transformations in Business and Economics, T. 2, No 2 (4), p. 91–108
39. Ruzevicius, J. and D. Serafinas (2007). 'The Development of Socially Responsible Business in Lithuania', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp. 36-43

40. Ruževskis, B., Moskvina, J. (2005), Socialiai atsakingas verslas arba korporatyvi socialinė atsakomybė ir jos plėtojimo Lietuvoje galimybės. Darbo biržos naujienos, Nr. 1 (85), p. 14–16.
41. Socialinio ir aplinkosauginio atsakingumo ataskaitos gairės valstybės institucijoms UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“.- 2012 balandžio 20 d. - <http://www.socmin.lt/index.php?-211085659> [žiūrėta 2013 02 02]
42. Šenavičius V., Talutis T. Finansų rinkos priežiūra Europos Sąjungoje ir jos įtaka Lietuvai. – 2012. - ISSN 1648–2603
43. Vaitiekūnienė J. Įmonių socialinė atsakomybė Lietuvoje // Praktiniai atsakingo verslo pavyzdžiai. – Vilnius, 2008
44. Vaitiekūnienė J. Įmonių socialinė atsakomybė Lietuvoje // Nacionalinis atsakingo verslo apdovanojimas 2008 ir gerosios praktikos pavyzdžiai. – Vilnius, 2009
45. Valackienė A., Misevičienė D. Corporate social responsibility initiatives integrating stakeholder approach: implications for Lithuania // Research study. Kaunas, Technologija, p. 179-194. – ISBN 978-609-02-0411-5
46. Vasiljeviene, N., Vasiljevas, A. (2005). The roadmap: from confrontation to consensus. Corporate social responsibility across Europe. Berlin–Heidelberg–New York: Springer, p. 183–193
47. Vasiljeviene, N., Vasiljevas, A. (2006). Management Models in Organizations and Problems of CSR Promotion: Lithuanian Case //Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, Vol. 11, No. 2, p. 34–41
48. Visockienė, L. (2005), Socialinė atsakomybė: ar verta investuoti? Reklama ir marketingo idėjos, Nr. 6 (16), p. 74–77
49. Vyšniauskienė, D. M.; Kundrotas, V. 1999. *Verslo etika*: vadovėlis. Kaunas: Technologija. 215 p.
50. Winegarden, W. (2008). The Economic Recession and the Future of CSR. Available at: http://labs.daylife.com/journalist/wayne_winegarden

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Mėdlišvili E. Finansinių institucijų socialinė atsakomybė ekonominės krizės sąlygomis Lietuvoje / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2013. – 91 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta finansinių institucijų ir įmonių socialinė atsakomybė, iškelta finansinių institucijų socialinės atsakomybės problema, sukurtas modelis, kuriame pateikiama ekonominių rodiklių grupė, labiausiai atspindinti finansinių institucijų socialinę atsakomybę Lietuvoje. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu analizuojama įmonių ir įstaigų socialinės atsakomybės samprata, socialinę atsakomybę įtakojantys veiksniai ir nauda suinteresuotoms šalims, vertinamas socialinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje. Antroje dalyje yra pateikiamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės metodo pagrindimas, iškeliamos hipotezės nagrinėjama tema, analizuojami ir vertinami socialinės atsakomybės taikymo modeliai Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje. Trečioje dalyje aptariama finansinių institucijų sektoriaus sistema ir apibrėžiama komercinių bankų reikšmė. Analizuojama ekonominių rodiklių grupė, labiausiai atskleidžianti finansinių institucijų socialinę atsakomybę ir sukuriamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės vertinimo modelis.

Pagrindiniai žodžiai: įmonių socialinė atsakomybė, finansinių institucijų socialinė atsakomybė, socialinės atsakomybės reglamentavimas, nauda suinteresuotoms šalims, socialinės atsakomybės vertinimo modelis.

Mėdlišvili E. Social responsibility of financial institutions under economic crisis conditions in Lithuania / Master's Work of Financial Markets. Supervisor prof. dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 91 p.

ANOTATION

Social responsibility of financial institutions and corporate is analyzed and assessed in the Master's thesis. The issue of social responsibility of financial institutions is raised. A model that provides a group of economic indicators, most reflective of the financial institutions of social responsibility in Lithuania is created. In the first part of the work the concept of social responsibility, factors influencing social responsibility, benefits to stakeholders are analyzed and social responsibility regulation in Lithuania is estimated from theoretical point of view. Reasoning of social responsibility analysis method of financial institutions, hypothesis of the topic, analysis and evaluation of models of social responsibility of the European Union countries and Lithuania are provided in the second part of the work. Lastly, in the practical part of the thesis, system of the sector of financial institutions is discussed and the importance of commercial banks is defined. Group of economical factors is analyzed and a model of financial institutions social responsibility evaluation is created.

Key words: corporate social responsibility, social responsibility of financial institutions, regulation of social responsibility, benefits to interested parties, evaluation model of social responsibility of financial institutions.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Mėdlišvili E. Finansinių institucijų socialinė atsakomybė ekonominės krizės sąlygomis Lietuvoje / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2013. – 91 p.

SANTRAUKA

Finansų rinkų magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, kadangi įmonių, o ypač finansinių institucijų socialinės atsakomybės įtaka organizacijos valdymui, veiklos rezultatams, kiekvienam darbuotojui ir visai visuomenei yra aktualus klausimas šiuolaikinės organizacijos valdymo procese. Finansinių institucijų, o svarbiausia bankų veiklos socialinės atsakomybės nebuvimas gali sudaryti labai rimtų pasekmių tiek šalies ekonomikoje, tiek viso pasaulio ekonomikos rinkose. Pasaulinė finansų krizė išryškino finansų sektoriaus reguliavimo spragas, nepakankamą tarptautinį bendradarbiavimą. Magistro darbo mokslinė problema – ar galima išskirti ekonominių rodiklių grupę, labiausiai atskleidžiančią socialinę atsakomybę finansinėse institucijose. Šio darbo tyrimo objektas yra įmonių ir finansinių institucijų socialinė atsakomybė. Literatūroje yra analizuojama ir aiškinama įmonių socialinės atsakomybės sąvoka, tiriamos koncepcijos, nauda, praktiniai aspektai. Tačiau finansinių institucijų socialinė atsakomybė mokslinėje, ypač lietuvių literatūroje, analizuojama nepakankamai, todėl pasirinktas magistro darbo tikslas - išanalizuoti finansinių institucijų socialinę atsakomybę atspindinčius veiksnius ir sudaryti socialinės atsakomybės vertinimo modelį. Siekiant įvykdyti tikslą, iškelti ir įvykdyti uždaviniai. Darbo uždavinius sudaro finansinių institucijų ir įmonių socialinės atsakomybės sampratos analizės pateikimas, socialinę atsakomybę įtakančių veiksnių ir naudos suinteresuotoms šalims apibrėžimas, socialinės atsakomybės reglamentavimo įvertinimas, socialinės atsakomybės taikymo modelio finansų įstaigų veikloje analizė ir finansinių institucijų socialinės atsakomybės analizės metodo pagrindimo pateikimas. Praktiniai darbo uždaviniai buvo išanalizuoti finansinių institucijų socialinę atsakomybę atspindinčius rodiklius ir sudaryti vertinimo modelį, pateikti išvadas ir rekomendacijas. Rengiant darbą remtasi Lietuvos ir užsienio mokslinė literatūra, moksliniais ir informaciniais leidiniais. Išanalizavus lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą socialinės atsakomybės tema, autorius pateikia finansinių institucijų socialinės atsakomybės principinį modelį, kuris grindžiamas šiais ekonominiais ir socialiniais veiksniais: mažos paskolų palūkanų normos, išduodamos mažos paskolos, kredito gavėjų amžius, kreditai palankiomis sąlygomis, pajamų lygybė, informacijos atskleidimas, banko patikimumo rodiklis, nešališkas finansinis švietimas. Pagrindinė apibendrinanti išvada ir hipotezių patvirtinimas/paneigimas yra tai, kad Lietuvoje finansinių institucijų socialinė atsakomybė egzistuoja, tačiau tai visuomenėje yra nauja, neištirta sritis, kurioje pastebima daug spragų, informacijos trūkumo, kurių svarbiausias - Lietuvoje yra nepakankamas finansinių institucijų socialinės atsakomybės reglamentavimas. Ištirta ekonominių rodiklių grupė gali atspindėti finansinių institucijų socialinę atsakomybę valstybės aspektu.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Mėdlišvili E. Social responsibility of financial institutions under economic crisis conditions in Lithuania / Master's Work of Financial Markets. Supervisor prof. dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Faculty of Economics and Financial Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 91 p.

SUMMARY

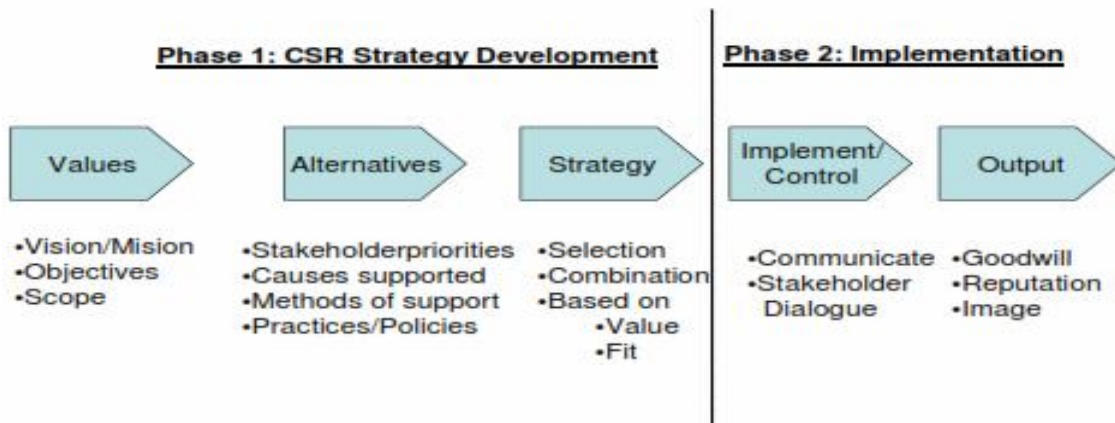
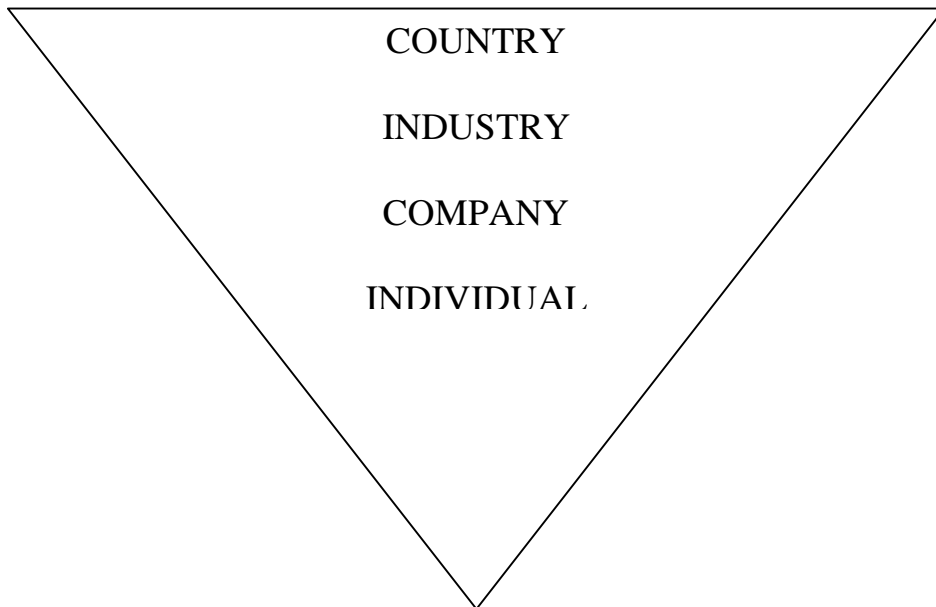
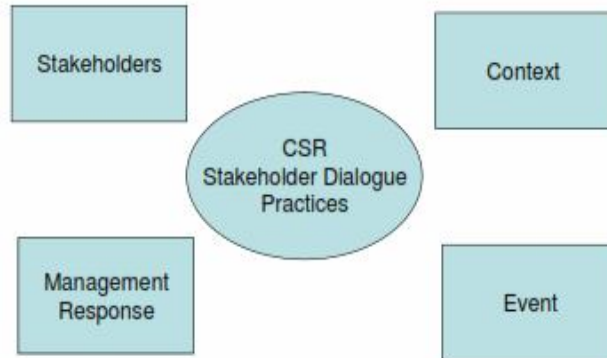
Financial Markets master's thesis topic is important because the influence of the companies, especially influence of social responsibility of financial institutions on the organization management, performance results, each worker and society as a whole is a relevant question in the modern organizational management process. The lack of social responsibility of financial institutions, most importantly banks, may constitute very serious consequences for both the economy and global economic markets. The problem of master's thesis – is it possible to distinguish the group of economical indicators that reveal social responsibility of financial institutions the most. The object of this work is social responsibility of the corporate and financial institutions. In the literature the concept of corporate social responsibility is explained, conceptions, benefits and practical aspects are analyzed. However, social responsibility of financial institutions, especially in Lithuanian literature, is insufficiently studied. Therefore the main object of the thesis was to analyze reflecting factors of the social responsibility of financial institutions and to create the evaluation model of social responsibility. Targets were raised and accomplished to fulfill the goal. The tasks of the master's thesis consist of concept analysis of financial institutions and corporate social responsibility, the definition of influencing factors and benefit of stakeholders, evaluation of regulation of social responsibility, analysis of usage of social responsibility model in the practice of financial institutions and the reasoning of the method of social responsibility of financial institutions. The practical tasks of this thesis were to analyze the factors that reflect the social responsibility of financial institutions, compose an evaluation model and provide the conclusions and recommendations. The master's thesis was written on the basis of Lithuanian and foreign scientific literature, scientific and informative publications. After the analysis of scientific literature, the author offers the model of social responsibility of financial institutions which is based on the following economic and social factors: low interest on loans, small loans micro credits, borrower's age; loans on favorable terms, income equality, submission of information, reliability, and unbiased financial education. The conclusion that confirms/denies the hypothesis is that the social responsibility of financial institutions exists in Lithuania, however, it is new in our society and there are a lot of noticeable gaps and a lack of information. The main reason is that there is an insufficient regulation of the social responsibility of financial institutions. The analyzed group of the economical indicators can reflect the social responsibility of financial institutions in the context of the state.

PRIEDAI

ILGALAIKIO SKOLINIMOSI REITINGAI

Moody's	S&P	Fitch Ratings	Apibūdinimas
Aaa	AAA	AAA	Aukščiausias saugumo lygis
Aa1	AA+	AA+	Aukštas saugumo lygis
Aa2	AA	AA	
Aa3	AA-	AA-	
A1	A+	A+	Aukštesnis investicinis reitingas
A2	A	A	
A3	A-	A-	
Baa1	BBB+	BBB+	Žemesnis investicinis reitingas
Baa2	BBB	BBB	
Baa3	BBB-	BBB-	
Ba1	BB+	BB+	Neinvesticinis (spekuliacinis) reitingas
Ba2	BB	BB	
Ba3	BB-	BB-	
B1	B+	B+	Labai spekuliacinis reitingas
B2	B	B	
B3	B-	B-	
Ca1	CCC+	CCC	Bloga būklė
Caa2	CCC	-	
Caa3	CCC-	-	
Ca	CC	CC	Ypač spekuliacinis reitingas
C	C	C	Galimas įsipareigojimų nevykdymas
-	-	DDD	Įsipareigojimų nevykdymas
-	-	DD	
-	D	D	

Socialinės atsakomybės aiškinamasis modelis

Finansinių institucijų socialinę atsakomybę apibūdinantys veiksniai

